

K otázce pojmu intenzity zemědělské výroby a činitelů na ni působících

К вопросу понятия интенсивности сельскохозяйственного производства
и факторов на нее действующих

Zum Begriff der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion und der auf sie ein-
wirkenden Faktoren

Inž. Miroslav LIPTÁK, vědecký aspirant politické ekonomie
Vysoká škola zemědělská, Praha

Došlo dne 10. VI. 1958

Zvyšování životní úrovně a růst požadavků lehkého průmyslu si vynucují stále větší množství zemědělských produktů. Nechceme-li zvyšovat naši závislost na dovozu ze zahraničí, musíme si tyto produkty vyrobit doma. Obdělátné půdy však nemáme přebytek a nemůžeme ji nijak podstatně rozšířit. Zůstává nám proto jediná cesta: vyrobit z každého hektaru více výrobků, lépe každého hektaru zemědělské půdy využít.

V souvislosti s úkolem lépe využít každého hektaru půdy se dostávají do popředí zájmu teoretických pracovníků a především praktiků otázky další intenzifikace zemědělské výroby. Je však nutno přiznat, že dosud nebyly dostatečně rozpracovány problémy, které s intenzifikací souvisí, ačkoliv jde o základní otázku v rozvoji našeho zemědělství.

Tato práce má přispět k objasnění samotné podstaty intenzity zemědělské výroby a činitelů na ni působících a poukázat na některé otázky, které budou muset být v nejbližší době v teorii řešeny.

* * *

Stanoviska, podle kterých je nutno objasňovat pojem intenzity zemědělské výroby, nebyla dosud sjednocena. Na obsah tohoto ukazatele jsou různé názory. Dříve, než o nich budeme hovořit, podívejme se na stručnou charakteristiku intenzity v díle Marxe a Lenina.

Marx při zkoumání vzniku diferenciatní renty II, při zkoumání příčin vzniku mimořádného zisku, hovoří o produktivnějších dodatečných kapitálových vkladech do půdy. Tyto dodatečné kapitálové vklady (vklady výrobních prostředků a pracovních sil) jsou zdrojem vyšší produkce, zdrojem mimořádného zisku, zdrojem vyšší intenzity obdělávání půdy. Protože Marx hovoří o intenzifikaci v zemědělství hlavně v souvislosti s rozbořením diferenciatní renty II, ztotožňuje pojmy: intenzita kapitá-

lových vkladů do půdy, intenzita obdělávání půdy, intenzivní kultury, kterých používá, s vynakládáním dodatečných kapitálových vkladů na jednotku plochy.

Lenin zase používá ve svých pracích o vývoji kapitalismu v zemědělství důsledně pojmu intenzita zemědělství, pod kterým rozumí řadu ukazatelů, charakteristických pro rozvoj zemědělství, zvláště vyšší koncentraci, použití výrobních sil a zvyšování produkce na jeden hektar obdělávané půdy. Zkoumá přitom statistické údaje o produkci na hektar, o specializaci (struktuře) výroby, o množství hnojiv, krmiv, strojů a ostatních výrobních prostředků, připadajících na jeden hektar obdělávané půdy apod. Největší váhu klade na ty ukazatele, které ovlivňují růst produkce rozhodujícím způsobem, jako jsou např. hnojiva.

V naší ekonomické literatuře se používá místo uvedených pojmů termínu intenzita zemědělské výroby. Jeho obsah je však vykládán různě a rozdílné názory nebyly dosud sjednoceny. Tyto názory můžeme rozdělit v podstatě do dvou skupin.

Do první skupiny patří názory většiny hospodářsko-politických pracovníků a části teoretiků, kteří se domnívají, že intenzitu zemědělské výroby vyjadřuje množství zemědělské produkce na jeden hektar obdělávané půdy.

Do druhé skupiny, která zastává stanovisko, že pod intenzitou zemědělské výroby nutno vidět množství výrobních prostředků a lidské práce, vynaložené na jeden hektar obhospodařované půdy, patří většina teoretických pracovníků, ale i někteří praktici. Ani uvnitř této skupiny nejsou názory jednotné. Liší se především v tom, zda počítat vynaložené či jenom spotřebované výrobní prostředky a pracovní síly a dále, zda spotřebované výrobní prostředky ztotožnit s běžně počítanými vlastními náklady (tj. v běžných cenách) nebo v jejich naturální skladbě (příp. počítané ve stálých cenách). Dochází i k nepřesnému používání pojmu živá práce, pod kterým autoři zpravidla myslí placenou práci obsaženou ve vlastních nákladech, ačkoliv pod živou práci rozumíme celé ($v + m$). Přes různost názorů ve všech těchto případech jde v podstatě o různé vyjádření vkladu minulé práce a části živé práce. Proto jsme je zahrnuli do jedné skupiny.

Směšování dvou různých obsahů (vkladů minulé a části živé práce a produkce na jeden hektar) pod jeden název není náhodné; vyplývá z nedostatečného objasnění kategorie „výroba“ a z určité zaměnitelnosti (zastupitelnosti) obou ukazatelů.

Nesprávný přístup k pojmu výroba je v tom, že někteří soudruzi ztotožňují výrobu s pouhými předpoklady výroby, jakými jsou výrobní prostředky a pracovní síly. A to je nesprávné. Podobné chyby se dopouštějí i ti, kteří ztotožňují s pojmem výroba dosaženou produkci, tj. konečný výsledek celého výrobního procesu.

Politická ekonomie nás učí, že pod výrobou máme rozumět jednotu celého výrobního procesu, ve kterém dochází k tvorbě společenského produktu. To znamená jednotu jeho dvou stránek, výrobních sil a výrobních vztahů i jednotu všech činitelů výroby a výsledku jejich působením dosaženého. Nutnost chápat výrobu jako jednotu předpokladů výroby a výsledku vyplývá i z Marxova rozboru koloběhu kapitálu, který lze schématicky znázornit takto:

$$P - Z \begin{matrix} VP \\ PS \end{matrix} \dots \dots V \dots \dots Z' - P$$

Abstrahujeme-li od sféry oběhu, dostaneme sféru výroby

$$Z \begin{matrix} VP \\ PS \end{matrix} \dots \dots V \dots \dots Z',$$

ve které můžeme sledovat

a) výrobní prostředky (VP) a pracovní síly (PS), neboli věcné a osobní činitele výroby,

b) samotný proces výroby (V), ve kterém účelná lidská práce přetváří výrobní prostředky na nové užité hodnoty a

c) konečný výsledek — produkci (Z') nové užité hodnoty.

Mluvíme-li o výrobě, musíme tedy vycházet z toho, že jde o proces, ve kterém v zájmu tvorby nových užitných hodnot působí na výrobní prostředky produktivní, účelná lidská práce. V tomto smyslu je každá výroba stejná. Zemědělská výroba má však určité zvláštnosti. Především, že je vázána na zemědělskou půdu, kterou nelze neomezeně rozšiřovat. Růst zemědělské produkce při daném rozsahu půdy může být zajištěn pouze jejím vyšším využitím, tedy růstem produkce na jednotku plochy.

Ve výrobním procesu vystupuje půda jako jeden z výrobních prostředků, tj. jako součást věcných činitelů výroby. V tom směru se liší od ostatních výrobních prostředků pouze tak jako kterýkoli jiný výrobní prostředek svými rozdílnými užitečnými vlastnostmi a z toho vyplývající úlohou ve výrobním procesu.

Půda, pro svoji nerozmnožitelnost a nezastupitelnost, vystupuje však i v jiné úloze. Představuje výrobní plochu, na které se zemědělská výroba uskutečňuje. Využití této plochy může být různé; jednou vysoce intenzivní, po druhé zase značně extenzivní. V této úloze se stává jednotka půdy jakýmsi společným jmenovatelem, na který můžeme převést všechny ukazatele výroby. Jednotka plochy v tomto smyslu je kategorie čistě technická a pro ekonomické rozbory má pouze pomocný význam. Ovšem ekonomické ukazatele na ni převedené (produkce, náklady apod.) se s převedením na jednotku plochy stávají lépe srovnatelné a umožňují lepší analýzu vztahů v zemědělské výrobě. Proto je nutno při zkoumání ekonomických kategorií v zemědělství přihlídnout k této zvláštnosti, zkoumat nejen vzájemné vztahy mezi produkcí a na její výrobu vynaloženou živou a minulou prací, ale i poměr těchto činitelů v jednotce obdělávané plochy.

Zkoumání se nám tak rozšíří na objasnění vzájemných vztahů mezi těmito třemi hlavními kategoriemi:

a) vynaloženou živou a minulou práci, pod kterou rozumíme veškerou vynaloženou práci minulou a živou, a to buď v jejím konkrétním obsahu, tj. jako výrobní prostředky a konkrétní lidskou práci, nebo v hodnotovém vyjádření — podle toho, zda chceme zkoumat ve fyzických nebo hodnotových jednotkách;

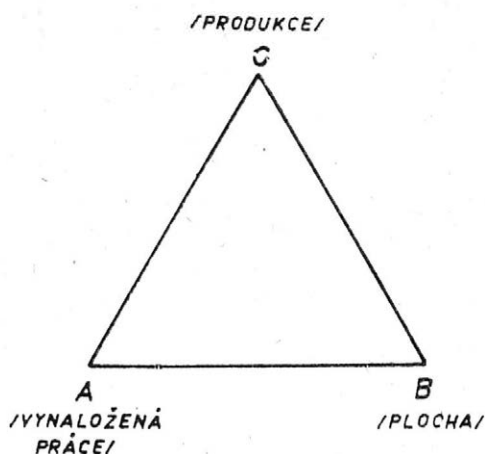
b) produkční plochou, na kterou se vynaložená práce a získaná produkce váže;

c) produkcí v naturálním nebo hodnotovém vyjádření podle povahy zkoumání.

Tyto tři kategorie lze vyjádřit graficky jako tři vrcholy trojúhelníku (nejde zde o matematickou závislost, pouze o pomocné vyjádření pro usnadnění výkladu).

Spojnice mezi těmito vrcholy vyjadřují určité vztahy mezi uvedenými kategoriemi.

Nejjednodušší z těchto vztahů je vztah mezi vynaloženou prací a plochou (AB). Vyjadřuje rozsah vynakládané živé a minulé práce na jednotku plochy, nebo jinak

řečeno, množství (koncentraci) výrobních prostředků a lidské práce na jeden hektar obdělávané půdy. Množství vkladů živé a minulé práce na jednotku plochy samo o sobě neumožňuje posoudit nic více, než jaké jsou materiální a pracovní zdroje použitelné ve výrobě, neboli jaké jsou možnosti a schopnosti výrobce individuálního či společenského při zajišťování technické stránky výroby za určitých společensko-ekonomických podmínek. Tímto vztahem je tedy v podstatě vyjádřeno pouze množství výrobních sil, předpoklady výroby, ale není vyjádřena jejich kvalita a využití. Smyslem tohoto ukazatele je sledování změn v materiálních podmínkách výroby, sledování předpokladů pro růst produkce a produktivity práce. Pouze nepřímo, v porovnání s dalšími ukazateli (struktura výroby, výrobní výsledky apod.) můžeme dělat další závěry, jako je např. tazka normy minimálních nákladů k dosažení určité produkce apod. To však do analýzy vztahu v jeho nejjednodušší formě nepatří.

Vztah mezi vyrobenou produkcí a vynaloženou živou a minulou prací (AC) vyjadřuje množství jednotek práce, vynakládaných na jeden výrobek. Odráží se v něm skladba výrobních prostředků a pracovních sil, hodnota výrobních prostředků, organizace práce, specializace a řada dalších momentů, které rozhodují o ekonomičnosti vynakládané práce a prostředků za daných přírodních podmínek. Tento vztah nám umožňuje odhalit stupeň ekonomie času, dosažený v zemědělské výrobě.

Třetí ze zkoumaných vztahů (BC) vyjadřuje vzájemný poměr produkce a plochy. Jde již o vztah značně složitější než oba předcházející. To proto, že rozsah produkce na jednotku plochy závisí na mnoha činitelích. Vedle přírodních podmínek závisí především na úrovni a rozsahu výrobních prostředků a živé práce, vynaložených na jednotku obdělávané plochy, a na stupni jejich využití, tj. na vztahu AB a na těch momentech ze vztahu AC, jejichž výsledkem je účelnější využití obdělávané půdy. Vedou proto k růstu produkce na hektar.

Po objasnění hlavních vztahů mezi jednotlivými kategoriemi můžeme přistoupit k jejich klasifikaci.

Množství výrobních prostředků a živé práce na jeden hektar půdy (vztah AB) je rozhodující pro stupeň využití obdělávané půdy. Čím jich je na jednotku plochy vynaloženo více, tím budou vytvořeny lepší podmínky pro využití půdy, tím bude hospodaření na této půdě intenzivnější. Proto se domnívám, že můžeme tento vztah klasifikovat nejlépe jako *intenzitu hospodaření na půdě*, ačkoliv řada soudruhů jej považuje za intenzitu výroby.

Ti, kteří považují tento vztah za intenzitu zemědělské výroby, se neprávem opírají o některé citace z III. dílu Marxova Kapitálu z pojednání o pozemkové rentě. Abychom mohli posoudit, zda z Marxova díla takové závěry lze vyvodit, uvádím příslušné citáty, doplněné ještě o některé další.

„... a tato renta, jak uvidíme v rubrice II, stoupá s množstvím kapitálu a jemu odpovídající *intenzitou obdělávání*.“ (Marx, Kapitál III/2, str. 216, podtrhl M. L.)

„... a v ekonomickém slova smyslu nerozumíme *intenzivní kulturu* nic jiného, než koncentraci kapitálu na témže pozemku, místo jeho rozdělení mezi pozemky ležící vedle sebe.“ (Tamtéž, str. 221.)

„... a proto se hledí na to, aby nový pachtýř měl dostatečný kapitál, tak, aby mohl *obdělávat půdu stejně intenzivně*.“ (Tamtéž, str. 221.)

„... je však v povaze věci, že *intenzivní obdělávání půdy*, tj. postupné vkládání kapitálu do téže půdy, se rozvíjí především nebo do značnějšího stupně na lepších druzích půdy.“ (Tamtéž, str. 226.)

„... Měli jsme tu vklady kapitálu vedle sebe na různých pozemcích, takže každému novému vložení kapitálu odpovídalo *extenzivnější obdělávání půdy*, rozšíření obdělávané plochy.“ (Tamtéž, str. 220.)

Marx hovoří pouze o „intenzitě obdělávání půdy“, „intenzivních kulturách“ a případně „intenzitě vkládání kapitálu“ na jiných místech a nelze si tyto citáty libovolně přizpůsobovat. Soudruh T o m č á n i v Ekonomickém časopise SAV č. 5/1957, str. 388 používá jednoho z těchto citátů (druhý z uvedených citátů) na podporu svého tvrzení, že intenzita zemědělské výroby jsou vklady vynaložené živé a minulé práce na jeden hektar i jako argumentu proti těm, kteří považují za intenzitu zemědělské výroby produkci na jeden hektar. Taková argumentace je nepřesvědčivá, neopírá-li se o solidní vyvrácení odmítaného názoru, zvláště je-li citát zároveň neoprávněně výchozím argumentem pro názor vlastní.

Pojem intenzita hospodaření je bližší reálnému obsahu tohoto vztahu než pojem intenzita výroby, je vědecky přesný a umožňuje snadnou orientaci v soustavě používaných ukazatelů zemědělské ekonomiky. Kromě toho, jak jsme již řekli, výrobní prostředky a pracovní síla jsou pouze výchozím předpokladem výroby — nelze je proto povýšit na úroveň ukazatele, který má vyjádřit výrobu jako celek. To jsou hlavní důvody, které mne vedly ke klasifikaci vztahu mezi vklady výrobních prostředků a lidské práce a obdělávanou plochou jako intenzity hospodaření.

Klasifikace druhého vztahu (AC) mezi vyrobenou produkcí a prací na ni vynaloženou je značně snazší, i když jde vlastně o několik vztahů, podle toho, co rozumíme pod pojmem vynaložená práce.

a) Představuje-li nám vynaložená práce veškerou práci společností vynaloženou v zemědělství ($c + v + m$), dostaneme hodnotu výrobku, neboli množství společenské práce vynaložené na výrobu, společenskou produktivitu práce.

b) Představuje-li nám pouze práci vynaloženou v jednom závodě, výrobní oblasti, dostáváme individuální hodnotu a individuální produktivitu.

c) Zahrnujeme-li do vynaložené práce pouze práci obsaženou ve výrobních prostředcích a placenou živou práci ($c + v$), dostáváme vlastní náklady na jeden výrobek (a to buď společenské nebo individuální).

d) Uvažujeme-li pouze placenou práci (v) nebo počet pracovních sil nebo odpracovaných hodin, dostaneme produktivitu práce na jednoho pracovníka nebo pracovní jednotku ve fyzickém nebo hodnotovém vyjádření (opět individuální nebo společenskou).

Ve všech uvedených případech je určitou formou více nebo méně přesně vyjádřena produktivita práce, dosahovaná za určitých výrobních podmínek. Smyslem těchto ukazatelů je sledovat snižování nákladů na výrobu.

Třetí vztah (BC), vyjadřující produkci na hektar, můžeme klasifikovat především jako ukazatele využití základního výrobního prostředku — půdy. Význam tohoto ukazatele je hlavně v tom, že umožňuje posoudit, jak je půdy — tohoto základního výrobního prostředku — využito za daných přírodních podmínek v hospodářských jednotkách, výrobních oblastech apod.

Avšak ukazatel produkce na jeden hektar má pro zemědělskou ekonomiku ještě větší význam jako jeden ze soustavy výrobních ukazatelů sledovaných na jednotku plochy. Produkce na hektar, sledovaná v soustavě jiných ukazatelů výroby, umožňuje posoudit, jak účinně bylo v zemědělství využito dosažené úrovně a koncentrace výrobních sil za daných přírodních podmínek. Je proto výsledným ukazatelem intenzifikace zemědělské výroby, avšak sám o sobě nám neumožňuje intenzitu v zemědělství plně posoudit. (Ukazatel produkce na hektar, má-li plnit úlohu výsledného ukazatele, musí být sledován buď naturálně, nebo ve stálých cenách, aby nedošlo ke zkreslení vlivem změny realizačních cen zemědělských produktů.)

Ukazatel produkce na hektar, sledovaný v dlouhé časové řadě, se vyvíjí obdobně jako vklady minulé a části živé práce. Mezi nimi existuje přímá závislost. Vzhledem k této stejné vývojové tendenci mezi množstvím produkce a vkladů výrob-

ních prostředků a lidské práce na jeden hektar vzniká možnost nahradit jeden ukazatel druhým. Odtud již není daleko k vyloučení jednoho z těchto ukazatelů jako zbytečného. V možnosti nahradit jeden ukazatel druhým, dovedené do extrému, tj. k vyloučení jednoho z ukazatelů, je druhý objektivní základ rozdílných názorů na obsah pojmu intenzita zemědělské výroby. Domníváme se však, že i když pro dlouhodobý vývoj můžeme tyto ukazatele někdy vzájemně nahradit, vypomoci si tam, kde jiné údaje chybějí, nutno s nimi v rozbořech počítat a v krátkodobých rozbořech se bez obou nemůžeme vůbec obejít.

Tolik k samotnému rozboru vztahů souvisících s intenzitou zemědělské výroby. Nyní ještě, dříve než vyjádříme vlastní definici, několik slov k charakteristice procesu, ve kterém k intenzifikaci zemědělské výroby dochází. Smyslem procesu intenzifikace je zajišťovat všestranné zdokonalování výroby, aby na jednom hektaru obdělávané plochy bylo možno dosáhnout maxima produkce při minimálních nákladech. Náplň procesu intenzifikace můžeme charakterizovat obdobně jako v sovětské učebnici zemědělské ekonomiky (vydání 1957, str. 110) asi takto: intenzifikací zemědělství rozumíme dodatečné vkládání výrobních prostředků na danou zemědělskou plochu a zlepšování metod hospodaření, abychom získali maximální množství produkce z každého hektaru zemědělské půdy (při snížení nákladů práce a prostředků na výrobu jednotky produktu).

Pokusíme-li se zhodnotit tento proces v určitém okamžiku, ke kterému jsme dospěli, s některým v minulosti, musíme srovnat

1. koncentraci výrobních sil,
2. stupeň jejich využití,
3. dosažené výsledky (produkci).

Bez kteréhokoliv z těchto momentů nelze dosaženou intenzitu výroby posoudit.

To znamená, že i definice, vyjadřující obsah intenzity zemědělské výroby, musí tyto hlavní souvislosti odrážet. Definici nelze zúžit na některý z těchto momentů (např. jenom na koncentraci výrobních sil nebo produkci na jeden hektar), ale na druhé straně nelze do ní zahrnout všechny, i dílčí souvislosti, které budou mít na ni vliv. Nelze je zahrnout proto, že zkoumání intenzity výroby za rozdílných okolností si vyžádá různou metodiku a různé ukazatele pro její posouzení.

Intenzitou zemědělské výroby proto rozumíme: **dosažený stupeň koncentrace a využití výrobních sil a množství zemědělské produkce na jeden hektar obdělávané plochy.**

Za intenzitu zemědělské výroby nemůžeme tedy považovat ani produkci na hektar, ani vklady výrobních prostředků a pracovních sil na hektar samostatně, ale pouze v souhrnu a spolu s dalšími ukazateli, které nám celkový obraz doplní.

Chceme-li dosáhnout úspěchů při rozbořech intenzity zemědělské výroby, je nutno vypracovat širokou a velmi přesnou soustavu ukazatelů, které by dávaly úplný obraz o stupni intenzity a zároveň stanovit správnou metodiku výběru a zpracování těchto ukazatelů, aby výsledky rozboru byly co nejvěrnější a v hospodářské praxi dobře použitelné.

Vytvořením vyčerpávající soustavy ukazatelů intenzity zemědělské výroby a správné metody jejich použití by byla práce nesmírně cenná pro rozvoj teorie i pro praxi. Taková práce však vyžaduje hluboké objasnění vzájemných vazeb mezi jednotlivými činiteli zemědělské výroby. V této stati si takový úkol nedáváme, pouze chceme naznačit, jakým směrem by se mohlo postupovat,

Při zkoumání intenzity zemědělské výroby se setkáváme s těmito základními skupinami ukazatelů:

1. přírodní podmínky,
2. vklady výrobních prostředků,

3. vynaložená lidská práce,
4. produkce,
5. ostatní ukazatele (jako např. struktura plodin apod.).

Každá z těchto skupin bude zahrnovat různý počet ukazatelů ve fyzickém, hodnotovém nebo jiném přepočteném vyjádření. Např. vyrobená produkce může být vyjádřena v hrubé hodnotě výroby nebo naturálně v hektarových výnosech, stavech dobytka, užitkovosti, počtu dobytčích jednotek atd. v různých ukazatelích, ze kterých bude nutno použít pro určitý rozbor jenom ty nejvhodnější.

Soustava ukazatelů je pouze základem. Je nutno zároveň ujasnit, kterých ukazatelů je třeba použít, zkoumáme-li rozdíly v intenzitě zemědělské výroby za různých okolností. Rozdílná metodika bude při porovnání intenzity mezi zeměmi, mezi výrobními oblastmi, jednotlivými JZD, ve výrobě rostlinné či živočišné, při zkoumání intenzity v časové řadě apod. Jednou budeme muset přihlídnout více k přírodním podmínkám (při srovnávání objektů s různými přírodními podmínkami), jindy zas můžeme od nich abstrahovat (např. při sledování vývoje intenzity v dlouhé časové řadě v jednom závodě nebo při srovnání JZD stejného výrobního typu v okrese apod.). Jednou můžeme použít výhodně hodnotových ukazatelů (při sledování velkých souborů), jindy by zase bylo jejich použití naprosto nesprávné.

Rozpracování metodiky a soustavy ukazatelů pro sledování intenzity zemědělské výroby je prvořadým úkolem teoretiků na tomto úseku zemědělské ekonomiky. Ovšem základním předpokladem pro jejich vypracování je ustálení obsahu pojmu intenzita zemědělské výroby a jednotné používání tohoto termínu. Bylo by užitečné přejít od nezávazných diskusí mezi jednotlivými pracovníky ke shrnutí poznatků v některé z pracovních skupin ČSAZV a vytvořit tak předpoklady k úspěšným rozborům intenzifikace našeho zemědělství.

Předkládaná práce si neklade za cíl všestranné objasnění problematiky, nevybočuje z rámce diskusního příspěvku a budou zajisté různé námitky proti klasifikaci jednotlivých pojmů, kterou jsme zde uvedli. Nám však zde nešlo ani tak o terminologii, jako spíše o vyjádření obsahu uvedených kategorií, o objasnění nejobecnějších závislostí, které s otázkou intenzity zemědělské výroby souvisí. Jistěže je možné najít různé formy označení těchto vztahů, např. živou a minulou práci nazvat intenzitou hospodaření, produkci na hektar intenzitou produkce a celek intenzitou výroby. Je také možné v souladu s běžným používáním ve stranických a vládních dokumentech i v praxi nazvat produkci na hektar intenzitou výroby (i když to není vědecky zcela přesné) vedle intenzity hospodaření a pro celek použít Leninova termínu: intenzita zemědělství. To je však již do značné míry otázka terminologická, na které se lze snadno (při dobré vůli) dohodnout. Domníváme se však, že praxe vyžaduje, abychom při konečném sjednocování názorů přihlíželi k vžitému obsahu používaných termínů a nezhoršovali orientaci praktiků v ekonomické terminologii, která zvláště v zemědělské ekonomice ještě není ustálena. Tím zbytečně trpí ekonomická výchova, především v samotných JZD, kde se o hospodaření rozhoduje. Několika desítkám teoretických pracovníků je snazší upravit svůj názor na obsah určitého pojmu, než měnit tento názor u tisíců pracovníků v praxi, nejde-li o chybný názor vážného společenského dosahu.

* * *

Intenzita zemědělské výroby závisí na řadě činitelů. Můžeme je shrnout do dvou základních skupin. Především jsou to přírodní podmínky, které představují jakousi přirozenou základnu diferencí v intenzitě zemědělské výroby. Do druhé skupiny patří souhrn ekonomických podmínek, které určují technickou a ekonomickou hranici intenzity zemědělské výroby podle toho, zda jde o činitele bezprostředně spjaté s výrobními silami nebo výrobními vztahy.

Přírodní podmínky ovlivňující intenzitu zemědělské výroby

Do přírodních podmínek ovlivňujících intenzitu zemědělské výroby patří především půdní poměry. Rozdílná bonita půdy ovlivňuje zaměření celé výroby, vklady výrobních prostředků a lidské práce do půdy i dosahované výsledky. Půdy lepších bonitních tříd umožňují při stejných vkladech výrobních prostředků a lidské práce vyšší výrobu na jeden hektar obdělávané plochy i vyšší produktivitu práce než půdy horší. Proto je na nich intenzita výroby vyšší. Svědčí o tom údaje z JZD českých zemí. Pro srovnání jsme vybrali ukazatele řeparské a horské oblasti, aby vynikly více půdní rozdíly (tab. I).

I. Intenzita výroby v JZD řeparské a horské oblasti — české země 1956

	Horská	Řeparská
Hrubá hodnota výroby	100	186,60
Peněžní náklady	100	141,14
z toho: spotřeba nakoupených hnojiv	100	174,71
odměna STS	100	225,71
Spotřeba chlévské mrvy	100	141,14
Stavy skotu (na 100 ha z. p.)	100	122,49
Stavy prasat (na 100 ha o. p.)	100	142,93
Hektarový výnos pšenice	100	172,25
Hektarový výnos ovsa	100	152,32
Hektarový výnos brambor	100	108,60

Pramen: údaje SÚS.

Smyslem této práce není zevrubný rozbor vlivu půdních poměrů na intenzitu zemědělské výroby. Příklad, především ukazatel hrubé hodnoty výroby v porovnávání k nákladům dostatečně přesvědčivě dokazuje, že takovýto vliv existuje a nutno jej brát v úvahu, zkoumáme-li různé výrobní jednotky, celé výrobní oblasti, případně, chceme-li provést mezinárodní srovnání.*)

K přírodním podmínkám patří i klimatické poměry, které ovlivňují celkové množství zemědělské výroby. Působí na volbu osiv, sází a plemenného materiálu, aby tyto nejlépe vyhovovaly danému prostředí. Jejich různá produkční schopnost je jedním z přirozených činitelů působících na intenzitu zemědělské výroby. Ke změnám této produkční schopnosti může dojít jenom postupně s rozvojem výrobních sil, s vypěstováním a rozšířením lepších jedinců nebo nahrazením výroby jednoho produktu jiným, který v určitém směru umožňuje lépe zajišťovat potřeby (např. pěstování kukuřice místo jiných, méně produkčních krmných plodin).

Půdní a klimatické poměry jsou málo ovlivnitelné činností člověka a představují proto přirozenou základnu rozdílů v intenzitě zemědělské výroby. Avšak s roz-

*) Poznámka: Zkoumáme-li intenzitu v různých zemích, musíme přihlídnout nejen k rozdílům v bonitě, ale i k podílu orné půdy na celkovém půdním fondu i k rozsahu odělávané půdy na jednoho obyvatele. Tento faktor je zvláště důležitý v zemích, kde nebylo dosud rozsáhlých ploch pro zemědělskou výrobu využíváno. V těchto zemích roste celková produkce především dalším rozšiřováním obdělávané půdy. Je možné, že si zemědělství takové země zachová po delší dobu extenzivní charakter, ačkoli uvnitř zemědělství dochází ke koncentraci výrobních sil a k jejich lepšímu využití.

vojem vědecké soustavy hospodaření v zemědělství lze těchto přírodních podmínek neustále lépe využívat.

Povětrnostní vlivy mohou naproti tomu časově i místně velmi podstatně ovlivnit dosaženou úroveň produkce. Nelze však s nimi počítat, protože zkreslují stupeň využití výrobních sil. Avšak i tyto vlivy se v delších obdobích (např. v pětiletých průměrech) zhruba vyrovnávají a lze od nich při zkoumání v mnoha případech abstrahovat.

Různé přírodní podmínky mohou tedy dosti značně ovlivňovat i hospodářskou činnost podniku. To nelze při rozboření intenzity zemědělské výroby přehlédnout. Na druhé straně však při zkoumání stejných objektů v delším časovém období lze zcela upustit od podrobnějšího sledování přírodních vlivů vzhledem k tomu, že neovlivňují rozhodujícím způsobem celkovou tendenci intenzifikace zemědělské výroby.

Ekonomické podmínky působící na intenzitu zemědělské výroby

Příroda je především východiskem, přirozenou základnou dané intenzity zemědělské výroby. Rozhodující vliv na dosažený stupeň intenzifikace však mají podmínky ekonomické.

Pod ekonomickými podmínkami rozumíme ty činitele výroby, které závisí na činnosti člověka, na jeho progresivní úloze ve výrobě.

Na prvním místě jsou to činitele představující technickou stránku výroby — výrobní síly. Patří sem především výrobní prostředky a kvalifikované pracovní síly. Je známo, že celková úroveň výroby závisí především na účinnosti a množství takových výrobních prostředků jako jsou kvalitní sádky, osiva, plemenný dobytek, hnojiva, chemické prostředky, hospodářské budovy, traktory, kombajny a různé nářadí pro mechanizaci v rostlinné i živočišné výrobě apod., a na kvalifikaci pracovních sil, které s těmito výrobními prostředky pracují.

Díváme-li se pouze na tuto technickou stránku výroby, každý hektar půdy stejné kvality při stejných klimatických podmínkách a struktuře výroby dává za stejného použití výrobních sil stejné produkční možnosti. To znamená, že dosažovaná intenzita zemědělské výroby v jednotlivém podniku závisí, vyloučíme-li přírodní podmínky, na množství vynaložených výrobních prostředků, zvláště moderní techniky a chemických prostředků, na jejich struktuře a výrobní účinnosti. Dále na množství a kvalifikaci pracovních sil a na vzájemném sladění tohoto osobního činitele s věcnými podmínkami výroby, tj. na určitých metodách hospodaření a organizace výroby.

Společným důsledkem daného stupně použití výrobních sil je stupeň produktivity práce a určitý rozsah produkce zemědělských výrobků z jednoho hektaru půdy.

S pokrokem lidstva, především s rozvojem vědy a vědeckých metod hospodaření nabývá tato stránka výroby stále většího významu nad přírodními podmínkami a vytváří neustále se zvyšující mez růstu intenzity zemědělské výroby.

Rada buržoazních teoretiků v čele s Malthusem se snažila dokázat, že další vklady výrobních prostředků a práce (kapitálu) do půdy přinášejí menší výsledek v produkci, že již nejsou tak rentabilní a společnosti prospěšné jako vklady předcházející. Hlásali zákon klesajících výnosů půdy. Avšak nejen marxistická teorie, ale i samotná praxe potvrdily, že tomu tak není. Naopak vědecké metody použité v agrotechnice, zootechnice, rozvoj strojírenského průmyslu apod. vytvářejí objektivní možnosti neustále posouvat — zvyšovat hranici intenzity zemědělské výroby.

To ovšem znamená, že výrobní síly samy o sobě nejsou rozhodující příčinou diferencí v intenzitě výroby, ale naopak — v souladu s jejich rozvojem vznikají možnosti dalšího růstu intenzity.

Mez, která je dána úrovní výrobních sil, je mezi maximální. Skutečná hranice intenzity zemědělské výroby je dána praktickým použitím výrobních sil ve výrobním procesu. A to již není záležitost pouze vědeckého a technického pokroku, ale i objektivních společenských podmínek, za kterých k využívání a rozdělení výrobních sil do hospodářských jednotek dochází.

Tyto společenské podmínky se projevují především ve vlivu výrobních vztahů na výrobu. Je dobře známo, že rozvoj výroby je výsledkem neustálého překonávání rozporů uvnitř výroby samé, především rozporu mezi výrobními vztahy a charakterem výrobních sil.

S výrobními vztahy je nutno počítat jako s rovnocennou složkou výroby. Výrobní vztahy se sice vyvíjejí a mění v závislosti na vývoji výrobních sil, avšak mají přitom důležitou a někdy rozhodující úlohu v rozvoji výroby. Vliv výrobních vztahů je dvojitý. Jednak působí na samotný rozvoj výrobních sil a ovlivňují tak přes výrobní síly technickou hranici intenzity, jednak působí samy o sobě přes vlastnictví a rozdělování na uplatnění výrobních sil v hospodářských jednotkách a staví tak faktickou, ekonomickou mez jejich použití. Maximální rozvoj výroby je dosahován za souladu výrobních vztahů s charakterem výrobních sil. Výrobní vztahy však mohou zaostávat nebo i předbíhat výrobní síly. V takovém případě dochází buď k zpomalení nebo ke zrychlení tempa rozvoje a využívání (zavádění) výrobních sil.

Vliv výrobních vztahů na intenzifikaci zemědělské výroby nebyl dosud dostatečně doceněn. Proto aspoň ve zkratce uvedeme, jak se jejich působení projevuje.

Výrobní vztahy existují vždy konkrétně, jako vztahy socialistické, malovýrobní a kapitalistické, reprezentované určitými formami vlastnictví a jim odpovídajícími formami rozdělování vyrobené produkce. Chceme-li zkoumat působení výrobních vztahů na intenzitu zemědělské výroby, musíme vycházet právě z těchto konkrétních forem vlastnictví.

V kapitalistické velkovýrobě bude intenzifikace výroby záviset především na tom, jak vhodné se budou utvářet ekonomické podmínky pro další koncentraci výroby. Kapitalista vyrábí pro zisk, to je alfa a omega jeho činnosti. K nákupu dalších výrobních prostředků a k nájmu pracovní síly přistupuje jenom tehdy, je-li to výhodné, přinese-li dodatečný vklad kapitálu odpovídající zisk. Rentabilita výroby je pro kapitalistu rozhodujícím měřítkem pro další dodatečné vklady kapitálu.

Proto intenzita zemědělské výroby v kapitalistické velkovýrobě závisí na vývoji realizačních cen zemědělských produktů a cen výrobních prostředků na produktivitu práce těmito výrobními prostředky dosažené a na vývoji mezd zaměstnanců. Čím je větší poptávka po zemědělských výrobcích, čím jsou vyšší jejich ceny, čím jsou nižší ceny výrobních prostředků a vyšší produktivita práce jimi dosažená, čím jsou levnější pracovní síly, tím jsou lepší podmínky pro zhodnocení kapitálu, tím větší bude také intenzifikace kapitalistické velkovýroby. Nejvíce se bude zvyšovat intenzita výroby tím směrem, ve kterém dojde při růstu produkce na jednotku plochy k současnému poklesu nákladů na jednotku produkce. Intenzifikace zemědělské výroby v kapitalistické velkovýrobě závisí tedy především na tvorbě nadhodnoty a možnostech jejího využití výrobním kapitalistou.

Avšak rozvoj vědy a techniky, růst produktivity strojírenského a chemického průmyslu, vědecké úspěchy v šlechtění osiv, sádí a vysoce užitkových plemen domácího zvířectva spolu s komplexní mechanizací výroby a úsporami živé práce, mají vliv na náklady, umožňují (aspoň dočasně) vyšší zhodnocení dodatečných vkladů kapitálu. Vedou proto v kapitalistické velkovýrobě k intenzifikaci zemědělské výro-

by, ačkoliv mnohé z ekonomických vlivů tento růst brzdí (např. nepříznivý vývoj cen zemědělských výrobků k cenám výrobních prostředků, odbytové obtíže apod.).

Intenzifikace výroby v kapitalistických závodech je výsledkem rozporného vývoje technických a ekonomických podmínek a závisí na výsledné tendenci mezi nimi. Posoudit, zda se ekonomická a technická hranice intenzity v kapitalistické velkovýrobě přibližují nebo oddalují, nelze jednoznačně. Z vývoje obou stránek výroby vyplývá, že rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy za kapitalismu narůstá, a proto by měl růst i rozdíl mezi maximální (technickou) hranicí intenzifikace a ekonomickými možnostmi jejího využití. Na druhé straně však víme, že výrobní vztahy se i uvnitř kapitalismu přizpůsobují do určité míry charakteru výrobních sil, takže ekonomická hranice se může dočasně přiblížit hranici technické. Kromě toho rozvoj výrobních sil v oblasti zemědělství neprodělal takové změny jako v průmyslu, výrobní síly v zemědělství nemají natolik společenský charakter jako v průmyslu, a to samozřejmě usnadňuje jejich využití v podmínkách soukromého vlastnictví.

Jinak je tomu v malovýrobě. Malovýrobce má nedostatek základního výrobního prostředku — půdy, a má horší kvalitu ostatních výrobních prostředků. Nemůže proto hospodářit stejně racionálně jako kapitalistický velkovýrobce. U malovýrobce jsou vyšší i náklady minulé práce na jeden výrobek než ve velkovýrobě a výrobek zdražují. Na druhé straně však, a v tom je právě „kouzlo“ vysoké intenzity zemědělské výroby v závodech malovýrobce, mají „nejlevnější“ pracovní síly. Přebytek pracovních sil umožňuje, ba přímo si vynucuje vyrábět produkty náročné na živou práci a dosáhnout u nich vysoké intenzity výroby přesto nebo právě proto, že malovýroba má proti velkovýrobě řadu objektivních nevýhod. Malovýrobci nic jiného nezbyvá, než ze své omezené plochy získat maximum výrobků. Je k tomu nucen objektivními okolnostmi. Zatímco kapitalista intenzifikuje výrobu podle toho, jaké očekává výsledky z jednoho hektaru plochy, malovýrobce nepočítá výsledky na jeden hektar, ale na celé hospodářství. Musí proto vynakládat tolik minulé a především živé práce, aby získal úhradu svých potřeb, aby udržel hospodářství a existenci rodiny. Proto mu nezáleží na tom, kolik práce ve skutečnosti vynakládá, o kolik je jeho práce méně produktivní.

Technická hranice použití výrobních sil je tedy v malovýrobě nižší než ve velkovýrobě, ale i některé ekonomické podmínky, především nižší rentabilita výroby a různé formy odsávání finančních prostředků, zabraňují malovýrobce zdokonalování jejich výroby. Na druhé straně nutnost udržet hospodářství si vynucuje neustále zvyšování intenzity i za cenu nesmírného plýtvání pracovní silou. Jedině tak si může malovýroba dlouho udržovat značně vysokou intenzitu výroby. Avšak i v tomto směru nakonec vítězí velkovýroba, která zvyšuje intenzitu rychlejším tempem.

Proč je tomu tak? Proč se rozdíly v intenzitě zmenšují a malovýroba nakonec zaostává? Příčinu je nutno hledat v tom, že malovýroba vyčerpává možnosti obsažené ve vynakládání neúměrného množství namáhavé ruční práce. S rozvojem výrobních sil, s nahrazením převážné části živé lidské práce prací strojovou, i s vývojem agrotechniky a zootechniky tato „přednost“ malovýroby postupně ztrácí na významu. Technický pokrok a s ním spjaté ekonomické projevy (jako např. vysoká produktivita práce při použití levnějších prostředků) rozbíjejí staré ekonomické zábrany a přinášejí do zemědělské výroby kapitalistických velkozávodů nové možnosti její intenzifikace. Hranice intenzity výroby v kapitalistické velkovýrobě se pohnuly, protože živá práce člověka je nahrazována levnější prací stroje a chemickými látkami, protože výroba byla dále zproduktivněna.

Tento proces rychlejší intenzifikace výroby v kapitalistických velkozávodech znamená definitivní vítězství velkovýroby nad malovýrobou. Domníváme se proto,

že musí být spojen s nezvykle rychlou likvidací závodů malých a středních rolníků, že urychluje proces diferenciacce nebývalým způsobem.

Můžeme tedy říci, že v kapitalistickém řádu se růst intenzity zemědělské výroby projevuje rozporně ve dvojím smyslu. Na jedné straně společensko-ekonomické podmínky v určitých obdobích zpomalují růst intenzity zemědělské výroby ve velkovýrobě a nutí malovýrobce zvyšovat intenzitu výroby do nejzazších hranic. Na druhé straně na určitém stupni rozvoje výrobních sil, a v důsledku toho i změnách ekonomických podmínek, dochází k rychlejší intenzifikaci zemědělské výroby v kapitalistických velkovýrobních podnicích proti závodům malovýrobce. Dochází proto k sblížení hranic intenzity zemědělské výroby ve velkovýrobě a malovýrobě. Kapitalistická velkovýroba spěje k intenzivní výrobě. Stupeň, který dosáhne, bude záviset především na vzájemném poměru hlavních stránek výroby, tj. výrobních sil a výrobních vztahů, na všestranném využití předností velkovýroby. Kapitalistická společnost však nemůže zcela vyřešit antagonistický rozpor mezi výrobními vztahy a výrobními silami a je proto odkázána na živelný, nerovnoměrný vývoj i v oblasti intenzifikace zemědělské výroby.

Socialistická společnost se liší od kapitalistické především tím, že mezi výrobními silami a výrobními vztahy není takových rozporů, které by nebylo možno v krátkém čase vyřešit a odstranit. Socialistické výrobní vztahy nebrzdí využití výrobních sil, naopak jsou hlavní hybnou silou jejich rozvoje.

A tím je poznamenán celý proces intenzifikace v socialistickém zemědělství. Sdružené vlastnictví půdy a ostatních výrobních prostředků v JZD otevírá nové možnosti v intenzifikaci zemědělské výroby. Tyto možnosti jsou dány jednak přednostmi velkovýroby, ale hlavně tím, že tato velkovýroba existuje v podmínkách socialistické společnosti, kde má všechny předpoklady plánovitého růstu.

Socialistické výrobní vztahy v zemědělství působí progresivně na samotný rozvoj výrobních sil, především na zdokonalování a rozšiřování výroby zemědělských strojů, chemických látek, zemědělských staveb, na šlechtění osiv, sádí a plemenného dobytka a zvedají tak možnosti další intenzifikace zemědělské výroby.

Kromě toho umožňují socialistické výrobní vztahy ve větší míře než za kapitalismu zavést a využít tyto výrobní síly.

Socialistický stát širokou sítí STS, výhodnými investičními úvěry a řadou dalších opatření napomáhá rozvoji materiálně výrobní základny socialistické velkovýroby.

Zemědělci realizují své produkty za zcela nových podmínek na trhu. Pevné ceny a zaručený odbyt všech vyrobených produktů, nezávisle na jejich množství, dávají zemědělcům hospodářskou jistotu a podněcují je k intenzifikaci výroby.

Z hlediska urychlené intenzifikace zemědělské výroby má však mimořádný význam progresivní růst tržeb proti růstu tržní produkce a hrubé výroby. Každým výrobkem nad povinnou dodávku se zvyšuje jejich realizační cena a roste rentabilita i za předpokladu, že náklady na jednotku produkce neklesají. To ovšem znamená, že ekonomické podmínky pro intenzifikaci jsou mimořádně příznivé. Vlivem toho mohou zemědělci rychle zvyšovat nejen své osobní důchody, ale i příděly do fondů, především na nákup výrobních prostředků. Prakticky to znamená, že ekonomická hranice rentability, za které je možné dále intenzitu zvyšovat, se značně posouvá a přibližuje hranici, dané úrovní výrobních sil.

Socialistické výrobní vztahy plně podporují intenzifikaci zemědělské výroby. Nutno si však uvědomit, že zároveň zde vzniká určitý rozpor. Na jedné straně přiblížení ekonomické hranice k hranici technické umožňuje vkládat více výrobních prostředků a pracovních sil do výroby. Na druhé straně však vyšší rentabilita je umožněna progresivitou cen bez ohledu na pohyb nákladů. Může proto dojít k za-

nedbání principu hospodárnosti. Náklady na jeden výrobek nemusí při růstu výroby na jeden hektar klesat, ale naopak mohou dokonce růst, aniž by se to projevilo negativně v hospodaření JZD. Z hlediska celé společnosti je to však jev nezdravý. Předností socialistického státu a plánovitého hospodářství je, že rozpor tohoto druhu lze udržet v mezích prospěšných společnosti a využít ho jako ekonomické pobídky. V době kolektivizace a upevňování JZD je to jedna z pák, kterými společnost rozvoji socialistické výroby napomáhá. Po vyřešení hlavních výrobních otázek, po vytvoření dostatečné materiálně technické základny nutné k dalšímu rozvoji zemědělské výroby, bude možné a nutné i tento rozpor vyřešit v souladu se zákonem neustálého růstu produktivity práce.

Také postavení malovýrobce v zemi budující socialismus je zcela odlišné od postavení malovýrobce za kapitalismu. Lidově demokratický stát odstraňuje vykořisťovatelské vztahy a i v zemědělství se uplatňují stále více vztahy socialistického charakteru. Vlivem těchto změn je odstraněn tlak a neustálá hrozba kapitalistických výrobců, je odstraněn jejich ekonomický vliv v zemědělství. Malovýrobce vyrábí a prodává za lepších podmínek za účinné pomoci státu. Díky tomu přestal být boj za udržení existence malovýrobce hlavním motivem intenzifikace výroby v jejich závodech. Další růst intenzity výroby závisí na objektivních možnostech použití výrobních sil v hospodářství malovýrobce a osobní snaze rolníka po zvýšení produkce. Možnosti malovýroby v tomto směru jsou proti socialistické velkovýrobě značně omezené. Proto i růst intenzity zemědělské výroby v socialistické velkovýrobě bude značně rychlejší a v mnoha JZD již předstihl úroveň intenzity zemědělské výroby v malovýrobě.

Z uvedeného rozboru tedy vyplývá:

1. že intenzita zemědělské výroby má objektivní základ v přírodních podmínkách a dosaženém rozvoji výrobních sil;
2. že dosažená úroveň intenzity je ovlivněna rozhodujícím způsobem společenskými podmínkami, za kterých k výrobě a rozdělování produkce dochází.

Pouze podrobný rozbor těchto činitelů umožní posoudit stav a další možnosti růstu intenzity zemědělské výroby.

Sovětská učebnice zemědělské ekonomiky do roku 1957 zahrnuje do činitelů působících na intenzitu zemědělské výroby:

1. vědecký systém hospodaření, tj. komplex agronomických, zootechnických a organizačně ekonomických opatření zaměřených k nejracionalnějšímu využití půdy, techniky a pracovních sil, jako jsou osevní postupy, zavlažování atd.,
2. zavádění nové techniky,
3. růst kvalifikace pracovníků,
4. zvýšení úrovně řízení zemědělství.

Toto členění činitelů působících na intenzitu zemědělské výroby má jisté oprávnění v zemi, kde výroba probíhá ve všech závodech za stejných společenských podmínek. Ale i v takovéto zemi mohou změny v oblasti ekonomických podmínek ovlivnit zvyšování intenzity výroby, jak o tom nakonec svědčí i údaje z SSSR, hlavně rozvoj živočišné výroby v posledních letech.

Domníváme se, že u nás za existence malovýroby nutno ekonomickou stránku procesu intenzifikace v zájmu rychlého dovršení výstavby socialismu na vesnici i v zájmu co největší efektivity našeho zemědělství, pečlivě sledovat.

Souhrn

Úkolem předkládané práce je přispět k objasnění podstaty intenzity zemědělské výroby a činitelů na ni působících.

Pojem intenzita zemědělské výroby je u nás vykládán různě: buď jako produkce na hektar nebo jako množství výrobních prostředků a pracovních sil na hektar obdělávané plochy. Na rozdíl od těchto názorů se domníváme, že definice intenzity zemědělské výroby musí obsahovat hlavní souvislosti, ke kterým v procesu intenzifikace dochází. Jsou to:

1. koncentrace výrobních sil na hektar obdělávané plochy,
2. stupeň využití těchto výrobních sil,
3. dosažené výsledky (produkce) na hektar obdělávané plochy.

Proto za intenzitu zemědělské výroby považujeme dosažený stupeň koncentrace a využití výrobních sil a množství zemědělské produkce na jeden hektar obdělávané plochy.

Vklady výrobních prostředků a lidské práce považujeme za intenzitu hospodaření a produkci na hektar za ukazatel využití základního výrobního prostředku v zemědělské výrobě.

Předpokladem zkoumání intenzity zemědělské výroby je rozpracování široké soustavy ukazatelů a správné metody jejich využití. Soustavu ukazatelů lze rozčlenit do několika skupin:

1. přírodní podmínky,
2. vklady výrobních prostředků,
3. vynaložená lidská práce,
4. produkce,
5. ostatní pomocné ukazatele.

Metodika jejich použití bude záviset na tom, za jakých okolností budeme intenzitu zemědělské výroby zkoumat. Rozdílná metodika bude při porovnávání intenzity mezi zeměmi, mezi výrobními oblastmi, jednotlivými JZD, ve výrobě rostlinné, živočišné atd.

V druhé části práce se zabýváme činiteli ovlivňujícími intenzitu zemědělské výroby, které dělíme do dvou základních skupin.

a) Přírodní podmínky, do kterých zahrnujeme především půdní a klimatické poměry,

b) souhrn ekonomických podmínek, které určují technickou a ekonomickou hranici intenzity zemědělské výroby podle toho, zda se jedná o činitele bezprostředně spjaté s výrobními silami nebo výrobními vztahy.

Přírodní podmínky představují přirozenou základnu diferencí v intenzitě zemědělské výroby a lze od nich za určitých okolností v rozborech abstrahovat.

Technická hranice intenzity zemědělské výroby závisí na stupni rozvoje a množství výrobních sil, především ale na vědecké soustavě hospodaření, na rozvoji techniky, chemických prostředků, kvalifikaci pracovních sil atd.

Technická stránka výroby spolu s přírodními podmínkami vytváří jakousi maximální mez intenzity výroby. Dosažený stupeň intenzity však závisí na společenské stránce výroby, na výrobních vztazích.

Вýроbní vztahy působí na proces intenzifikace buď příznivě nebo nepříznivě, podle toho, v jakém poměru jsou k výrobním silám.

V kapitalistické velkovýrobě vlivem antagonistického rozporu mezi výrobními vztahy a charakterem výrobních sil vznikají překážky plného využití dosažené úrovně výrobních sil. Intenzifikace zemědělské výroby závisí především na tom, jak vhodně se utvářejí ekonomické podmínky pro další koncentraci výroby, na tvorbě nadhodnoty a možnostech jejího využití výrobním kapitalistou. Rozhodujícím měřítkem je přitom rentabilita dodatečných vkladů kapitálu.

V malovýrobě zabraňují zdokonalování výroby omezené možnosti využití výrobních sil, nižší rentabilita výroby a různé formy odsávání finančních prostředků. Na druhé straně nutnost udržet hospodářství a zajistit existenci rodině, si vynucují neustále vyšší intenzitu i za cenu nesmírného plýtvání pracovními silami.

V socialistické velkovýrobě není antagonistických rozporů mezi výrobními vztahy a charakterem výrobních sil. Naopak socialistické výrobní vztahy napomáhají procesu intenzifikace zemědělské výroby, přibližují ekonomickou a technickou hranici intenzity zemědělské výroby. Intenzita výroby vlivem výhodných realizačních podmínek a mimořádné pomoci socialistického státu, roste v socialistické velkovýrobě velmi rychle. Má to nesmírný význam pro rozvoj materiálně výrobní základny a pro upevnění socialistické velkovýroby. Vzniká sice určité nebezpečí, že růst intenzity výroby může probíhat nezávisle na snižování nákladů na jednotku vyrobené produkce, avšak tento rozpor je možno po vyřešení hlavních výrobních otázek vcelku dosti snadno řešit.

К вопросу понятия интенсивности сельскохозяйственного производства и факторов на нее действующих

Задачей предлагаемой работы является попытка объяснить сущность понятия интенсивности с.-х. производства и влияющих на нее факторов.

Понятие интенсивности с.-х. производства объясняется у нас по-разному: или как количество продукции с гектара, или как количество затраченных средств производства и рабочей силы на один гектар обрабатываемой земли. В отличие от приведенных точек зрения автор считает, что в понятие интенсивности с.-х. производства должны входить основные составные части процесса интенсификации, а именно:

1. концентрация производительных сил на 1 гектар обрабатываемой земли,
2. степень использования этих производительных сил;
3. достигнутые результаты (продукция) с одного гектара обрабатываемой земли. Следовательно под интенсивностью с.-х. производства мы понимаем достигнутую степень концентрации и использования производительных сил и количество с.-х. продукции с одного гектара обрабатываемой земли.

Вложения средств производства и человеческого труда мы рассматриваем как интенсивность хозяйствования, а количество продукции с гектара — как показатель использования основных средств производства в сельском хозяйстве.

Предпосылкой для исследования интенсивности с.-х. производства является разработка широкой системы показателей и применение правильной методики для их использования. Систему показателей можно разделить на несколько групп: 1. природные условия, 2. вложения средств производства, 3. затраченный человеческий труд, 4. продукция, 5. остальные вспомогательные показатели.

Методика их использования будет зависеть от того, при каких обстоятельствах

мы будем исследовать интенсивность с.-х. производства. По-разному нужно подходить, сравнивая интенсивность между странами, между отдельными областями, ЕСХК, в растениеводстве, животноводстве и т. д.

Во второй части работы автор рассматривает факторы, влияющие на интенсивность с.-х. производства и делит их на две основные группы: а) природные условия, включающие, прежде всего, почвенные и климатические различия, б) экономические условия, определяющие техническую и экономическую границу интенсивности с.-х. производства, в зависимости от того, идет ли речь о факторах, непосредственно связанных с производительными силами или о факторах, связанных с производственными отношениями.

Природные условия представляют естественную основу для различий в интенсивности с.-х. производства. При определенных условиях можно от них в анализе абстрагироваться.

Техническая граница интенсивности с.-х. производства зависит от степени развития и количества производительных сил, прежде всего от применения достижений науки при ведении хозяйства, от развития техники, химических средств, квалификации рабочей силы и т. д.

Техническая сторона производства, взятая вместе с природными условиями, создает некоторую максимальную границу интенсивности производства.

Но достигнутая степень интенсивности зависит от общественной стороны производства, от производственных отношений.

Производственные отношения влияют на процесс интенсификации положительно или отрицательно в зависимости от того, как они соответствуют характеру производительных сил.

В капиталистическом производстве с его антагонистическими противоречиями между производственными отношениями и характером производительных сил возникают препятствия для полного использования достигнутого уровня производительных сил. Процесс интенсификации с.-х. производства зависит, прежде всего, от того, как складываются экономические условия для дальнейшей концентрации производства, прежде всего от создания прибавочной стоимости и возможности ее использования производственным капиталистом. Решающим здесь является рентабельность дополнительных капиталовложений.

В мелком производстве ограниченные возможности использования производительных сил, более низкая рентабельность производства и разные формы отчуждения финансовых средств препятствуют процессу совершенствования производства. С другой стороны, необходимость сохранить хозяйство и обеспечить существование семьи вынуждают крестьянина постоянно повышать интенсивность также и ценой чрезвычайной, ни с чем не считающейся затраты рабочей силы.

В социалистическом производстве нет антагонистических противоречий между производственными отношениями и характером производительных сил. Наоборот, социалистические производственные отношения стимулируют процесс интенсификации с.-х. производства, сближают экономическую и техническую границы интенсивности с.-х. производства. Под влиянием благоприятных условий реализации с.-х. продуктов и вне рыночной помощи социалистического государства в социалистическом крупном производстве интенсивность производства повышается быстрыми темпами. Это имеет огромное значение для развития материально-производственной базы и для укрепления социалистического крупного производства. Правда, возникает известная опасность, что рост интенсивности производства может осуществляться независимо от снижения затрат на единицу полученной продукции, но это противоречие можно после разрешения основных вопросов роста производства легко устранить.

Zum Begriff der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion und der auf sie einwirkenden Faktoren

Die Aufgabe der vorliegenden Arbeit besteht darin, zur Klärung des Wesens der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion und der auf sie einwirkenden Faktoren beizutragen.

Der Begriff der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion wird bei uns auf verschiedene Art ausgelegt: entweder als Produktion je Hektar Bodenfläche oder als Menge der auf 1 Hektar der bearbeiteten Fläche aufgewendeten Produktionsmittel und Arbeitskräfte. Im Gegensatz zu diesen Anschauungen sind wir der Meinung, daß die Definition der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion die wichtigen Zusammenhänge beinhalten muß, die im Intensivierungsprozeß in Erscheinung treten. Diese sind:

1. Die Konzentration der Produktivkräfte je Hektar bearbeiteten Bodens;
2. der Ausnutzungsgrad dieser Produktivkräfte;
3. die erzielten Ergebnisse (Produktion) je ha bearbeiteten Bodens.

Wir verstehen daher unter Intensität der landwirtschaftlichen Produktion den richtigen Konzentrations- und Auslastungsgrad der Produktivkräfte und die auf 1 Hektar bearbeiteten Bodens entfallende landwirtschaftliche Produktion.

Die aufgewendeten Produktionsmittel und menschliche Arbeit betrachten wir als Intensität der Wirtschaftsführung und die Produktion je Hektar Bodenfläche als Kennziffer der Ausnutzung der Grundmittel in der landwirtschaftlichen Produktion.

Eine Voraussetzung für die Untersuchung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion bildet die Erarbeitung eines Kennziffersystems und der richtigen Methode seiner Auswertung. Das Kennziffersystem kann in einige Gruppen gegliedert werden:

1. die natürlichen Bedingungen;
2. die aufgewendeten Produktionsmittel;
3. die aufgewendete menschliche Arbeit;
4. die Produktionsleistung;
5. die übrigen Hilfskennziffern.

Die Methodik ihrer Anwendung wird davon abhängen, unter welchen Umständen wir die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion untersuchen werden. Eine unterschiedliche Methodik wird der Vergleich der Intensität der einzelnen Länder, der einzelnen Produktionsgebiete, der einzelnen JZD (LPG), der pflanzlichen und tierischen Produktion usw. erfordern.

Im II. Teil der Arbeit befassen wir uns mit den die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion beeinflussenden Faktoren, die wir auf zwei grundlegende Gruppen aufteilen:

- a) die natürlichen Bedingungen, in die wir vor allem die unterschiedlichen Boden- und Klimaverhältnisse einbeziehen;
- b) die Zusammenfassung der ökonomischen Bedingungen die die technische und ökonomische Grenze der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion bestimmen, je nachdem ob die Faktoren unmittelbar mit den Produktivkräften oder Produktionsverhältnissen in Verbindung stehen.

Die natürlichen Bedingungen bilden die natürliche Grundlage der in der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion bestehenden Differenzen und es kann von ihnen unter gewissen Umständen bei der Analyse abgesehen werden.

Die technische Grenze der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion hängt vom Entwicklungsgrad und von der Menge der Produktivkräfte, vor allem jedoch

von einem wissenschaftlichen Wirtschaftssystem, von der Entwicklung der Technik, technischer Mittel, von der Qualifikation der Arbeitskräfte usw. ab.

Die technische Seite der Produktion stellt, zusammen mit den natürlichen Bedingungen eine gewisse maximale Grenze der Intensität der Produktion dar. Die erzielte Intensitätsstufe hängt jedoch von der gesellschaftlichen Seite der Produktion, von den Produktionsverhältnissen, ab.

Die Produktionsverhältnisse wirken auf den Intensivierungsprozeß entweder günstig oder ungünstig ein, je nachdem, in welchen Beziehungen sie zu den Produktivkräften stehen.

In der kapitalistischen Großproduktion entstehen durch den Einfluß antagonistischer Widersprüche zwischen den Produktionsverhältnissen und dem Charakter der Produktivkräfte Hemmnisse, die der vollen Ausnutzung des erzielten Niveaus der Produktivkräfte entgegenwirken. Die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion hängt vor allem davon ab, wie günstig sich die ökonomischen Bedingungen für die weitere Konzentration der Produktion, für die Bildung des Mehrwertes und die Möglichkeiten seiner Ausnutzung durch den kapitalistischen Produzenten gestalten. Der entscheidende Maßstab ist dabei die Rentabilität der zusätzlichen Kapitalinvestitionen.

In der Kleinproduktion hemmen die beschränkten Möglichkeiten der Ausnutzung der Produktivkräfte, die geringere Rentabilität der Produktion und verschiedene Formen der Abschöpfung finanzieller Mittel eine Vervollkommenung der Produktion. Andererseits erfordert die Notwendigkeit, den Betrieb aufrechtzuerhalten und den Lebensunterhalt der Familie sicherzustellen, eine immer höhere Intensität, selbst für den Preis einer unermeßlichen Arbeitskräftevergeudung.

In der sozialistischen Großproduktion gibt es keine antagonistischen Widersprüche zwischen den Produktionsverhältnissen und dem Charakter der Produktivkräfte. Die sozialistischen Produktionsverhältnisse fördern im Gegenteil den Intensivierungsprozeß der landwirtschaftlichen Produktion, führen zu einer Annäherung der ökonomischen und technischen Grenze der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion. Die Intensität der Produktion wächst in der sozialistischen Großproduktion durch den Einfluß günstiger Realisierungsbedingungen und durch die Hilfe des sozialistischen Staates außerhalb des Marktes sehr schnell an. Dies ist von unermeßlicher Bedeutung für die Entfaltung der materiellen Produktionsgrundlage und für die Festigung der sozialistischen Großproduktion. Es entsteht zwar eine gewisse Gefahr, daß das Anwachsen der Intensität der Produktion unabhängig von der Kostensenkung je Erzeugniseinheit vor sich gehen könnte, doch dieser Widerspruch kann nach der Klärung der wichtigsten Produktionsprobleme im großen ganzen ziemlich leicht beseitigt werden.

Rozdělování nákladů při současné výrobě více výrobků (Oceňování vedlejších výrobků v zemědělství)

Распределение расходов при одновременном производстве нескольких видов
продуктов (оценка побочной продукции в сельском хозяйстве)

Verteilung der Kosten bei gleichzeitiger Produktion mehrerer Produkte
(Bewertung der Nebenprodukte in der Landwirtschaft)

K. ČÍŽEK

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Došlo dne 10. VI. 1958

Úvod

Vlastní náklady jsou jedním z nejdůležitějších podkladů pro zvyšování hospodárnosti v zemědělských závodech. Ústředním orgánům také slouží jako důležitá pomůcka pro řízení cenové politiky v zemědělství.

Podrobné výpočty vlastních nákladů jednotlivých výrobků rostlinné a živočišné výroby konají soustavně již několik let naše státní statky. S jejich zjišťováním pomocí účetní evidence nebo alespoň jednoduchých kalkulací se setkáváme v poslední době stále častěji také v mnohých jednotných zemědělských družstvech i jiných zemědělských závodech.

Mají-li být vlastní náklady spolehlivým podkladem pro zřehodárnění i zvýšení výroby, je nutné, aby jejich výše byla pokud možno nejpřesněji vystižena. Téměř každý zemědělský praktik, který přichází do styku se zjišťováním vlastních nákladů, naráží při jejich výpočtu i posuzování na celou řadu problémů, nad jejich řešením často váhá a mnohdy nad zavedeným způsobem řešení i zapochybje.

Vlastní náklady na jednotku produkce se zjišťují podle obecně používané metody tím způsobem, že se celkové pracovní i materiálové náklady po odpočtu „hodnoty“*) vedlejších výrobků vydělí celkovým množstvím výrobků hlavních. Vedlejší výrobky nejsou obvykle předmětem realizace, ale během roku se spotřebovávají, přeměňují v produkty jiné, hodnotnější. Jsou i taková výrobní odvětví, v nichž se vyrábějí současně dva, případně i více hlavních výrobků, které jsou běžně předmětem trhu. Vzniká tu pak otázka, jak celkové náklady rozdělit na jednotlivé výrobky a vyčíslit tak vlastní náklady výrobků hlavních. Při zjišťování vlastních nákladů se však setkáváme s největší nejednotností v názorech. Uveďme příklad: ve státních

*) Pozn.: V tomto příspěvku je použito výrazu „hodnota“. Nelze jej však ztotožňovat s „hodnotou“ známou z politické ekonomie. Tohoto názvu bylo zde použito proto, že je v běžné praxi všeobecně používán a nebyl dosud nahrazen jiným výstižnějším výrazem.

statcích je oceňován jeden cent chlévské mrvy ve výši 2,— Kčs, sláma stelivová 8,— Kčs, krmná 10,— Kčs a chrást řepný 3,20 Kčs. Podle pokynů ministerstva zemědělství a lesního hospodářství se v JZD chlévská mrva vyčísľuje hodnotou 3,— Kčs, sláma stelivová 14,— Kčs, sláma krmná 16,— Kčs, chrást z řepy 6,— Kčs, skrojky z cukrovky 8,— Kčs atd. Tak se ovšem stane, že vlastní náklady na jednotku produkce, vyčíslené na podkladě různého ocenění vedlejších výrobků i za jinak stejných podmínek, se pak nezbytně liší.

V této práci proto předkládáme návrh k teoretickému i praktickému řešení problému vlastních nákladů v zemědělství. Základem našich úvah jsou především údaje ze státních statků, kde jsou vyčísľovány vlastní náklady již po více let a kde je také dostatek přesných podkladů.

Základní úvahy

Výše vlastních nákladů je v jednotlivých zeměděľských závodech různá a z toho důvodu by měla být vyčísľována individuálně pro každý i vedlejší výrobek, jako např. pro slámu, chrást, chlévskou mrvu apod. Již předem lze říci, že takovýto způsob by však byl pro praxi z technických důvodů málo schůdný, neboť výpočty by byly pracné a někdy i ne zcela přesné. Proto je třeba při oceňování některých vedlejších výrobků se spokojit v obecné praxi s pevně stanovenými částkami, zjištěnými z průměru více závodů a za několik let.

Jak známo již z dřívější literatury, lze oceňovat zeměděľské výrobky různými metodami. Základem rozděľování celkových nákladů na jednotlivé produkty, ať tržní nebo netržní, by měl být jejich samotný vlastní náklad, představující hodnotu spotřebované mrtvé i placené živé práce. Jeho zjištění je však mnohdy velmi obtížné nebo vůbec nemožné. V těchto případech je proto nutno použít tzv. prozatímního ocenění jednotlivých výrobků, např. podle ceny prodejní, nákupní apod., a teprve na základě tohoto pomocného ocenění vyčísľit hodnotu. Jindy se jeví správnějším ocenit některé výrobky několikerým způsobem a na základě toho stanovit průměrnou („kompromisní“) hodnotu zjišťovaného výrobku. Je to účelné zejména u některých vedlejších odpadových výrobků, kdy jejich vlastní náklady — s ohledem na jejich užité vlastnosti — by byly neúměrně vysoké, a kdy by bylo možné jiné výrobky s obdobnými užitnými vlastnostmi pořídit za náklady podstatně nižší.

Pro lepší přehlednost rozděľme otázky, jimiž se v tomto příspěvku budeme zabývat, do několika částí. Jedná se o rozdělení vlastních nákladů na:

1. více výrobků tržních (např. u lnu na stonky a semeno);
2. hlavní a vedlejší výrobky u plodin určených převážně ke zkrmení (např. řepa krmná a chrást, ječmen nebo oves a jejich sláma);
3. na hlavní tržní a vedlejší výrobky (např. u ozimých obilnin: zrno a sláma, u dojníc: mléko, telata, mrva, u drůbeže: vejce, maso, mrva atd.).

Rozděľování nákladů při současné výrobě více výrobků

1. Rozdělení celkových vlastních nákladů při současné výrobě dvou a více tržních výrobků

S případy, kdy se vyrábějí současně dva nebo více tržních výrobků (bez vedlejších výrobků), se setkáváme především u lnu a konopí, kde jsou tržními produkty stonky i semeno, u máku při prodeji máku i makovic případně makoviny, čiroku

apod. Nutno říci, že v těchto případech nemáme zatím pro rozdělení celkových nákladů na jednotlivé výrobky plně odůvodněného jednotného měřítka. Zdá se však, že nejsprávnější bude jejich rozvržení podle hrubé produkce vyjádřené v penězích. Běžné výkupní ceny samy o sobě nezaručují — a z hlediska potřeb státu preferováním určitých produktů mnohdy také nemohou — správný poměr hodnoty výrobků k výši jejich vlastních nákladů. Výkupní, zvláště pak průměrné realizační ceny vystihují však do značné míry společenský význam výrobků, který musí i zde hrát určitou úlohu. Vyčíslené vlastní náklady na jednotku produkce jednotlivých výrobků (stonky a semeno), rozdělené tímto způsobem, poskytují ve své podstatě poměrně dobré předpoklady pro posuzování rentability každého produktu zvlášť. Relace výkupních, případně průměrných realizačních cen se však mohou v jednotlivých letech měnit, čímž by posuzování výše vlastních nákladů ve sledu více let bylo poměrně obtížné. Lze proto považovat za správnější použití stálých cen, stanovených Státním úřadem plánovacím vždy na delší období, které též slouží pro výpočet celkové hrubé zemědělské produkce. Rozdělení celkových nákladů tímto způsobem uveďme na příkladu lnu.

Vlastní náklady na jeden hektar činily 4 800,— Kčs; hektarový výnos stonků byl 24,00 q a semene 3,50 q. Nejprve zjistíme hodnotu hrubé produkce podle stálých cen:

$$\begin{array}{rcl} 24,00 \text{ q stonků} & \times & 174,- \text{ Kčs} = 4\,176,- \text{ Kčs} \\ 3,50 \text{ q semene} & \times & 353,- \text{ Kčs} = 1\,235,- \text{ Kčs} \\ \hline & & 5\,411,- \text{ Kčs} \end{array}$$

Úměrou pak rozvrhneme vlastní náklady na stonky a semeno:

a) Je-li podíl vlastních nákladů, připadající na stonky x , pak

$$\begin{aligned} x : 4800 &= 4176 : 5411 \\ x &= \frac{4800 \cdot 4176}{5411} = 3704,- \text{ Kčs} \end{aligned}$$

a výrobní hodnota 1 q stonků = $3704 : 24 = 154,33 \text{ Kčs}$.

b) Je-li podíl vlastních nákladů připadajících na semeno y , pak

$$\begin{aligned} y : 4800 &= 1235 : 5411 \\ y &= \frac{4800 \cdot 1235}{5411} = 1096,- \text{ Kčs} \end{aligned}$$

a výrobní hodnota 1 q semene = $1096 : 3,50 = 313,14 \text{ Kčs}$.

Uvedeným způsobem lze rozvrhnout vlastní náklady na pěstované plodiny samozřejmě již z absolutních nákladů za celý závod, aniž by se výsledky předem přepočítávaly na plochu jednoho hektaru.

2. Rozdělení celkových vlastních nákladů na hlavní a vedlejší výrobky u plodin určených převážně ke krmení

V zemědělských závodech se pěstuje více plodin, které skýtají kromě hlavních výrobků též hodnotné výrobky vedlejší. Obojí bývají předem určeny ke krmení, jako např. krmná řepa, tuřín, krmná mrkev a jiné okopaniny. Téměř všeobecně je na státních statcích zkrmována také sláma jarních obilovin (ječmen, oves) a veškerých krmných luštěnin. Někteří ekonomové navrhuji oceňovat vedlejší výrobky těchto krmných plodin ve výši vlastních nákladů, které vznikají teprve po oddělení vedlej-

ších výrobků od hlavních výrobků, a zbytek zúčtovat k tíži produktu hlavního. S tímto postupem lze stěží souhlasit. Pěstování uvedených krmných plodin nese s sebou nezbytně i produkci výrobků vedlejších, které obsahují poměrně značná množství škrobových jednotek a na bílkoviny bývají v některých případech dokonce bohatší než výrobky hlavní. Oceněním vedlejších výrobků podle uvedené metody by se obvykle došlo k značnému jejich podhodnocení. Použití metody rozdělení podle poměru hrubé produkce, jak je navrhována u skupin plodin v předcházející stati, nebylo by v tomto případě rovněž správné. Jde o krmiva, která přicházejí do tržního oběhu jen výjimečně a jejich prodejní ceny se obvykle podstatně odchylují od jejich průměrné hodnoty výrobní i od jejich relativní hodnoty nákupní, kterou bychom zjistili podle obsahu jejich živin a nákupních cen živin v jiných krmivech. Použití pouhé nákupní nebo prodejní hodnoty by bylo z uvedených již příčin nesprávné, nehledě na špatnou dopravitelnost těchto objemných krmiv, zvyšujících značně dopravní výlohy.

Po zvážení všech uvedených okolností by se jevilo na první pohled relativně nejvýhodnějším rozvrhnout celkové vlastní náklady na hlavní a vedlejší výrobky v poměru obsahu živin, jak bývá v poslední době mnohými ekonomy doporučováno. Uveďme tento způsob na jednoduchém příkladu u jarních obilovin, za těchto předpokladů:

Vlastní náklady na jeden hektar 2 066 Kčs, hektarový výnos zrna 19,45 q a slámy 26,43 q. Náklady připadající na zrno a slámu činily (tab. I):

I. Náklady připadající na zrno a slámu

Výrobek	Hektarový výnos v q	Škrobových jednotek		Vlastní náklady	
		v 1 q	celkem	celkem	na 1 q
Zrno	19,45	64,5	1255	1487	76
Sláma	26,43	18,5	489	579	22
Celkem	x	x	1744	2066	x

Uvedeným jednoduchým způsobem by bylo možno postupovat též u ostatních krmných plodin.

S hodnocením vedlejších výrobků tímto způsobem vzniká však současně několik problémů dalších, které třeba zvážit a učinit patřičné závěry. Jde především o otázky:

a) zda je správné rozvrhovat tímto způsobem vlastní náklady na vedlejší výrobky a tím stanovit jejich poměrnou hodnotu jen podle obsahu živin bez jakékoli další úpravy, zejména když uvážíme, že

aa) vedlejší výrobky (po sklizni a uložení) vyžadují téměř vždy více pracovních nákladů, spojených s jejich krmením, než výrobky hlavní,

ab) vedlejší výrobky — i když některé z nich jsou bohaté na potřebné živiny — nemají ani zdaleka tak všestrannou použitelnost jako výrobky hlavní;

b) zda je účelné a správné hodnotit vedlejší výrobky každého závodu jen touto metodou a tak vyčíslovat v každém podniku — i v jednotlivých letech v témže podniku — jejich různou cenu, když krmná hodnota zůstává stejná;

c) zda by měly být hodnoceny vedlejší výrobky určitými, pevně stanovenými částkami, má-li být jejich výše pro všechny výrobní oblasti stejná nebo v oblastech, kde lze pravidelně dosáhnout jen nižších hektarových výnosů (bramborářská, horská), mají-li být stanoveny částky vyšší.

Z uvedeného je na prvý pohled zřejmo, že mají-li být propočty jednoduché, výsledky snadno srovnatelné a přitom pokud možno nepřesnější, bude třeba zde volit určitý kompromis. Nelze také postupovat podle kapitalistických zásad: vyrábět pouze produkty, které se „vyplácejí“. Každý zemědělský závod za socialismu je povinen vyrábět výrobky potřebné pro celou společnost v maximální možné míře při plném využití místních výrobních (přírodních i ekonomických) podmínek. To znamená mimo jiné, že i v socialistickém zřízení platí plně zásada hospodárnosti, a to v širším pojetí. Je známo, že za kapitalismu byly mnohé statky a velkostatky velmi úzce specializovány a zaměřeny na úzká výrobní odvětví, závislá např. na převážně nakupovaných krmivech. Udržování nebo dokonce zvyšování úrodnosti půdy bylo za kapitalismu otázkou vedlejší. S takovýmto pojetím hospodárnosti a rentability nelze ovšem v podmínkách socialistické zemědělské velkovýroby souhlasit. Nelze počítat s tím, že by některé závody nakupovaly ve větším měřítku krmiva proto, že je to pro ně z hlediska zisku výhodnější. Při všestranném rozvoji všech našich socialistických zemědělských závodů by to nebylo ani možné. Nelze proto hodnotit krmiva např. jen podle relativní hodnoty nákupní. Tato by mohla sloužit nejvýše jako pomůcka ke korigování výše vlastních nákladů. Avšak tímto způsobem bychom zde také mnoho nevyřešili, neboť vyčíslená relativní hodnota nákupní, zjištěná podle ceny živin v průměru různých krmiv, by mohla jen ukázat, že dříve již vyčíslená výrobní hodnota krmiv podle obsahu živin je buď vysoká nebo nízká, což by se však týkalo úměrně nejen výrobků vedlejších, ale i hlavních.

Ani vyjádřením hodnoty užitných vlastností, např. v krmných, kalorických nebo jiných jednotkách bychom nezískali zde dalších poznatků, neboť by ji bylo možno zjistit v hlavních a vedlejších výrobcích jen teoreticky; došli bychom i zde ke stejným závěrům, jako při rozvrhování vlastních nákladů podle škrobových jednotek.

Rovněž druhý problém, tj. stanovení pevné výše hodnoty vedlejších výrobků nebo každoroční jejich propočet nelze jednoznačně vyjádřit. Oba způsoby mají své klady i zápory. Pro každoroční propočet by svědčila zejména ta skutečnost, že vlastní náklady na hlavní a vedlejší výrobky při kolísání hektarových výnosů a změnách nákladů na jeden hektar plodiny by byly přesněji rozvrženy. Také vliv různých přírodních a ekonomických podmínek v jednotlivých závodech by doznal svého uplatnění.

Nedostatky každoročního nového oceňování vedlejších výrobků a klady pro pevné stanovení jejich hodnoty na delší období lze spatřovat zejména v těchto okolnostech:

a) ve snadném a rychlém porovnávání výsledků v jednotlivých závodech za různá leta i mezi jednotlivými závody navzájem;

b) v oceňování vedlejších výrobků s neměnicí se krmnou hodnotou (stále stejné průměrné množství živin) stále stejnými peněžními částkami. Protože vedlejší výrobky jsou zkrmovány téměř výlučně tímž druhem hospodářských zvířat (sláma, chrást — převážně skotem), zůstávají i náklady v živočišné výrobě neovlivněny;

c) v jednodušším výpočtu vlastních nákladů nejen ve výrobě rostlinné, ale i ve výrobě živočišné, neboť zde lze sledovat přesněji vlastní náklady již během roku. Tímto způsobem odpadá také doúčtování cenových rozdílů koncem roku. Tak možno lépe porovnávat skutečné náklady s plánem, hlavně v živočišné výrobě.

Především z uvedených důvodů jsou v dosavadní účetní praxi všeobecně oceňovány vedlejší výrobky předem pevně stanovenými částkami a jeví se účelným zůstat u tohoto způsobu i nadále, i když má své nedostatky.

Vraťme se však k prvnímu problému, ke stanovení výše hodnoty vedlejších výrobků. Po zvážení všech uvedených okolností docházíme k názoru, že by bylo nej-

správnější stanovit hodnotu vedlejších výrobků, především u státních statků podle těchto zásad:

a) vyčíslit jejich hodnotu z průměru všech státních statků na podkladě plánovaných vlastních nákladů za poslední čtyři roky, kdy v jejich stanovení nastala určitá stabilita (počítá se s plánovanými náklady, i když tyto byly v některých případech překročeny, protože se jedná o perspektivu a vlastní náklady se budou postupně snižovat). Celkové vlastní náklady nejprve rozvrhnout na hlavní a vedlejší výrobky v poměru škrobových jednotek;

b) výrobní hodnoty vedlejších výrobků, zjištěné tímto způsobem, částečně snížit, zejména proto, že

ba) výlohy s jejich zkrmováním bývají větší než u produktů hlavních,

bb) postrádají všestrannou použitelnost, kterou mají výrobky hlavní (slámu a chrást nelze např. zkrmovat některými druhy hospodářského zvířectva vůbec nebo jen ve zcela omezeném měřítku),

bc) jejich chutnost, dietetické a jiné vlastnosti, jimiž hlavní výrobek specificky působí v různých směrech u chovných zvířat, bývají u vedlejších výrobků nižší; některé je možno také zkrmovat jen v omezeném měřítku, aby nezpůsobily zažívací poruchy u zvířat nebo neovlivnily kvalitu živočišných produktů,

bd) jejich uložením vznikají další zvýšené výlohy, případně ztráty, aniž se jejich krmná hodnota zvýšila (např. silážováním chrástu ztráty kvašením, u krmné slámy obvykle potřeba nákladnějších skladovacích prostorů a tím i nákladů na jejich pořízení, odpisy a udržování).

Půjde zde prakticky o hodnocení krmné slámy a chrástu krmné řepy a tuřinu.

Výrobní hodnota jednoho centu vedlejších výrobků, vypočtená z aritmetických průměrů plánovaných vlastních nákladů státních statků za leta 1954–1957 podle obsahu škrobových jednotek, by zhruba činila:*)

u krmné slámy a jařin 22,— Kčs (zrna 76,— Kčs)
u chrástu krmných okopanin 12,— Kčs (bulvy 18,— Kčs).

Abychom mohli posoudit tyto hodnoty, přistupme nejprve ke zjištění vícenákladů s objemnými krmivy. Provedme kalkulaci nákladů spojených s dopravou krmné slámy do přípravný krmiv a porovnejme je s náklady na zrno. Předpoklá-

II. Kalkulace (plánová) nákladů na dopravu 350 q krmné slámy

Druh práce	Jednotka	Třída SKP	Směnová výkonová norma	Kčs celkem
Nakládání na vůz	q	IV	45	192,50
Rovnění na voze	q	IV	45	192,50
Skládání na zem	q	IV	90	96,25
Národní pojištění				48,10
Potažní práce 63 hodin po 6,00 Kčs				378,00
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)				481,25
Celkem	—	—	—	1 388,60

*) Pozn.: Podrobné propočty nejsou zde z technických důvodů uvedeny. U chrástu byla provedena částečná redukce tím, že krmné plodiny byly zatíženy pouze 50 % nákladů na hnojení chlévskou mrvou a příslušné režie s hnojením spojené.

dejme, že veškerá krmiva jsou uskladněna v blízkosti stájí, takže není třeba mnoho času na přejezdy a z důvodů zjednodušení nebude s ním proto počítáno. K přepravě se používá jednoho páru koňského potahu. Složení slámy z vozů vykonávají jiní pracovníci, takže se uspoří částečně na potažní práci. Jako podklad jsou vzaty výkonové normy státních statků. Jeden cent krmných obilovin se rovná svým obsahem škrobových jednotek 3,50 q krmné slámy.

Do nákladů s přívozem krmného obilí jsou pojaty rovněž jen běžné práce. Náklady spojené se šrotováním, případně mačkáním zrna, nelze zde započítávat, neboť tyto úpravy umožňují lepší využití krmiv v zaživacím ústrojí hospodářských zvířat a tím také krmiva zhodnocují.

III. Kalkulace (plánová) nákladů na dopravu 100 q krmného obilí

Druh práce	Jednotka	Třída SKP	Směnová výkonová norma	Kčs celkem
Pytlování a vážení	q	IV	35	71,00
Nakládání	q	IV	120	20,80
Skládání obilí	q	IV	120	20,80
Národní pojištění				11,25
Potažní práce — 14 hod. po 6,— Kčs				84,00
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)				112,60
Celkem	—	—	—	320,45

Z naznačených dvou kalkulací (tab. II a III) je zřejmé, že náklady spojené s dopravou 350 q slámy jsou podstatně větší než se 100 q krmného obilí, majícího přibližně stejné množství krmných jednotek. Rozdíl činí 1 068,15 Kčs a v přepočtu na jeden cent slámy 3,05 Kčs. Možno tvrdit, že je to minimální částka, o kterou je třeba snížit vpředu vyčíslenou výrobní hodnotu slámy jařin ve výši 22,— Kčs za jeden cent, takže docházíme k hodnotě 18,95 Kčs.

Podstatně obtížnější je nalezení ukazatele pro posouzení nižší hodnoty krmné slámy, vyplývající z její nižší specifické (mírně dráždivá působnost, která zvířecí organismus podněcuje, aniž mu škodí) aj. hodnoty, jakož i z menší možnosti jejího všestranného použití, pro které není v krmné technice prozatím podkladů. Domníváme se však, že snížení hodnoty z uvedených důvodů o 2,95 Kčs a ohodnocení krmné slámy pak částkou 16,— Kčs za jeden cent, které používá SÚP a SÚS pro výpočet objemu hrubé zemědělské produkce, by také bylo při výpočtu vlastních nákladů, především u státních statků, plně opodstatněné. Hodnota 10,— Kčs, používaná dosud v kalkulaci státních statků, jeví se proto neúměrně nízká.

Přistupme nyní k posouzení druhého vedlejšího výrobku, tj. chrástu, kde problematika je neméně obtížná. Protože bulva má průměrně 7,5 % škrobových jednotek a chrást 5,0 %, je i dříve vyčíslená výrobní hodnota podle obsahu škrobových jednotek v tomto poměru, tj. 3 : 2. Přesto žádný praktický hospodář bez dlouhého uvažování by nehodnotil stejně 3 q chrástu jako 2 q bulvy, především pro podstatně příznivější specifické a dietetické účinky bulvy proti chrástu.

Porovnáním nákladů, spojených po sklizni s uložením a přípravou ke krmení, bychom kalkulací nedospěli k podstatnějším rozdílům, protože náklady, spojené se silážováním části chrástu, jsou vyvažovány náklady na krečtování bulvy. Jediné ztráty na živinách při uskladnění krmné řepy jsou asi o 15 % nižší než při silážování

chrástu. Chrást krmné řepy, především v oblastech neřepařských, bývá však z větší části zkrmován přímo, takže část určená k zesilákování by ovlivnila vyčíslenou výrobní hodnotu jen nepatrně.

Jeví se tedy nejsprávnějším oceňovat chrást ve výši hodnoty výrobků, jež mají obdobné užitné vlastnosti jako chrást a u nichž vyčíslení vlastních nákladů není obtížné. Jsou to především jednoleté polní píce. Plánovaný náklad jednoho centu těchto píce činí u státních statků (včetně výrobní a celopodnikové režie) asi 10,— Kčs. Jde především o ozimou a jarní směsku a z menší části o kukuřici, které obsahují průměrně asi 9 % škrobových jednotek, takže jedna škrobová jednotka je za 1,10 Kčs. Tak by činila hodnota chrástu krmné řepy a tuřínu s průměrným obsahem 5 % škrobových jednotek 5,50 Kčs a s ohledem na dříve již uvedené, především nižší specifické vlastnosti, jakož i o něco nižší obsah bílkovin, asi 5,— Kčs.

Chrást cukrovky (včetně podílu skrojků) obsahující asi 7,3 % škrobových jednotek, by měl být podle toho hodnocen částkou vyšší, a to 7,30 Kčs. Vezmeme-li však v úvahu, že většina chrástu cukrovky musí být zesilákována, při čemž ztráty na živinách činí asi 25 %, bylo by správnější oceňovat jej sníženou částkou, a to 6,— Kčs za jeden cent.

3. Rozdělování celkových vlastních nákladů na hlavní tržní a vedlejší výrobky

V této stati půjde o stanovení hodnoty stelivové slámy, chlévského hnoje a močůvky. Všechny představují hodnotné vedlejší výrobky produktů hlavních (zrni, mléka, masa atd.), bez jejichž použití není dnešní soustava hospodaření v zemědělství myslitelná. Protože stelivová sláma je jednou z hlavních složek výroby chlévské mrvy, je hodnota mrvy přímo úměrná hodnotě slámy. Z toho důvodu je nutné nejdříve vyčíslit její hodnotu.

a) Sláma stelivová

Stelivová sláma je sice vedlejším výrobkem zrna, je však nepostradatelným a ve větším měřítku nenahraditelným stelivem. Z toho hlediska je třeba její hodnotu posuzovat. Její prodej je omezen na mizivé procento a nelze ji proto oceňovat ani podle ceny nákupní ani prodejní. Její nákupní cena podle vyhlášky ministerstva potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků, která sama o sobě nevystihuje dostatečně rozdílnost kvality proti slámě krmné (tj. 30 Kčs : 28 Kčs), byla stanovena ze zcela jiných hledisek. Kromě toho mohou tuto cenu podstatně ovlivnit i náklady s dopravou slámy na různé vzdálenosti. Také porovnání s nákupní cenou rašeliny by nebylo na místě, protože rašelina může sloužit — posuzováno ze širšího hlediska — jen jako doplněk. Tento způsob by byl opodstatněný jen v individuálních případech, kdyby šlo o doplnění chybějícího steliva a kdyby byla možná volba při jeho nákupu. Protože ke krmným účelům je užívána stelivová sláma jen v omezeném měřítku, je rozvržení vlastních nákladů na zrno a stelivovou slámu podle škrobových jednotek těžko odůvodnitelné, i když takto vyčíslená výrobní hodnota ve výši 11,60 Kčs (opět ze čtyřletého průměru plánovaných nákladů státních statků) by se jevila úměrnou. Také odpočet nákladů při eventuálním způsobu oceňování jako tomu bylo u slámy krmné (v porovnání s krmivými jadrnými) by nebyl oprávněn, neboť by s nimi bylo nutno počítat při jakémkoli druhu steliva.

Vhodnou pomůckou k oceňování stelivové slámy může být ocenění slámy krmné (16,— Kčs — viz vpředu). Protože se používá slámy ozimů někdy zčásti též ke krmení a má nižší obsah stravitelných živin, a dále proto, že její všestranná použitelnost je menší než u slámy krmné, bude její nižší ocenění plně oprávněno.

Protože však jejím téměř výlučným posláním je stelivo a zde obsah živin není rozhodující, nemělo by být rozmezí veliké. Po zvážení těchto skutečností jeví se oceňování stelivové slámy pro výpočet vlastních nákladů ve výši 12,— až 14,— Kčs zhruba nejsprávnějším kompromisem.

b) Chlévský hnůj

Chlévský hnůj má pro udržování a zvyšování úrodnosti půd veliký význam. Obsahuje všechny známé hnojivé hodnoty, a to jak rostlinné živiny, tak i účinný humus a bakterie, rostlinné hormony apod. Chlévským hnojem se těžké půdy provzdušují, lehké váží, obojí pak oteplují.

Chlévský hnůj nemá ovšem vždy stejné složení a tím i nestejnou užžitnou (hnojivou) vlastnost. Jeho složení je závislé především na druhu, množství a jakosti podestýlky a krmiv, stáří hnoje, způsobu uložení a péči o ošetřování, druhu zvířat apod.

S ohledem na jeho hnojivou vlastnost a působení na hektarové výnosy je nutné, aby hodnota chlévského hnoje při vyčíslování vlastních nákladů byla pokud možno správně vystižena. A právě v tom je jeden z nejobtížnějších problémů, neboť je známo, že přesné ocenění mrvy bez různých chemických rozborů, místních pokusů atd. je téměř nemožné. Jde však o to, aby chlévský hnůj byl oceněn tak, aby se v průměru zemědělských závodů jeho cena přibližovala co nejvíce skutečnosti.

Způsoby hodnocení chlévského hnoje se zabývali zemědělští ekonomové z různých hledisek již v dřívějších dobách, ale jejich názory a způsoby hodnocení se mnohdy značně lišily. Později byly tyto metody různými ekonomy dále doplněny a zpřesněny. Na základě dosavadních poznatků možno oceňovat chlévský hnůj v podstatě nákupní nebo prodejní hodnotou, relativní nákupní hodnotou a hodnotou výrobní.

Pokud jde o nákupní a prodejní hodnotu, jsou tyto metody pro zásadní posouzení hodnoty chlévského hnoje v současné době těžko použitelné. Chlévský hnůj není totiž běžně předmětem nákupu a prodeje, a tam, kde se přesto objeví, neodpovídá jeho cena obvykle ani jeho složení ani účinkům. Oceňováním veškerého chlévského hnoje v zemědělských závodech na základě nákupní nebo prodejní hodnoty bychom došli k neodůvodněným extrémům.

Relativní nákupní hodnota chlévského hnoje představuje peněžní částku, kterou by bylo nutno vynaložit na nákup jiných hnojiv s přibližně stejným hnojivým účinkem. Při tomto způsobu se oceňují minerální živiny: dusík čtyřiceti procenty jeho nákupní ceny v ledku, kyselina fosforečná v nákupní ceně Thomasovy moučky a draslo v nákupní hodnotě čtyřicetiprocentní draselné soli. Při dosavadních cenách strojených hnojiv, platných pro státní statky, činí relativní nákupní hodnota živin v mrvě (tab. IV):

IV.

Druh hnojiva	Obsah živin v %	Cena		Relativní ná- kupní cena živin v chlévském hnoji
		1 q hnojiva	1 kg živin	
Ledek vápenatý	15,5 % N	61,80	3,99	1,60
Thomasova moučka				(40 %)
kladenská	16,5 % P_2O_5	40,00	2,42	2,42
Draselná sůl 40%	40,0 % K_2O	52,40	1,30	1,30

Ohodnotíme-li těmito cenami průměrné množství živin obsažené v chlévském hnoji, zjistíme hodnotu hlavních minerálních živin, která u jednoho centu chlévského hnoje zhruba činí (tab. V):

V.

Živina	Množství kilogramů živin v 1 q chlévského hnoje*)	Cena za 1 kg	Hodnota v Kčs
N	0,48	1,60	0,77
P ₂ O ₅	0,25	2,42	0,61
K ₂ O	0,52	1,30	0,68
Relativní nákupní hodnota minerálních živin v 1 q chlévského hnoje, celkem			2,06

Jak známo, obsahuje chlévská mrva nejen minerální živiny, ale též zbytky organických látek, které zráním na hnojišti a v půdě vytvářejí účinný humus. Vzniká otázka, jak ocenit tyto další důležité látky. Podle dosavadních metod byly hodnoceny obvykle buď jejich nákupní cenou v rašelině nebo vlastními náklady v zeleném hnojení. Domníváme se však, že tento způsob pro všeobecné stanovení hodnoty hnoje by nebyl zcela správný. Základní podíl na organických látkách v chlévské mrvě tvoří totiž stelivová sláma a zbytky krmiv. Je proto správnější oceňovat organické látky v chlévském hnoji převážně opět jejich hodnotou v krmivech a stelivu. Může být např. namítnuto, že sláma přeměnou na chlévský hnůj se znehodnocuje (je využita) nebo naopak — což je oprávněnější — dochází ke zhodnocení organických látek v hnoji. Lze však vycházet ze zásady, že sláma jako netržní vedlejší výrobek, která se na jedné straně přičítá jednotlivým druhům plodin (obilovin) k dobru, měla by být rostlinné výrobě na druhé straně účtována v podobě chlévského hnoje, přibližně ve stejné výši, k tiži.

Pro zjednodušení výpočtu i z důvodů již uvedených vyčíslíme hodnotu jednoho kilogramu organických látek tím, že hodnotu slámy ve výši 13,— Kčs vydělíme průměrným množstvím sušiny ve slámě stelivové. Na první pohled se tím dopouštíme určité nesprávnosti, neboť přenášíme celou hodnotu slámy jen na organické látky a opomíjíme minerální živiny. Rozdíl však není podstatnější a možno jej dostatečně zdůvodnit tím, že organické látky v chlévském hnoji mají daleko větší hnojivé účinky než ve stelivové slámě, čili že dochází u organických látek k určitému zhodnocení. Hodnota organických látek ze stelivové slámy činí tedy:

$$13,- \text{ Kčs} : 80 \% \text{ sušiny} = 0,15 \text{ Kčs.}$$

Do půdy se však dostávají organické látky ještě jinými způsoby. Je to především zeleným hnojením a rašelinou (používanou buď jako stelivo nebo jako surovina pro komposty apod.). Bude proto třeba přihlídnout při hodnocení organických látek též k těmto skutečnostem. V dalším vyčíslení se tak stane podílem, jímž tyto hmoty participují na výrobě organických látek ve chlévském hnoji na státních statcích, kde jsou k dispozici poměrně přesné údaje. Přitom oceníme jeden kilogram organických látek v zeleném hnojení podle plánované výrobní hodnoty, u rašeliny pak podle hodnoty nákupní. Organické látky z krmiv (do mrvy přechází asi 50 % váhy

*) Vyčísleno aritmetickým váženým průměrem z hodnoty chlévské mrvy podle podílu jednotlivých druhů hospodářského zvířectva na státních statcích a průměrné výroby a složení hnoje od těchto skupin zvířectva.

sušiny) budou oceněny ve stejné výši jako u slámy stelivové. S hodnotou organických látek v hnojivu Vitahum se při stanovení průměrné hodnoty těchto látek v chlévském hnoji nepočítá, neboť se jedná o látky vyšší kvality a v důsledku toho i vyšší ceny. Při konečném hodnocení chlévského hnoje nepůjde tedy v pravém slova smyslu o relativní hodnotu nákupní, ale o její kombinaci s hodnotou výrobní.

V celkovém množství organických látek, dodávaných do půdy, jsou ve státních statcích zastoupeny hlavní suroviny zhruba tímto podílem (tab. VI):

VI.

Druh organické suroviny	Podíl včetně Vitahumu	Podíl bez Vitahumu
	procent	
Sláma stelivová ¹⁾	25,4	25,8
Krmiva (počítáno 50 % sušiny ²⁾)	67,3	68,1
Zelené hnojení ³⁾	2,1	2,1
Rašelina ⁴⁾	4,0	4,0
Vitahum	1,2	—
Celkem	100,0	100,0

¹⁾ Z průměrné sklizně slámy ozimů za léta 1954—1957.

²⁾ Vyčísleno z celkového množství zkrmených statkových a přikupovaných krmiv za rok 1957. Jelikož údaje za dřívější léta nebyly k dispozici a spotřeba krmiv se v tomto roce — v porovnání s léty předchozími — v důsledku zvětšení výměry státních statků zvýšila, byly zjištěné údaje redukovány v témže poměru, jako je výroba stelivové slámy za rok 1957 k průměrné její výrobě za léta 1954 až 1957.

³⁾ Protože hektarový výnos zeleného hnojení není ve statkových výkazech uváděn, byl odhadnut u zeleného hnojení, pěstovaného jako hlavní plodina, ve výši hektarových výnosů „ostatních pícnin“ pěstovaných na zeleno, po srážce asi 15 %; u strniskových směsek byl vzat za základ hektarový výnos „následných pícnin“ ke krmění. Zelené hnojení je vyčísleno pouze z průměru posledních dvou let.

⁴⁾ Jde o aritmetický průměr za léta 1955 a 1956. Je zde pojata rašelina stelivová i ke hnojení, a to přikupovaná i ve statcích vytěžená.

Abychom zjistili výrobní hodnotu organických látek v zeleném hnojení, byla sestavena kalkulace (tab. VII). Je vyčíslena pro strniskovou směsku, která v zeleném hnojení reprezentuje u státních statků asi 50 %. Náklady na zelené hnojení, pěstované jako hlavní plodina, se však podstatněji neliší. Minerální živiny v zeleném hnojení jsou oceněny podle stejných zásad jako v chlévském hnoji. U organických látek, kde hnojivý účinek je z hlediska biologického nižší, byla jejich vykalkulovaná hodnota — pro možnost porovnání s hodnotou u mrvě — zvýšena o 25 %.

Počítáme-li s průměrným hektarovým výnosem hlavní a strništní směsky ve výši 75 q, činí vlastní náklady na 1 q zelené hmoty 7,65 Kčs. Výrobní hodnotu 1 kg organických látek zjistíme, když od uvedené hodnoty odečteme relativní nákupní hodnotu minerálních živin a zbytek vydělíme průměrným obsahem organických látek v 1 q (tab. VIII).

Hodnota 1 kg organických látek v zeleném hnojení pak činí: (7,65 Kčs — 1,81 Kčs) : 17 % = 0,34 Kčs, a po jejím zvýšení o 25 % — 0,43 Kčs.

Při průměrné nákupní ceně 17,— Kčs za jeden cent stelivové rašeliny s obsahem asi 50 % organických látek činí hodnota 1 kg těchto látek minimálně 0,34 Kčs. Minimálně proto, že s jejím dovozem ke stáji, případně kompostováním (u rašeliny na hnojení), vznikají další výlohy.

VII. Kalkulace (plánová) vlastních nákladů na jeden hektar strniskové směsky

Druh práce	Po- užitý pro- stře- dek	Smě- nová norma	Náklad na				
			práci		pohon- né lát- ky vč. mazadel a 2,50 Kčs	různé	celkem Kčs
			ruční	koň- skou a 6,00 Kčs			
Střední orba	Š 30	1,7 ha	14,68	—	42,25	—	56,93
Smykování	Š 30	8,0 ha	3,45	—	4,00	—	7,45
Vláčení	koně	3,0 ha	8,32	15,60	—	—	23,92
Příprava, nakládání, odvoz a skládání strojních hnojiv	—	—	3,77	6,00	—	—	9,77
Rozmetání hnojiv	Š 30	7,3 ha	3,42	—	5,50	—	8,92
Příprava osiv, nakládání, skládání a odvoz	—	—	3,45	6,00	—	—	9,45
Seti	Š 30	6,0 ha	4,60	—	8,40	—	13,00
Zavláčení	koně	3,5 ha	7,13	13,70	—	—	20,83
Uválení před zaoráním	Š 30	7,5 ha	3,68	—	5,50	—	9,18
8% rezerva na dovolenou	—	—	4,20	—	—	—	4,20
15 % na překračování norem, nepředvídané práce, ztížené podmínky	—	—	7,90	—	—	—	7,90
Národní pojištění	—	—	6,46	—	—	—	6,46
Osiva (oves, vikev, hrách)	—	—	—	—	—	194,00	194,00
Strojená hnojiva	—	—	—	—	—	137,00	137,00
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)	—	—	—	—	—	64,60	64,60
Celkem	—	—	71,06	41,30	65,65	395,60	573,61

VIII. Relativní nákupní hodnota minerálních živin v jednom centu zelené hmoty

Živina	Množství v kg	Relativní nákupní hodnota v Kčs	
		za 1 kg	celkem
N	0,50	1,60	0,80
P ₂ O ₅	0,15	2,42	0,36
K ₂ O	0,50	1,30	0,65
Celkem	—	—	1,81

Na podkladě shora uvedených úvah a propočtů dojdeme k průměrné hodnotě jednoho kilogramu organických látek, uvedené v tab. IX.

Celková hodnota organických látek v jednom centu chlévského hnoje tedy činí

$$21 \% \times 0,16 \text{ Kčs} = 3,36 \text{ Kčs.}$$

Připočteme-li k této částce již dříve vyčíslenou hodnotu minerálních živin ve výši 2,06 Kčs, dostaneme celkovou relativní nákupní hodnotu jednoho centu chlévského hnoje ve státních statcích, tj. 5,42 Kčs, a po zaokrouhlení 5,50 Kčs.

V dřívější literatuře označují někteří ekonomové relativní nákupní hodnotu jednoho centu chlévského hnoje, vyčíslenou z hodnoty živin a organických látek, za

Organické látky	Hodnota 1 kg Kčs	Průměrné zastoupení v %	Kčs
Ve slámě a ve výkalech	0,15	93,9	0,14085
V zeleném hnojení	0,43	2,1	0,00903
V rašelině	0,34	4,0	0,01360
Průměrná hodnota 1 kg organických látek			0,16348

hodnotu v půdě, od které odečítají manipulační výlohy s nakládáním, vyvážením a rozhazováním. To je sice správné, avšak jen v individuálních případech, především při rozhodování mezi nákupem hnoje nebo strojených hnojiv, a to ještě v omezeném měřítku. Při metodě, již se má stanovit hodnota veškerého hnoje v závodě, nelze však tyto náklady odečítat, především z těchto důvodů:

Intenzivní způsob hospodaření bez hnojení organickými látkami není v našich poměrech možný. Hektarové výnosy zvyšují se totiž nejen minerálními živinami obsaženými v hnoji, ale i organickými látkami, které působí na mobilitu (zvýšení pohotovosti) živin zlepšenými fyzikálními vlastnostmi půdy a zvýšenou mikrobiální činností. Kromě toho je známo, že ani účinek strojených hnojiv v půdách s nedostatkem humusu se nemůže plně projevit a tato hnojiva nejsou rostlinami dobře využívána. Náklady na dopravu jiných organických látek (rašelina) nebo jejich jiný způsob pořízení (zelené hnojení) by byly obdobné, případně i vyšší. Viděli jsme to např. u rašeliny, kde organické látky, zejména po připočtu manipulačních výloh (u rašeliny na hnojení s jejím kompostováním), jsou podstatně dražší. U zeleného hnojení bylo sice možno výjimečně vyrobit jeden kilogram organických látek za uvedených 0,16 Kčs, avšak při hektarovém výnosu zelené hmoty přes 200 q, s kterým však nelze v průměru v běžné praxi počítat, nehledě na ochuzování vlastní krmivové základny zaoráváním zelené píce. To jsou však úvahy ryze teoretické, neboť na jedné straně existuje výroba hnoje, který nutno použít, a na druhé straně nejsou možnosti tuto mrvu v dostatečné míře jinými způsoby nahradit.

Proti odpočtu nákladů mluví dále ta skutečnost, že hnojením mrvou odpadají současně náklady, které bychom museli jinak vynaložit na práce spojené s hnojením strojenými hnojivy. Tak např. pohnutím 300 q chlévského hnoje se dodává do půdy 57,6 kg dusíku ($0,48 \% \times 300 q \times 0,40$ koeficient účinnosti), 75,0 kg kyseliny fosforečné ($0,25 \% \times 300 q$) a 156,0 kg drasla ($0,52 \% \times 300 q$). Tyto živiny nahradí 3,72 q ledku vápenatého, 4,54 q Thomasovy moučky a 3,90 q čtyřiceti-procentní draselné soli. Kalkulací bylo zjištěno, že náklad s přívozem, odvozem a rozhazováním těchto hnojiv při předpokládaném dvojím hnojení by činil 190,— Kčs. Kromě toho není u chlévského hnoje počítáno s jeho bakteriálními účinky, pro které nemáme vhodného měřítka. Možno tedy považovat vykalkulovanou hodnotu chlévského hnoje ve výši 5,50 Kčs za jeden cent pro výpočet vlastních nákladů za odpovídající podmínkám našeho zemědělství, jak nám také potvrzuje dále vyčíslená hodnota podle užitných vlastností hnoje.

Tuto hodnotu chlévského hnoje je možno vyčíslit z hodnoty zvýšeného hektarového výnosu dosaženého použitím hnoje, od které se odečtou náklady spojené s vyšší sklizní a s hnojením chlévskou mrvou kromě její hodnoty samotné. Protože však chlévský hnůj působí v půdě více let (viz dále), je správnější počítat s náklady na hnojení chlévským hnojem pouze 50 %. Takto stanovená hodnota chlévského hnoje podle jeho užitných vlastností je závislá nejen na zvýšeném hektarovém výnosu

X. Kalkulace hodnoty jednoho centu chlévského hnoje podle užitných vlastností, při použití k cukrovce

Druh práce	Použitý prostředek	Směnová norma	Náklad na			
			práci		různé	Kčs celkem
			ruční	koňskou á 6 Kčs		
A. Náklady na hnojení mrvou 300 q na ha						
Nakládání hnoje	ručně	80 q	93,60	—	—	93,60
Odvoz (prům. vzdálenost na pole 1 km; 15 q na fůru = celkem 20 for	potah	—	31,20	60,00	—	91,20
Shazování hnoje na hromádky	ručně	200 q	37,44	72,00	—	109,44
Rozhazování	ručně	110 q	68,10	—	—	68,10
8% rezerva na dovolenou	—	—	18,42	—	—	18,42
15 % na překračování norem, nepředvídané práce, ztížené podmínky	—	—	34,55	—	—	34,55
Národní pojištění	—	—	28,33	—	—	28,33
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)	—	—	—	—	283,31	283,31
Náklady na hnojení celkem	—	—	311,64	132,00	283,31	726,95
50 % = 363,48						
B. Náklady na zvýšenou sklizeň (300 q mrvy × 0,40 kg = 120 q bulvy + 40 q chrástu*)						
Shazování vyorané řepy na hromadu (rozdíl mezi náklady při výnosu 250 a 370 q)	ručně	0,13 ha 0,11 ha	34,90	—	—	34,90
Kleštění sházené řepy (opět rozdíl nákladů při vyšším výnosu)	ručně	0,08 ha 0,06 ha	104,00	—	—	104,00
Nakládání řepy (i s pojižděním)	—	115 q	26,04	25,20	—	51,24
Nakládání chrástu	—	96 q	10,40	7,56	—	17,96
Odvoz chrástu (3 fůry)	potah	—	5,80	9,00	—	14,80
8% rezerva na dovolenou	—	—	14,49	—	—	14,49
15 % na překračování norem, nepředvídané práce, ztížené podmínky	—	—	27,17	—	—	27,17
Národní pojištění	—	—	22,28	—	—	22,28
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)	—	—	—	—	222,80	222,80
Náklady na zvýšenou sklizeň celkem	—	—	245,08	41,76	222,80	509,64

*) Hodnota většího množství řízků (72 q) není uvažována; naproti tomu je vyloučen náklad na odvoz bulvy do cukrovaru a přívaz řízků.

**) Počítá se při nakládání se dvěma osobami.

pěstované plodiny, ale též na její ceně. Vliv chlévského hnoje na hektarové výnosy je u jednotlivých plodin nestejný a je závislý na fyzikálním stavu a vyhnojenosti půdy, množství použitého hnoje, jakož i na jiných přírodních faktorech, agrotechnice apod. Je proto třeba se spokojit určitými průměrnými údaji a považovat vyčíslenou hodnotu pouze za určitý korektiv relativní hodnoty nákupní.

Podle dr. Duchoně činí průměrné zvýšení hektarových výnosů jednoho centu dobrého hnoje při dávce 300 q na hektar u bulvy cukrovky 30—45 kg, podle inž. Jos. Kolářika a inž. J. Prusíka 42 kg, u brambor 25—45 kg, u bulvy řepy krmné 40—60 kg atd. Pokusme se na základě těchto údajů propočítat hodnotu podle užitných vlastností alespoň u cukrovky a brambor, ke kterým bývá obvykle přímo hnojeno (tab. X).

Podle uvedené kalkulace činí:

náklady na hnojení (50 % využití mrvy)	363,48 Kčs	
Naproti tomu hodnota zvýšení sklizně cukrovky činí:		
náklady na zvýšenou sklizeň	509,64 Kčs	873,12 Kčs
120 q cukrovky po 13, — Kčs	1 560,00 Kčs	
40 q chrástu po 6, — Kčs	240,00 Kčs	
0,60 q melasy po 40, — Kčs	24,00 Kčs	1 824,00 Kčs
Celková hodnota podle užitných vlastností v prvním roce tedy činí		
		950,88 Kčs

(1 824,00 — 873,12 Kčs). Protože se chlévský hnůj využívá v prvním roce asi z 50 % (náklady s hnojením počítány též jen polovinou), je třeba rozdělit tuto celkovou hodnotu také jen na polovinu hnoje, tj. 150 q, a to proto, že zbytek její hodnoty bude působit v půdě na výnosy plodin pěstovaných v dalších asi třech letech.

Hodnota jednoho centu chlévského hnoje podle užitných vlastností tedy činí 950,88 Kčs : 150 q = 6,30 Kčs.

Tímto způsobem vyčíslená hodnota bude však u těch závodů, kde se též uplatňují příplatky k výkupní ceně za překročení kontrahované dodávky cukrovky, pochopitelně vyšší. Tak např. při realizační ceně cukrovky 15,00 Kčs by činila tímto způsobem vyčíslená hodnota jednoho centu chlévského hnoje — za předpokladu jinak stejných podmínek — 7,94 Kčs, při realizační ceně 17,00 Kčs pak 9,53 Kčs atd.

Vyčíslíme nyní ještě obdobným způsobem užitnou hodnotu jednoho centu chlévského hnoje u brambor za těchto předpokladů:

- náklady na hnojení zůstávají stejné;
- hektarový výnos brambor se zvýší použitím jednoho centu hnoje o 35 kg;
- výkupní cena jednoho centu brambor činí u krmných 17,— Kčs, raných brambor 50,— Kčs (tab. XI).

Podle této kalkulace činí celkové náklady na zvýšenou sklizeň a 50 % nákladů na hnojení chlévským hnojem celkem 1 074,55 Kčs. Naproti tomu hodnota zvýšené sklizně krmných brambor je 1 785,00 Kčs (= 105 q × 17,— Kčs) a raných brambor 5 250,00 Kčs (= 105 q × 50 Kčs). Celková hodnota použité mrvy na základě zvýšeného výnosu brambor je u prvního případu 710,45 Kčs (= 1 785,00 Kčs — 1 074,55 Kčs) a u druhého 4 175,45 Kčs (= 5 250,00 Kčs — 1 074,55 Kčs.)

Tato hodnota jednoho centu chlévského hnoje činí tedy

- u pozdních brambor 710,45 Kčs : 150 q = 4,74 Kčs a
u raných brambor 4 175,45 Kčs : 150 q = 27,83 Kčs.

XI. Kalkulace hodnoty jednoho centu chlévského hnoje podle užitných vlastností při hnojení k bramborám

Druh práce	Použitý prostředek	Směnová norma	Náklady na			
			práci		různé	Kčs celkem
			ruční	koňskou á 6,00 Kčs		
A. Náklady na hnojení mrvou (300 q na ha stejně jako u předchozí tabulky):	—	—	311,64	132,00	283,31	726,95
50 % =						363,48
B. Náklady na zvýšenou sklizeň (300 q × 35 kg = 105 q brambor*)						
Sbírání brambor do košíků s donáškou na vůz (rozdíl mezi náklady při výnosu 100 q a 205 q)	ručně	6,9 q 11,0 q	103,35	—	—	103,35
Odvoz (7 for po 15 q)	potah	—	15,60	30,00	—	45,60
Skládání brambor do krechtu	ručně	150,0 q	17,43	—	—	17,43
	vidlemi					
Třídění po sklizni	ručně	20,0 q	118,65	—	—	118,65
Rovnění krechtu	ručně	300,0 q	8,64	—	—	8,64
8% rezerva na dovolenou	—	—	21,10	—	—	21,10
15% rezerva na překračování norem, nepředvídané práce, ztížené podmínky	—	—	39,55	—	—	39,55
Národní pojištění	—	—	32,43	—	—	32,43
Výrobní a celopodniková režie (100 % z mezd)	—	—	—	—	324,32	324,32
Náklady na zvýšenou sklizeň celkem	—	—	356,75	30,00	324,32	711,07

*) U raných brambor nejsou uvažovány některé vícenáklady, naproti tomu jsou v kalkulaci zahrnuty i náklady s uložením.

Hodnota mrvy podle jejich užitných vlastností by však měla představovat nejvyšší hodnotu, za kterou by měl být oceněn chlévský hnůj (především v případech, kdy by šlo o jeho nákup). Je tomu tak proto, že na zvýšení sklizně a její hodnoty se uplatňuje nejen vliv chlévské mrvy, ale i jiných činitelů. Je zde uváděna jen ke korigování relativní nákupní hodnoty hnoje. Potvrzuje však skutečnost, že vpředu vyčíslená hodnota chlévské mrvy ve výši 5,50 Kčs je plně oprávněná.

Závěrem k oceňování chlévského hnoje je třeba poznamenat, že by mohly být vzneseny námitky, že hnůj má být oceňován výlučně jen za hodnotu výrobní. S tímto hlediskem se však nelze plně ztotožňovat. Jednak není pro přesný výpočet tzv. výrobní hodnoty správné metody, jednak chlévský hnůj je pouze vedlejším výrobkem. Výrobní hodnota byla do určité míry stanovena již metodou výpočtu relativní hodnoty nákupní, a to především proto, že organické látky, které tvoří více jak polovinu hodnoty mrvy, byly oceněny podle jejich ceny v příslušných surovinách. Tak zvanou výrobní hodnotu bylo by lze vyčíslit jen tím způsobem, že celkové náklady, např. u skotu, by byly rozvrženy úměrně na hlavní výrobky (maso, mléko) a na chlévský hnůj, přičemž je prakticky jen jediná možnost tohoto rozvržení ná-

kladů, a to v poměru cen za vyprodukované hlavní výrobky k hodnotě mrvy, vyčíslené relativní hodnotou nákupní. Zpřesnění tímto způsobem však nelze dosáhnouti proto, že ceny hlavních výrobků nemusí vystihovat výši vlastních nákladů, jak bylo již vysvětleno v kapitole „Rozdělování celkových vlastních nákladů při současné výrobě dvou tržních výrobků“. Jak je všeobecně známo, jsou především u skotu výkupní ceny v porovnání s vlastními náklady nízké a bylo by proto třeba vzít za základ alespoň průměrné realizační ceny. Nákupní ceny však u státních statků neexistují, neboť rozdíly v nákladech a realizaci jsou uhrazovány, především v živočišné výrobě, jinou formou. Avšak ani tzv. stálých cen nelze v daném případě dobře použít, neboť jsou poměrně vzdáleny vlastním nákladům státních statků, a u hovězího masa činí např. 5 Kčs, u mléka 1,20 Kčs atd. Propočet a úprava vpředu vyčíslené hodnoty chlévského hnoje ve výši 5,50 Kčs by znamenaly poměrně značné její zvýšení, které by však v žádném případě neodpovídalo složení chlévského hnoje. Tím by také relace mezi vlastními náklady rostlinné a živočišné výroby doznaly neoprávněného zkreslení. Především z těchto důvodů by nebylo správné uvedené metody použít.

Při hodnocení chlévského hnoje docházíme současně k další důležité otázce, o které je třeba se alespoň v stručnosti zmínit. Jedná se o způsob rozvrhování nákladů, spojených s hnojením chlévským hnojem, na jednotlivé plodiny. Rovněž na tuto otázku bylo a je dosud mnoho různých názorů. V dosavadní praxi při stanovení vlastních nákladů se zatěžují, např. u státních statků i jinde, plodiny, ke kterým se přímo hnojí, celým nákladem spojeným s nakládáním, rozvozem i rozhazováním, jakož i hodnotou chlévského hnoje. Plodiny následné pak již nejsou zatěžovány položkou za mrvu vůbec. Tento způsob účtování byl zaveden především pro zjednodušení evidence a propočtů. Nese však s sebou velké důsledky. Tím, že se zatěžují plodiny přímo hnojené celým nákladem na hnojení, vznikají pochopitelně i vysoké vlastní náklady na jednotku produkce těchto plodin, ač velmi četnými pokusy a rozbory je dokázáno, že hnůj chlévský se využívá v prvním roce v průměru jen asi z padesáti procent. Jedná se především o cukrovku, brambory, kukuřici a krmné okopaniny, ke kterým se mrvou přímo hnojí.

Podle jiných metodik je rozvrhována hodnota použitého chlévského hnoje na všechny plodiny stejně, přičemž pracovní náklady spojené s použitím hnoje jsou zúčtovány k tíži té plodiny, ke které se přímo hnojí. Podle jiné metodiky se navrhuje rozvrhování obdobným způsobem s tím rozdílem, že výměra plodiny přímo hnojené se započte dvojnásobkem.

Oba tyto způsoby jsou bezesporu již podstatným zpřesněním proti způsobu prvnímu a s obdobným způsobem zúčtování by mělo být započato i u státních statků, i když se zde vyskytují ještě nedostatky, které lze spatřovat především v těchto skutečnostech:

a) působi hnoje v půdě po více let není zde dostatečně vyjádřeno (stejně zatížení plodin v druhé trati — např. ječmen, jako ve čtvrté trati — např. oves);

b) pracovní náklady spojené s hnojením jsou zaúčtovány výlučně jen k plodinám přímo hnojeným (u metodiky, v níž se zúčtovává podíl mrvy k plodinám přímo hnojeným stejnou výší, jako k plodinám ostatním, se tento nedostatek částečně mírní), ač podíl 50 % by měl zatěžovat plodiny ostatní. Protože rozdělování režie se provádí téměř výlučně ve všech metodikách v podstatě podle pracovních nákladů, jsou pak plodiny přímo hnojené zatěžovány ještě touto režii;

c) zúčtování mrvy pod jeteliny není správné, zejména u jetelin víceletých (vojtěšky), neboť tyto plodiny využívají hnoje jen nepatrně (obvykle ve třetí a další trati); na druhé straně však obohacují půdy značným množstvím dusíku, který jsou schopny přijímat ze vzduchu.

Je jisté, že zcela správné rozdělení nákladů na hnojení chlévským hnojem a jeho hodnoty na jednotlivé plodiny, bez podstatného ztížení účetních prací, je neproveditelné. Jde však o to používat takového způsobu, který by byl poměrně jednoduchý a přitom se co nejvíce blížil skutečnosti. U státních statků, kde se statek skládá z více oddělení a řady skupin rostlinné výroby (v průměru 14 oddělení a skupin na jednom statku), při čemž konečné bilance nutno konat na statku, bylo by — kromě navrženého — další zpřesňování v tomto směru těžko proveditelné. Možné by však bylo u menších zemědělských podniků, jako jsou JZD, školní a pokusné statky apod., kde bilanční jednotkou je jediný celek a správné podchycení údajů, sestavení závěrky i vyčíslení vlastních nákladů je proto nepoměrně jednodušší.

Pro takovéto závody se zde dává k úvaze použití jedné ze dvou alternativ. V obou se vychází z údajů dr. Duchoně o působení chlévského hnoje na plodiny v jednotlivých letech, jak je uvedeno v tabulce XII. Konečné zatížení plodin, včetně rozvozu a rozhazování, je v obou případech v podstatě stejné, pouze postup je různý.

XII. Celkové působení chlévského hnoje na plodiny (podle dr Duchoně)

Trať	Při období (turnusu) pětiletém	Při období (turnusu) čtyřletém
	procent	
první	50	50
druhá	25	25
třetí	13	13
čtvrtá	8	8
pátá	4	znovu se hnojí

Při prvním způsobu výpočtu by se jednotlivé plodiny (v první až čtvrté, respektive páté trati) zatěžovaly takovým podílem hodnoty hnoje, jak je uvedeno v tabulce XII, tedy první trať 50 % atd. Práci spojenou s nakládáním, odvozem a rozhazováním hnoje by bylo třeba účtovat na samostatný účet a souhrn nákladů rozdělit na jednotlivé plodiny stejnými díly, jako u hodnoty hnoje. Hnůj vyrobený při pastvě skotu a ovci zučtoval by se k tíži pastvin, případně luk.

Tento postup by byl poměrně jednoduchý všude tam, kde jsou zavedeny stálé osevní postupy a pravidelné hnojení. V závodech s neustálenými ještě osevními postupy by bylo třeba seřadit plodiny do tratí, v jakých tyto obvykle následují. Vyúčtování by se provádělo každoročně z množství použitého hnoje, tedy bez jakéhokoli přenášení zbytků dosud nevyužité mrvy v půdě do příštího roku. Podstatnější chyba by mohla vzniknout pouze v případech mimořádného zvýšení nebo snížení stavů dobytka na jednotku plochy půdy (na 100 *ba*), což bývá případem ojedinělým.

Druhá alternativa výpočtu by byla tato: Aby nebylo nutno měnit prvotní evidenci i dosavadní zvyklosti v zápisech, bylo by možno — jako dosud — účtovat pracovní hodiny ruční (*PJ*) i potažní, použité při hnojení chlévským hnojem a náklady s tím spojené na plodiny, k nimž se přímo hnojí (nikoli na zvláštní účet), tedy na plodiny první trati. Aby však konečné zatížení plodin pěstovaných v různých tratích zůstalo stejné (jako při první alternativě), bylo by třeba zatížení vlastní hodnotou hnoje provést již jiným způsobem. Znamená to, že plodiny např. v první trati nelze již zatěžovat plnými 50 %, ale jen podílem menším, a naopak plodiny v dalších tratích nutno zatížit více.

Propočteme na příkladu, jakým podílem by se měly zatížit plodiny v jednotlivých tratích hodnotou hnoje při tomto způsobu výpočtu. Jak jsme zjistili v dřívější

kalkulaci, činil pracovní náklad, spojený s rozvozem a rozhozením 300 q hnoje na jeden hektar včetně výrobní a celopodnikové režie, celkem 726,95 Kčs, tj. na jeden cent 2,63 Kčs.

Počítáme-li s dříve vykalkulovanou hodnotou chlěvského hnoje ve výši 5,50 Kčs a připočteme-li pracovní náklad 2,63 Kčs, pak celkové zatížení jednoho centu činí 8,13 Kčs. Při 50 % využití hnoje v prvním roce by tedy měly být plodiny v první trati (přímo hnojené) zatíženy částkou 4,06 Kčs. V této naší druhé alternativě je však nutno od této částky odpočítat zmíněný pracovní náklad (2,63 Kčs) a plodiny první tratě zatížit při rozdělování hodnoty hnoje již jen rozdílem, tedy 1,43 Kčs (= 4,06 — 2,63 Kčs). Na základě těchto propočtů zatěžovaly by se plodiny např. při hnojení každým pátým rokem procentem vyčísleným v tabulce XIII.

XIII.

Trať	Působení hnoje na plodiny	Úhrnné zatížení trati při hodnotě hnoje 5,50 Kčs a nákladech na práci 2,63 Kčs, t. j. celkem 8,13 Kčs	Z toho by se zaúčtovalo na hnůj	
			Kčs	t. j. %
I	50	4,06	1,43*)	26
II	25	2,03	2,03	37
III	13	1,05	1,05	19
IV	8	0,66	0,66	12
V	4	0,33	0,33	6
—	100	8,13	5,50	100

*) 1,43 = 4,06 — 2,63 Kčs.

Při hnojení každým čtvrtým rokem by bylo zatížení plodin hodnotou hnoje: v první trati 29 %, ve druhé 39 %, ve třetí 20 % a ve čtvrté 12 %. Při hnojení

XIV. Příklad vyúčtování hnoje při různých výměrách tratí (nerovnoměrné hnojení)

Trať	Výměra v ha	Zatížení hnojem v % *)	Součin ad 2) a 3)	Rozdělení hnoje	
				při „hodnotě“ např. 68 750,— Kčs **)	t. j. na 1 ha v Kčs (5 : 2)
1	2	3	4	5	6
I	50	29	1 450	15 724	314
II	70	39	2 730	29 604	423
III	60	20	1 200	13 012	217
IV	80	12	960	10 410	130
Součet průměr	260	100	6 340	68 750	264

*) S ohledem na působení hnoje v půdě a na zatížení plodin v první trati prací ruční a potažní (druhá alternativa).

**) Pohnojeno 50 ha po 250 q po 5,50 Kčs = 68 750,— Kčs. Částka je rozdělena v poměru čísel v koloně 4.

Pozn. Postup při výpočtu není zde (zejména v první trati) matematicky zcela správný; zpřesnění se navrhuje zejména z důvodů zjednodušení pro praxi.

každým třetím rokem by činilo zatížení plodin hodnotou hnoje: v první trati 36 %, ve druhé 42 % a ve třetí 22 %.

Nakonec je třeba uvést ještě eventualitu, při níž v osevních postupech (zejména pak při volném osevním postupu a při přejímání půdy) nebylo hnojeno ve stejných intervalech, takže výměra pozemků v jednotlivých tratích nebyla stejná (tab. XIV).

Močůvka je v podstatě zkvašená moč domácích zvířat, zředěná napájecí, splachovací, případně dešťovou vodou. Obsahuje v průměru 1,7 % organických látek, 0,2 % dusíku, 0,01 % kyseliny fosforečné a 0,5 % drasla. Při stanovení relativní nákupní hodnoty oceňují se organické látky a minerální živiny ve stejné výši jako v chlévském hnoji. Pouze dusík se hodnotí výše, a to 70 % jeho nákupní hodnoty v ledku. Hodnota jednoho hektolitrů močůvky tedy v průměru zhruba činí (tab. XV):

XV.

Živiny	Obsah v %	Cena za 1 kg Kčs	Celkem Kčs
Organické látky	1,7	0,16	0,27
Dusík	0,2	2,79*)	0,56
Kyselina fosforečná	0,01	2,42	0,02
Draslo	0,5	1,30	0,65
Celkem			1,50

*) 70 % skutečné ceny.

Od takto vyčíslené hodnoty je však třeba odečíst náklady, spojené s její dopravou na pole. Podrobnější kalkulaci bychom zjistili, že náklad na vyvezení 300 hl močůvky na vzdálenost asi jednoho kilometru činí přibližně 408 Kčs. Nebylo by však správné odečíst tento náklad celý, ale zmenšený o částku, kterou by bylo třeba vynaložit na přívoz, přípravu, odvoz na pole a rozmetání takového množství strojených hnojiv, které by nahradilo minerální živiny v těchto 300 hl močůvky. Je to asi 2,71 q ledku (*N* redukován na 70 %), 0,03 q Thomasovy moučky a 1,50 q draselné soli čtyřicetiprocentní.

Kalkulací bylo zjištěno, že náklad na shora uvedené práce, spojené s rozmetáním těchto strojených hnojiv, by činil asi 94 Kčs. Z uvedených údajů pak lze snadno vyčíslet relativní nákupní hodnotu jednoho hektolitrů močůvky, která činí:

Náklad na rozvoz močůvky	408 Kčs
Náklad na hnojení strojenými hnojivy	94 Kčs
Rozdíl	314 Kčs
Hodnota 300 hl močůvky po 1,50 Kčs	450 Kčs
Relativní hodnota nákupní 300 hl	136 Kčs

a tedy jednoho hektolitrů 0,44 Kčs. — Celkově bude však správnější zaokrouhlit hodnotu jednoho hektolitrů na 0,50 Kčs z toho důvodu, že jejím rozvozem hnojíme též organickými látkami, jejichž dopravou na pole by v jiných hnojivech vznikl rovněž určitý náklad, jak jsme viděli při stanovení hodnoty chlévského hnoje.

Souhrn

Vlastní náklady jsou jedním z nejdůležitějších podkladů pro z hospodářování výroby. Porovnáváním skutečných nákladů na jeden hektar plodiny a na jednotku hlavních produktů s náklady plánovanými se zjišťují odchylky od plánu, z nichž lze vyvozovat, kde bylo postupováno správně nebo kde došlo k neodůvodněným výdáním, kde vznikly chyby v organizaci práce, ve výrobě apod. Vlastní náklady mohou sloužit v rukou zkušeného praktika též jako podklad pro organizaci výroby. Je třeba však upozornit na to, že nemá-li dojít k závažným chybám, nelze nikdy posuzovat výši vlastních nákladů především na jednotku produktu izolovaně, ale komplexně. Je to nutné zvláště v zemědělství, kde výroba produktů jedné podmiňuje výrobu produktů druhých.

Mají-li vlastní náklady sloužit jako vysoce hodnotný podklad, především pro z hospodářování a zvyšování výroby, je třeba, aby jejich výše byla pokud možno správně vystižena.

Jednou ze sporných otázek při vyčíslování vlastních nákladů je výše cen vedlejších výrobků, kde na jejich stanovení jsou dosud různé názory. V tomto příspěvku bylo provedeno více kalkulací a úvah, na jejichž základě byly vyčísleny ceny nejdůležitějších vedlejších výrobků. Za základ byl vzat převážně průměr plánovaných nákladů všech státních statků za léta 1954—1957 a některé skutečné výsledky z tohoto období. Současně se v příspěvku navrhuje dvě alternativy pro rozvrhování chlévského hnoje na jednotlivé plodiny. Obě jsou založeny na podkladě působení hnoje v půdě v jednotlivých letech.

Protože se v tomto příspěvku zjištěné ceny vedlejších výrobků v některých případech značně liší od cen v praxi používaných, porovnejme je pro lepší přehlednost mezi sebou:

Druh vedlejšího výrobku	Ceny		
	používané ve státních statcích	stálé SÚP a SÚS	zde nově vyčíslené
Sláma krmná	10,00	16,00	16,00
Sláma stelivová	8,00	14,00	13,00
Chrást řepy krmné	3,20	6,00	5,00
Chrást cukrovky (vč. skrojků)	3,20	8,00	6,00
Chlévský hnůj	2,00	3,00	5,50
Močůvka	0,00	0,00	0,50

Různá výše cen vedlejších výrobků, používaná při výpočtu vlastních nákladů, jakož i různé způsoby rozdělování hodnoty chlévského hnoje a nákladů, spojených s jeho nakládáním, rozvozem a rozhazováním, na jednotlivé plodiny, nemohou více ovlivnit celkový konečný výsledek hospodaření, protože se jedná o přepočítávání vnitropodnikové. Mohou však ovlivnit výši vlastních nákladů jednotlivých výrobků rostlinné i živočišné výroby, jejich vzájemné relace a tak i možnost správných závěrů. Proto je třeba věnovat stanovení těchto cen náležitou pozornost.

Literatura

1. Inž. Fr. Čvančara: Zemědělská výroba v číslech. ČAZ, 1948. — 2. Dr. Fr. Duchon: Základy úspěšného hospodaření stájovými hnojivy - SZN, 1955. — 3. Herig, Knor, Koudela, Řečka: Základy krmné techniky - SZN, 1953. —

4. Inž. dr. J. Kolářik, inž. J. Prusík: Všeobecné pěstování rostlin - Výživa rostlin - Státní pedagogické nakl., 1952. — 5. Dr. E. Laur: Grundlagen und Methoden der Bewertung, Buchhaltung und Kalkulationen in der Landwirtschaft - Berlin, Verlagsbuchhandlung Paul Parey, 1928. — 6. Dr. Frant. Svoboda: Malá krmná technika, SZN, 1955. — 7. Karel Svoboda, kand. ekon. věd: K otázkám zjišťování vlastních nákladů v JZD, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika č. 1/1958. — 8. Inž. M. Šebesta: K otázce výpočtu vlastních nákladů v JRD, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika č. 1/1958. — 9. Směnové výkonové normy pro práce prováděné STS - MZLH, SZN, 1956. — 10. Směrnice pro odměňování prací v rostlinné výrobě na státních statcích - ROH, 1956. — 11. Různé účetní a statistické výkazy MZLH, VFP státních statků, Úřední listy aj.

Распределение расходов при одновременном производстве нескольких видов продуктов (оценка побочной продукции в сельском хозяйстве)

Без учета себестоимости — этого важнейшего показателя — нельзя решать вопрос экономизации производства. Путем сравнения фактических расходов на 1 га культуры и на единицу главной продукции с запланированными расходами определяются отклонения от плана, на основе чего можно судить о том, насколько правильно ведется хозяйство, где произошли необоснованные расходы, где возникли ошибки в организации труда, в производстве и т. п. В руках опытного практика себестоимость может являться основанием для организации производства. Однако, следует отметить, что для того чтобы не допустить серьезных ошибок, ни когда нельзя размер себестоимости в расчете на единицу продукции оценивать изолированно, а, наоборот, комплексно. Это особенно важно в сельском хозяйстве, где производство одних продуктов обуславливает производство других.

Если себестоимость должна служить как высококачественный показатель для определения путей экономизации и повышения уровня производства, то необходимо, чтобы этот показатель по возможности правильно отражал ее размеры.

Одним из спорных вопросов при определении себестоимости является размер цен побочной продукции. На этот счет господствуют до сих пор разные мнения. В настоящей статье приведен ряд калькуляций и расчетов, на основании которых были исчислены цены важнейших видов побочной продукции. Основой для этого послужили прежде всего средние данные запланированных расходов всех госхозов за годы 1954-1957 и некоторые фактические результаты за приведенный период. Одновременно в статье предлагаются два варианта для распределения стоимости навоза по отдельным культурам. В основу обоих вариантов положено воздействие навоза на почву в отдельные годы.

Так как в настоящей статье определенные цены побочной продукции в отдельных случаях значительно отличаются от цен, используемых на практике, в таблице приводится их сравнение.

Вид побочной продукции	Цены примен. в госхозах	Постоянные цены ЦСУ и Госплана	Вновь исчисл. цены
Солома кормовая	10,00	16,00	16,00
Солома подстилочная	8,00	14,00	13,00
Ботва кормовой свеклы	3,20	6,00	5,00
Ботва сах. свеклы	3,20	8,00	6,00
Навоз	2,00	3,00	5,50
Жижа	0,00	0,00	3,50

Разный размер цен побочной продукции примененный при расчете себестоимости, равно как разные способы распределения «стоимости» навоза и расходов, связанных с его погрузкой, транспортировкой, внесением в почву по отдельным культурам не могут повлиять на общий результат хозяйственной деятельности,

так как дело касается внутривозвратного переучета этой расходной статьи. Однако они могут повлиять на размер себестоимости отдельных продуктов растениеводства и животноводства, на их взаимные отношения и на возможность получения правильных выводов. Поэтому необходимо уделять определению этих цен соответствующее внимание.

Verteilung der Kosten bei gleichzeitiger Produktion mehrerer Produkte (Bewertung der Nebenprodukte in der Landwirtschaft)

Die Selbstkosten bilden bei der Steigerung der Wirtschaftlichkeit der Produktion einen der wichtigsten Faktoren. Durch den Vergleich der Istkosten (je ha Anbaufläche einer Fruchtart und je Haupterzeugniseinheit) mit den Plankosten werden Abweichungen vom Plan festgestellt, aus denen abgeleitet werden kann, ob man richtig vorgegangen ist oder ob unbegründete Ausgaben erfolgten, ferner ob und wo Fehler in der Arbeitsorganisation und in der Produktion begangen wurden u. dgl. m. In den Händen des erfahrenen Praktikers können die Selbstkosten auch als Unterlage für die Betriebsorganisation dienen. Es muß jedoch darauf hingewiesen werden, daß — wenn ernsthafte Fehler vermieden werden sollen — die Höhe der Selbstkosten, hauptsächlich je Erzeugniseinheit, niemals isoliert, sondern stets komplex beurteilt werden muß. Dies ist vor allem in der Landwirtschaft notwendig, wo die Produktion der einen Erzeugnisse die Erzeugung anderer Produkte bedingt.

Wenn die Selbstkosten — vor allem zur Hebung der Wirtschaftlichkeit und Steigerung der Produktion — als wertvolle Unterlage dienen sollen, ist es notwendig, ihre Höhe möglichst richtig zu ermitteln.

Bei der Ermittlung der Selbstkosten bildet die Höhe der Preise für Nebenprodukte eine Streitfrage, denn bei deren Festlegung bestehen bisher unterschiedliche Anschauungen. Der vorliegende Beitrag führt mehrere Kalkulationen und Erwägungen auf, die bei der Festlegung der Preise für die wichtigsten Nebenprodukte in Betracht gezogen wurden. Als Grundlage diente vorwiegend der Plankostendurchschnitt aller Staatsgüter für die Jahre 1954 bis 1957 und einige tatsächlichen Ergebnisse dieses Zeitabschnitts. In der vorliegenden Arbeit werden gleichzeitig zwei Alternativen für die Aufteilung des Stallmists auf die einzelnen Fruchtarten vorgeschlagen. Beide beruhen auf der Stallmistwirkung im Boden in den einzelnen Jahren.

Da die in diesem Beitrag ermittelten Preise für die Nebenprodukte sich in einigen Fällen von den in der Praxis angewendeten Preisen bedeutend unterscheiden, wollen wir sie der besseren Übersicht wegen in der nachstehenden Tabelle vergleichen:

Art des Nebenproduktes	Auf den Staatsgütern angewendete Preise	Ständige Preise d. SÜP und SÜS*)	Neu errechnete Preise
Futterstroh	10,00	16,00	16,00
Streustroh	8,00	14,00	13,00
Futtermülsenblatt	32,0	6,00	5,00
Zuckerrübenblatt (einschl. d. Köpfe)	3,20	8,00	6,00
Stalldung	2,00	3,00	5,50
Jauche	0,00	0,00	0,50

*) SÜP — Staatliche Planungsamt, SÜS — Staatliche Statistische Amt.

Die unterschiedliche Höhe der bei der Selbstkostenermittlung angewendeten Preise für Nebenprodukte und die unterschiedliche Art der Aufteilung des Stallmist-„wertes“ und der mit dem Aufladen, der Abfuhr und der Flächenverteilung des Mistes verbundenen Kosten auf die einzelnen Fruchtarten können das gesamte Endergebnis der Wirtschaftsführung nicht beeinflussen, da es um eine innerbetriebliche Umrechnung geht. Sie können hingegen die Höhe der Selbstkosten für die einzelnen Produkte der pflanzlichen und tierischen Produktion, ihre wechselseitigen Relationen und somit auch die Möglichkeit, richtige Schlüsse zu ziehen, beeinflussen. Es ist folglich notwendig, der Festlegung dieser Preise die gebührende Beachtung zu schenken.

Vývoj některých hlavních ukazatelů vztahů mezi osobním a společným hospodářstvím družstevníků

Динамика развития некоторых главных показателей отношений личного подсобного хозяйства и общественного хозяйства членов сельскохозяйственных кооперативов

Entwicklung einiger Hauptkennziffern der Beziehungen zwischen der individuellen Haus- und der gemeinschaftlichen Wirtschaft der Genossenschaftsbauern

Inž. VI. PISKÁČEK

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Došlo dne 10. VI. 1958

Úvod

Soulad osobních a společných zájmů družstevníků se zakládá především na správných ekonomických vztazích mezi jejich osobním a společným hospodářstvím. Pro správná opatření je proto nezbytné soustavně sledovat různé ukazatele a projevy těchto vztahů, analyzovat jejich příčiny a vyvozovat z nich patřičné závěry. V tomto příspěvku uvedeme proto vývoj některých hlavních ukazatelů ekonomických vztahů mezi osobním a společným hospodářstvím družstevníků.

Jedním z ukazatelů souladu osobních zájmů družstevníků se zájmy společnými je výše a skladba osobního důchodu družstevnickovy rodiny. Odráží se v něm rozdělení pracovní účasti družstevnickovy rodiny i zdroje jejího existenčního zabezpečení.

Vývoj osobních důchodů a jejich příčin

Osobní důchody rodin družstevníků pocházejí z několika zdrojů. Prvním a hlavním zdrojem osobního důchodu družstevnickovy rodiny je osobní důchod z vlastního JZD, který rodina dostává za vykonanou práci v družstvu podle počtu odpracovaných pracovních jednotek. K tomu přistupuje doplňková odměna (prémie) za překročení hektarových výnosů a užitekosti dobytka.

Družstevnickova rodina má však také zpravidla nevelké osobní hospodářství, které slouží především ke krytí spotřeby. Toto záhumenkové hospodářství je druhým zdrojem jejího osobního důchodu.

Kromě toho, družstevníci nebo členové jejich rodin, mohou mít ještě jiné příjmy, jako invalidní neb starobní důchod; mzdu za příležitostnou práci nebo trvalou mimozemědělskou činnost některého ze členů družstevnickovy rodiny apod.

Výzkumné ústavy zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze a Bratislavě konají každoročně speciální průzkum, v němž sledují výrobní poměry v osobních doplňkových hospodářstvích a vztahy k hospodářství společnému. Podle tohoto průzkumu činily osobní důchody družstevníkovy rodiny v roce 1956 v českých krajích v průměru (tab. I):

I. Osobní důchody družstevníkovy rodiny

Z JZD	19,127 Kčs
Z osobního hospodářství	5,387 Kčs
Ostatní osobní důchody	2,371 Kčs
Celkem	26,885 Kčs

Při výpočtu výše a složení těchto důhodů je důležité správné ocenění naturálií ze společného a osobního hospodářství pro stravování rodiny nebo použitých jako osiv a krmiv.

Při výpočtu osobních důhodů v uvedeném roce, byly naturálie z JZD a záhumného hospodářství v plánovaných průměrných realizačních cenách pro rok 1955, použitých Státním úřadem plánovacím, jako stálé ceny pro ohodnocení výroby v druhé pětiletce.

Pro posouzení vývoje osobních a společných zájmů družstevníků je důležité sledovat složení osobního důchodu, pramenícího ze zemědělské výroby a vývoj jeho skladby.

Podíly jednotlivých forem osobních důhodů ze zemědělství na celkovém osobním důchodu rodiny, oceňujeme-li naturálie k osobní spotřebě ve stálých cenách, se jeví za několik let v českých krajích stále příznivěji, jak ukazuje tabulka II.

II.

	R o k			
	1953	1954	1955	1956
Osobní důchod z JZD	71	75	77	76
z osobního hospodářství	29	25	23	24
celkem	100	100	100	100

V posledních sledovaných dvou letech činí osobní důchod ze společného hospodářství plně tři čtvrtiny celkového osobního důchodu ze zemědělství. Podíl osobního důchodu z JZD se zejména zvýšil od roku 1953 a z osobního hospodářství klesl na necelou čtvrtinu celkového osobního důchodu.

Při přísném dodržování vzorových stanov JZD ve výměře záhumnky a rozsahu chovu dobytka, za současného zvyšování hrubé a tržní produkce JZD, bude podíl osobního důchodu z osobního doplňkového hospodářství jistě dále postupně klesat a zvyšovat se podíl ze společného družstevního hospodářství.

Příznivý vývoj osobního důchodu vynikne ještě více porovnáním jednotlivých jeho složek za několik let (tab. III).

III. Vývoj osobního důchodu družstevníkovy rodiny podle jednotlivých jeho složek ve stálých cenách (rok 1953 = 100)

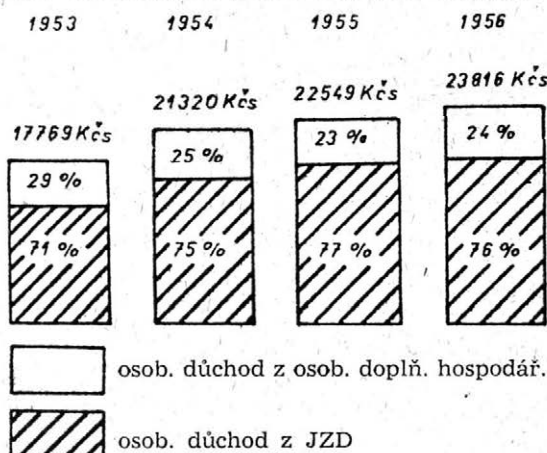
	R o k			
	1953	1954	1955	1956
Osobní důchod z JZD	100	126	137	143
z osobního hospodářství	100	105	103	112
z ostatních pramenů	100	105	116	139
c e l k e m	100	119	126	134

Z tabulky III je zřejmé, že celkový osobní důchod rodin družstevníků se zvyšoval každým rokem právě rychlejším růstem osobního důchodu ze společného hospodářství. Důchodové poměry rodin družstevníků ještě lépe osvětlíme, budeme-li je podrobněji sledovat pomocí třídění rodin družstevníků podle celkového osobního důchodu; zejména pak při jeho přepočtu na jednoho pracujícího člena rodiny, tedy vyloučením vlivu rozdílného počtu pracujících členů rodiny. Za pracujícího člena je přitom považován každý člen rodiny, pracující v JZD nebo na záhumenku. Tedy i takový, který pracoval třeba výhradně v osobním hospodářství (manželka s malými dětmi, starší rodiče, částeční invalidé apod.) a který buď odpracoval nejméně 250 pracovních jednotek nebo tomu odpovídající počet hodin v záhumnkovém hospodářství (hodiny odpracované v osobním hospodářství byly převáděny na pracovní jednotky 5,6 hod. = 1 pracovní jednotka).

Seskupováním rodin družstevníků, podle výše jejich celkového osobního důchodu na pracujícího člena rodiny, získáme především rámcový přehled o četnosti případů s různou výší osobního důchodu. Vývoj celkového osobního důchodu na pracujícího člena rodiny můžeme posoudit porovnáním výsledků průzkumu několika set osobních doplňkových hospodářství z roku 1953 s rokem 1956 (tab. IV).

Jak vidíme z tabulky IV, nastal za uplynulá čtyři léta velký přesun v zastoupení rodin podle výše celkového osobního důchodu na jednoho pracujícího člena rodiny. Zatímco v roce 1953 připadalo ze sledovaného počtu rodin družstevníků s celkovým osobním důchodem nad 12.000 Kčs na jednoho pracujícího člena jen něco přes pětinu případů, bylo v roce 1956 s tímto osobním důchodem již značně přes polovinu sledovaných rodin. To svědčí o stále rostoucím osobním důchodu družstevníků a o velkém snížení podílu počtu rodin s osobním důchodem pod 8.000 Kčs na jednoho pracujícího člena rodiny.

Velmi příznivě se přitom vyvíjel osobní důchod ze společného družstevního hospodářství. Neustálé zvyšování tohoto osobního důchodu družstevníků svědčí

1. Vývoj osobních důchodů družstevníkovy rodiny ze zemědělství ve stálých cenách. (Naturále z JZD a osobního hospodářství pro stravu oceněny ve stálých cenách)

IV. Rozložení rodin s celkovým osobním důchodem připadajícím na jednoho pracovního člena rodiny

S celkovým osobním důchodem	Rok	
	1953	1956
od 8.000 Kčs	39 %	4 %
do 8.000 Kčs	39 %	37 %
do 12.000 Kčs	22 %	59 %
nad 12.000 Kčs		
celkem	100 %	100 %

o rozvoji družstevní výroby, o zvyšování hrubé a tržní produkce a péči státu o socialistickou zemědělskou velkovýrobu. V posledním sledovaném roce se sice také zvýšily osobní důchody ze záhumenek a z ostatních zdrojů, ale jejich růst byl jednak pomalejší než růst osobních důchodů ze společného hospodářství (viz tabulka III), jednak jejich podíl se na celkovém osobním důchodu stále snižoval (viz tabulka II) s nepatrnou úchylkou v roce 1956.

Jak známo, výše osobního důchodu z JZD závisí na stupni pracovní účasti družstevníkovy rodiny a výši odměny za pracovní jednotku. Přitom na výši odměny za pracovní jednotku působí celá řada činitelů. Je to zejména zvyšování produktivity práce a intenzity výroby, nacházející svůj výraz v překračování plánovaných hektarových výnosů, stavů a užitkovosti dobytka, ve správném výrobním zaměření a stupni organizační výstavby družstva, v hospodárnosti v nákladech na výrobní prostředky i na práci apod.

Pracovní účast družstevníkovy rodiny můžeme posuzovat především podle počtu odpracovaných jednotek, při čemž rozdíl, způsobené různou výší norem, se v průměru velkého počtu sledovaných případů vyrovnávají.

V průměru českých krajů odpracovala družstevníková rodina v jednotlivých letech tento počet pracovních jednotek (tab. V):

V.

Rok:	Počet PJ	v %
1953	795	100
1954	853	107
1955	863	108
1956	871	109

Pracovní účast družstevníků se tedy stále zvyšuje a v roce 1956 byla nejvyšší. Ještě výrazněji se jeví pracovní účast za delší období. V roce 1956 např. odpracovala družstevníková rodina v průměru o 33 % více pracovních jednotek proti roku 1951.

Je přirozené, že pracovní účast zkoumaných rodin družstevníků se značně lišila. V českých krajích bylo v roce 1956 8 % rodin, jež odpracovaly pod 400 PJ, 36 % rodin se 400 až 800 PJ a 56 % rodin s více jak 800 pracovními jednotkami (tab. VI).

Vývoj pracovní účasti na společném hospodaření můžeme ještě přesněji posoudit z roztřídění družstevníků a členů jejich rodin podle počtu pracovních jednotek jednoho pracovníka.

VI. Rozdělení družstevníků a členů jejich rodin podle počtu *PJ* odpracovaných jedním pracovníkem

Skupiny pracovníků podle počtu odpracovaných <i>PJ</i>	R o k	
	1953	1956
do 100 <i>PJ</i>	—	0,7
od 100 do 300 <i>PJ</i>	18,0	16,1
od 300 do 500 <i>PJ</i>	56,6	52,8
nad 500 <i>PJ</i>	25,4	30,4
c e l k e m	100,0	100,0

Přes příznivý vývoj pracovní účasti (v roce 1956 bylo např. 30 % družstevníků, kteří odpracovali ročně přes 500 *PJ*) ve středních skupinách, jsou stále ještě značné možnosti zapojování dalších osob do společné práce, i když bereme v úvahu osoby přestárlé nebo takové, které byly část roku nemocné.

Spotřeba pracovních jednotek během roku je však nerovnoměrná. Tuto nerovnoměrnost potřeby práce, vyplývající ze sezónnosti, lépe překonávají družstva s rozvětvenou výrobou, vysokou mechanizací pracovních pochodů a dokonalým plánováním prací.

V důsledku zvýšeného pracovního úsilí družstevníků a zejména zvyšováním hrubé a tržní produkce družstev stoupala také odměna na pracovní jednotky.

Průměrná odměna za pracovní jednotku ve sledovaném souboru JZD v českých krajích činí (tab. VII):

VII.

Rok:	V penězích		V naturáliích (ve stálých cenách)	
	Kčs	%	Kčs	%
1953	13,28	100	2,88	100
1954	16,00	120	2,70	94
1955	16,73	126	3,07	107
1956	17,88	135	3,26	113

Peněžní část odměny pracovní jednotky stoupla tedy v roce 1956 proti roku 1953 o plných 35 % a v naturáliích za stejné období o 13 %.

Zvyšování odměny na *PJ* je především výrazem rostoucí produktivity práce, zlepšování úrovně řízení a organizace výroby práce, jakož i zvýšení materiální zainteresovanosti družstevníků na překračování výrobních úkolů, k němuž došlo, díky různým opatřením strany a vlády, na úseku dodávek a cen za zemědělské výrobky.

Mezi jednotlivými družstevníky jsou přitom ovšem značné rozdíly ve výši odměny na pracovní jednotky, které vyplývají z různého stupně ekonomického upevnění i z rozdílných přírodních a ekonomických podmínek výroby. Avšak i zde pozorujeme velmi příznivý vývoj, jak ukazuje tabulka VIII, z níž je zřejmé, jak roste procento družstev v českých krajích s vyšší odměnou na *PJ* včetně naturálií.

Z údajů v tabulce VIII jasně vyplývá, že v roce 1956 měla odměnu na jednu *PJ* vyšší než 20,— Kčs již téměř třetina sledovaných JZD.

VIII.

Odměna na 1 Př:	Rok	
	1953	1956
do 12 Kčs	46 %	18 %
12 až 20 Kčs	45 %	51 %
nad 20 Kčs	9 %	31 %

Vyšší osobní důchod družstevníkovy rodiny z JZD byl doprovázen stoupajícím osobním důchodem i z osobního doplňkového hospodářství, který je především výsledkem zvyšování objemu živočišné výroby, což nejlépe můžeme posoudit z indexu hrubé produkce těchto hospodářství (tab. IX):

IX. Objem hrubé zemědělské produkce doplňkových hospodářství ve stálých cenách (rok 1953 = 100)

Rok	V ý r o b a		
	rostlinná	živočišná	celkem
1953	100	100	100
1954	95	105	102
1955	93	109	105
1956	105	113	111

Vzestup živočišné výroby je v těsné spojitosti s větším množstvím naturálií, vydaných na pracovní jednotky, neboť družstevníková rodina jich dostala v průměru o 13 % více proti roku 1953.

Na hrubé zemědělské produkci osobních hospodářství se převážně podílí hrubá produkce živočišná, na kterou připadají tři čtvrtiny.

Na Slovensku dosáhla v roce 1956 družstevníková rodina přibližně stejného osobního důchodu jako v českých krajích. V tomto roce činil celkový osobní důchod družstevníkovy rodiny na Slovensku v průměru sledovaných rodin 26.007 Kčs a je ve stejném roce o 3 % nižší proti českým krajům. Skladba osobního důchodu družstevníkovy rodiny na Slovensku je však odlišná od skladby v českých krajích (viz tab. X).

X. Skladba osobního důchodu družstevníkovy rodiny podle jednotlivých pramenů v roce 1956

	České kraje	Slovensko
Osobní důchod z JZD	71 %	52 %
z osobního hospodářství	20 %	33 %
ostatní	9 %	15 %
celkem	100 %	100 %

Na Slovensku je při téměř stejné výši osobního důchodu družstevníkovy rodiny značně nižší podíl osobního důchodu z JRD a naopak vyšší podíl osobního důchodu z osobního hospodářství a z jiných pramenů.

Rozdíly v osobních důchodech ze společného hospodářství vyplývají jednak z rozdílné pracovní účasti ve společném hospodářství, jednak z rozdílných výsledků hospodaření družstev. Oba uvedení ukazatelé jsou ve sledovaných případech na Slovensku nižší.

Družstevníková rodina na Slovensku v roce 1956 odpracovala v průměru 727 PJ proti 871 PJ v českých krajích (méně o 17 %), ač tam v posledních letech pracovní účast neustále stoupala.

Vzestup peněžní odměny na pracovní jednotku byl na Slovensku pomalejší. Položíme-li rok 1953 = 100, pak peněžní odměna na jednu PJ byla v roce 1954 = 107 %, v roce 1955 = 120 % a v roce 1956 = 126 %. Vzestup by byl jistě příznivější při menším množství vydávaných naturálií na PJ.

Odměna na jednu PJ je proti českým krajům ve sledovaných případech na Slovensku nižší v roce 1956 o 14 %.

Ze všech uvedených údajů vyplývá:

a) že celkový osobní důchod družstevníků neustále stoupá, při čemž nejvíce stoupá osobní důchod za práci v JZD;

b) že struktura celkového osobního důchodu se vyvíjí příznivě, neboť podíl osobního důchodu z osobního doplňkového hospodářství vykazuje klesající tendenci;

c) že zvyšování osobního důchodu z JZD je v převážné míře spojeno s vyšší pracovní účastí družstevníků i se zvyšováním odměny na PJ;

d) že ve sledovaném období rostl rovněž osobní důchod z osobních hospodářství, a to především ze zvyšující se živočišné výroby.

Příznivý vývoj výše a skladby osobního důchodu rodin družstevníků by mohl být ještě výraznější za některých předpokladů: Kdyby byly důsledně dodržovány vzorové stanovy JZD ve výměře záhumenku, v rozsahu chovu záhumenkového zvířectva, v nižším odčerpávání naturálií z družstevních fondů na pracovní jednotky apod. Nejdůležitější z těchto předpokladů jsou zároveň i dalšími hlavními ukazateli ekonomických vztahů mezi osobním a společenským hospodářstvím družstevníků.

V ý m ě r a z á h u m e n e k

Vzorové stanovy JZD dovolují každé rodině družstevníka mít záhumenek do 0,50 ha zemědělské půdy, v některých případech (v horských oblastech) s povolením KNV až do jednoho ha k osobnímu hospodaření. V posledních letech se faktická průměrná výměra záhumenek neustále měnila.

Podle výzkumu VÚZE byl tento vývoj výměry záhumenek (tab. XI).

XI. Výměra záhumenek

Průměr v ha:	R o k		Průměr v ha:	R o k	
	1953	1956		1953	1956
České kraje			Slovensko		
zemědělská	0,66	0,56	zemědělská	0,72	0,59
orná	0,43	0,39	orná	0,56	0,45

Z tabulky XI je vidět příznivý vývoj výměry záhumenek. V roce 1956 se průměrná velikost záhumenku přibližuje výměře stanovené vzorovými stanovami, přičemž průměrná velikost slovenských záhumenek je proti českým krajům o něco větší.

Soubor sledovaných doplňkových hospodářství a tím i vypočtené průměry jsou složeny ze záhumenek různé velikých. Snížení zemědělské i orné půdy působilo i na změnu v poměrném zastoupení jednotlivých velikostních skupin záhumenek (tab. XII).

XII. Zastoupení jednotlivých skupin záhumenek v českých krajích na celkovém počtu v procentech

Zemědělská plocha:	1953	1956
do 0,50 ha	47	68
od 0,51 — 0,75 ha	27	20
0,76 — 1,00 ha	15	9
nad 1,00 ha	11	3
Celkem	100	100

Tabulka XII ukazuje, že zatímco v minulých letech se pohybovalo zastoupení záhumenek v první skupině, tj. do 0,50 ha zemědělské půdy kolem 50 %, činilo již v roce 1956 téměř 70 %. Spolu s růstem tohoto podílu docházelo k poklesu ve skupinách záhumenek s výměrou větší než 0,50 ha zemědělské půdy.

Z toho vyplývá, že většina družstevníků dodržuje výměru záhumenky podle vzorových stanov JZD, což umožňuje zvyšovat pracovní účast ve společném hospodářství a tím i rozvíjet společnou družstevní výrobu. Osobní hospodářství se tak stává skutečně doplňujícím zdrojem osobních důchodů a produkce z něho dosažená, slouží hlavně pro samozásobení vlastní rodiny zemědělskými výrobky.

Někteří družstevníci však přece jen zanedbávají ustanovení vzorových stanov o velikosti záhumenkového hospodářství a snaží se o zvyšování výměry záhumenky, o rozšíření živočišné výroby v osobním hospodářství nebo o pěstování speciálních na práci náročných plodin. V takových případech ztrácí osobní hospodářství povahu hospodářství doplňkového.

XIII. Třídění doplňkových hospodářství podle výměry záhumenek v českých krajích

U k a z a t e l é	Doplňkové hospodářství s výměrou zemědělské půdy v ha	
	0—0,50	0,50—1,00
Zastoupení doplňkových hospodářství v %	70	30
Objem hrubé produkce na záhumenku ve stálých cenách v Kčs	9.269	10.402
Z toho výroba živočišná v Kčs	6.769	7.437
Důchod z doplňkového hospodářství v Kčs	4.970	5.787
Důchod z JZD v Kčs	19.677 (100%)	16.098 (82%)
Počet odpracovaných hodin v doplňkových hospodářstvích	1.454	1.551
Počet odpracovaných jednotek v JZD	895,80	793,78

Poznámka: V tabulce nejsou uvedeny záhumenky nad jeden hektar zemědělské půdy, pro jejich nepatrný počet.

Je proto třeba poukazovat na nepříznivý vliv vyšší výměry záhumenek, na výsledky společného hospodaření a na výši osobního důchodu družstevníků, jak je na příklad patrné z tabulky XIII.

Jak je z údajů v tabulce XIII vidět, výroba v osobních hospodářstvích, měřena objemem hrubé produkce ve stálých cenách, se zvyšuje s větší výměrou záhumenky. Rovněž se zvyšuje osobní důchod z osobního hospodářství, a to proti prvé skupině o 16 %, tj. o 817,— Kčs na jednu záhumenku. Zde družstevníci využívají výhod nízkých povinných dodávek a proto větší podíl jejich produkce se zpeněžuje za nákupní, případně volné ceny.

Vyšší výměra záhumenek a s tím související vyšší výroba, vyžaduje však zvýšeného pracovního úsilí na úkor práce ve společném hospodářství.

Jak je z údajů zřejmé, bylo ve druhé skupině osobních doplňkových hospodářství (s vyšší výměrou záhumenek) než v první skupině odpracováno pro záhumenky o 7 % více hodin. Tato skutečnost nepříznivě působila na pracovní účast družstevníků ve vlastním družstvu. Družstevníková rodina odpracovala v průměru ve druhé skupině o 11 % méně pracovních jednotek a dosáhla mj. proto i o 3.579 Kčs, tj. o 18 % nižšího osobního důchodu z JZD. Družstevníci s nižší pracovní účastí ve společné výrobě škodili tím svému družstvu, což se nakonec odrazilo i na jejich celkovém osobním důchodu ze zemědělství. Vyšší osobní důchod rodiny, získaný v průměru z vyšší výměry a rozsahu záhumenky, zdaleka nenahradil snížení osobních důchodů za práci z družstva.

Je tedy zřejmé, že i z hlediska osobních zájmů družstevníků je výhodnější výměra záhumenky do 0,50 ha zemědělské půdy.

K odstranění nepříznivého vlivu vyšší výměry záhumenek je třeba především dobré evidence družstevního půdního fondu, stálé kontroly výměry záhumenek ze strany revisní komise a představenstva družstva. Této kontrole by měla předcházet výchova družstevníků, zvláště ze strany státní zemědělské správy.

Pro zabezpečení a nejvyšší využití pracovní kapacity družstevníků ve společném hospodářství, se v některých JZD přechází k novým formám, tj. k společnému obdělávání záhumenek.

Tento způsob obdělávání záhumenek vytváří předpoklady k zvýšení pracovní účasti družstevníků v JZD. Jeho důsledky, pokud jde o zintenzivnění živočišné výroby na záhumenkách, bude třeba před širším doporučováním praxi podrobně sledovat.

Rozsah chovu dobytka na záhumenkách

Záhumenková hospodářství se vyznačují velmi značnou hustotou hospodářského zvířectva. Podle výzkumu VÚZE byly v těchto hospodářstvích v roce 1956 v průměru na jedno hospodářství tyto stavy hospodářského zvířectva v kusech:

	České kraje	Slovensko
Skot	0,9	0,9
z toho krávy	0,8	0,7
Prasata	2,0	3,4
Ovce a kozy	1,1	0,6
Drůbež úhrnem	26,0	22,6
Králičí	4,1	1,0
Včely	0,4	1,0

Údaje ukazují, že záhumenková hospodářství na Slovensku chovají značně více prasat. U ostatního zvířectva nejsou podstatné rozdíly mezi Slovenskem a českými kraji. V posledních letech se stavy záhumenkářského zvířectva, kromě prasat, prakticky nezměnily a ve srovnání s rokem 1953 se stavy prasat a drůbeže zvýšily a stavy skotu, ovcí a koz mírně poklesly.

Protože záhumenkářská hospodářství jsou především zaměřena na živočišnou výrobu, činí peněžní příjmy z této výroby přes 90 % z celkových peněžních příjmů ze záhumenků.

V těch případech, kde v rodině jsou přestárlí příslušníci, kteří stačí vykonat práce pro záhumenkové hospodářské zvířectvo, nemusí docházet k jakémukoliv zanedbávání práce v JZD. Jak ukazují některé údaje v tabulce XIV, upravuje se v praxi stav i struktura hospodářských zvířat na záhumenku často podle počtu členů rodiny.

XIV. Třídění osobních hospodářství podle rozsahu chovu dobytka (na rodinu)

	České kraje	
	krávy, prasata, drůbež	prasata a drůbež
Počet doplňkových hospodářství %	81	19
Hodnota hrubé produkce v průměrných cenách realizace v Kčs	10.432	7.375
Osobní důchod z doplňkového hospodářství v Kčs	5.912	3.240
Osobní důchod z JZD v Kčs	18.992	18.575
Počet odpracovaných hodin v doplňkových hospodářstvích	1.559	1.321
Počet odpracovaných jednotek v JZD na 1 pracujícího	894,99	814,89
Počet osob žijících v rodině	4,2	3,3
Počet pracujících členů rodiny	2,1	1,8

V obou případech je přibližně stejná pracovní účast v JZD i osobní důchod z družstva. Rozdíl se jeví jen v rozsahu hrubé produkce a v osobním důchodu ze záhumenkového hospodářství. To přirozeně neplatí tehdy, když se živočišnou výrobou zabývá družstevník na úkor společné práce.

Zvýšený rozsah živočišné výroby v ostatních doplňkových hospodářstvích má však velmi nepříznivý vliv na společné hospodářství proto, že zvyšuje tlak na poskytování naturálních odměn na úkor krmivových fondů JZD.

Tak v neřepařské oblasti byly v jednom záhumenkářském hospodářství v JZD Olešník chovány ke konci roku tyto stavy zvířectva: 1 kráva, 1 kus ostatního skotu, 4 prasata a 26 slepic. Živočišná výroba zde činila 2.430 l mléka, 120 kg hovězího masa, 269 kg prasat, 26 kg drůbeže a 1.900 kusů vajec. Rozsah chovu zvířectva byl zřejmě v rozporu se vzorovými stanovami JZD.

K výrobě v uvedeném rozsahu bylo třeba 4700 ovesných jednotek a 415 bílkovin. Na výrobu se skutečně spotřebovalo 4600 ovesných jednotek a 377 bílkovin, které bylo možno uhradit z výroby na záhumenke jen na 41 % a 55 %. Zbytek se uhradil jednak z naturálií, získaných z JZD, jednak z nákupu krmiv. Živočišná výroba měla zde již zřejmě tržní charakter a vyvolávala snahy k doplňování krmivých živin ze společných družstevních fondů. Tento případ není ojedinělý.

Je proto třeba, podobně jako u výměry záhumenků, kontrolovat i počet chovaného záhumenkářského dobytka a zejména sledovat zdroje úhrady krmiv pro ně.

Naturální odměny na pracovní jednotky a produkce na záhumenkách

Výše produkce, rozsah chovu hospodářského zvířectva a důchody z osobního hospodářství, jsou do značné míry závislé na množství naturálií, které družstevníková rodina dostává na pracovní jednotky.

Podle průzkumu VÚZE ve vybraných JZD v roce 1955, rozdělila družstva mezi své členy téměř stejné množství chlebovin, kolik činila celá tržní produkce. Dále rozdělila více než čtvrtinu celé tržní produkce ječmene, a ovesa dokonce více než kolik činila tržní produkce. U brambor činil příděl na pracovní jednotky téměř dvě třetiny tržní produkce. Ve sledovaných družstvech přitom nebyly plně zajištěny krmivové a jejich zajišťovací fondy, což přirozeně brzdilo rozvoj společné živočišné výroby.

V družstvech, v nichž byla sledována osobní doplňková hospodářství v posledních letech, vzrostl rozsah vydávaných naturálií na *PJ* v roce 1956 proti roku 1953 o 13 %.

Vzestup množství naturálií na jednu *PJ* nevystihuje však plně narůstání této odměny, neboť současně docházelo k růstu počtu odpracovaných pracovních jednotek.

V jednotlivých letech obdržela družstevníková rodina za pracovní jednotky toto množství naturálií v *kg* (tab. XV).

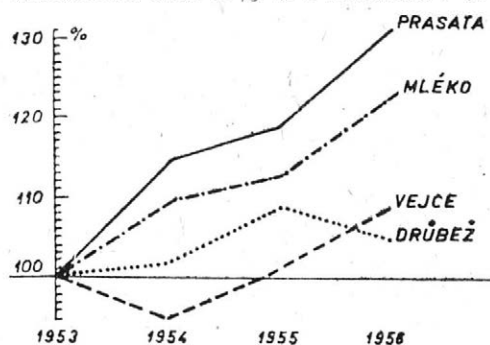
XV.

Druh naturálií	R o k			
	1953	1954	1955	1956
chlebové obilí	1.478	1.400	1.621	1.664
krmné zrniny	541	580	604	608
brambory	1.478	1.331	1.199	1.493

Proti roku 1953 vzrostly v roce 1956 hlavní druhy naturálií na pracovní jednotky u chlebového obilí o 12,6 %, u krmných zrnin o 12,4 % a u brambor o 1,0 %. Vzestup množství naturálií v roce 1956 proti roku 1953 v přepočtu na jednoho člena rodiny je mírnější a činil u chlebového obilí 5 % a u krmného 7 %.

Kromě naturálií ze společného hospodářství vyrábějí družstevníci také na záhumenkách některé rostlinné produkty. Od roku 1953 do roku 1956 stoupla na nich výroba chlebového obilí z 97 *kg* na 180 *kg*, tj. o 86 %. Výroba krmného obilí vykazuje mírný pokles: z 332 *kg* v roce 1953 na 277 *kg* v roce 1956. Výroba brambor vzrostla na 25 *q* (proti 20 *q* roku 1953).

Zvýšené množství naturálií, jež měla k použití rodina družstevníková, se projevilo ve vzestupu živočišné výroby osobních hospodářství členů JZD (tabulka XVI).

2. Vývoj výroby vepřového masa a drůbeže v *kg*, mléka v litrech a vajec v kusech na 1 doplňkové hospodářství v českých krajích

XVI. Výroba živočišných produktů v kg na jedno hospodářství v českých krajích

	R o k			
	1953	1954	1955	1956
skot	69	65	66	69
prasata	216	248	257	282
mléko v l	1472	1616	1670	1812
vajece kusů	1493	1425	1506	1630
drůbež	64	65	70	67

Živočišná výroba v roce 1956 proti roku 1953 stoupla, zejména u prasat o 31 %, u mléka o 23 %, u vajec o 9 % a u drůbeže o 5 %.

Dále uvádíme naturální bilanci některých zemědělských výrobků, která dovo-luje posoudit potřebu družstevníkovy rodiny pro přímé samozásobení, potřebu ke krmení a k prodeji (tabulka XVII).

XVII. Naturální obrat některých výrobků v průměru českých krajů v roce 1956 v osobním hospodářství

	Vyrobeno	Přijato z JZD	Celkem	Prodej	Spotřeba	Zkrmeno	Ostatní
	v kg			v %			
chlebové obilí	180	1664	1844	3	55	35	7
krmné zrniny	277	608	885	1	3	96	—
brambory	2531	1493	4024	2	12	77	9

Družstevníková rodina dostala v roce 1956 v českých krajích na pracovní jednotky 2272 kg zrnin, z toho téměř $\frac{3}{4}$ (73 %) chlebového obilí. Z tohoto množství chlebového obilí bylo použito ke krmení plných 35 %, což je zjevně velmi nepříznivým, neboť tím bylo odčerpáváno chlebové obilí, vhodné pro spotřebu nezemědělského obyvatelstva.

V jednotlivých případech je přiděl naturálií na PJ mimořádně vysoký. Tak například v jednom ze zkoumaných JZD Hradec n./Svitavou, odpracovala sledo-vaná rodina družstevníka celkem 1800 PJ a obdržela 35,49 q chlebového, 13,90 q krmného obilí a 36 q brambor. Pro sedmičlennou rodinu bylo vcelku spotřebováno 13 q pšenice a žita, 13,5 q bylo zkrmeno a 4 q poskytnuto darem, zbytek 5 q činí zvýšení zásob ke konci roku. Kromě toho na záhumenku vyrobené chlebové obilí v množství 3 q bylo zapůjčeno.

V tomto osobním doplňkovém hospodářství bylo vyrobeno 287 kg živé váhy prasat, 49 kg drůbeže, 1530 ks vajec a 1733 l mléka. Převážná většina této výroby sloužila pro osobní naturální spotřebu rodiny a jen menší část byla odprodána, a to 420 l mléka a 777 kusů vajec. Kromě jedné dojnice odprodal družstevník dva kusy mladého hovězího dobytka ve váze 479 kg.

Z uvedeného je zřejmé, že v tomto případě přiděl naturálií na PJ značně pře-vyšuje osobní potřebu, jakož i potřebu v živočišné výrobě osobního hospodářství.

Množství chlebového obilí, jež rodina dostává na *PJ*, je velmi rozdílné. Ze sledovaného souboru rodin (273) družstevníků v českých krajích v roce 1956 obdrželo chlebového obilí:

do 10 q na rodinu	15 % rodin
od 10 do 15 q	30 % rodin
od 15 do 20 q	26 % rodin
od 20 do 25 q	16 % rodin
nad 25 q	13 % rodin

V průměru sledovaných rodin družstevníků tvoří jednu rodinu čtyři osoby. Podle téhož průzkumu spotřebovala průměrně rodina 10 q chlebového obilí pro samozásobení. V osobním hospodářství družstevníků bylo v průměru chováno 22 slepic a 2 husy nebo kachny. Kromě toho bylo spotřebováno neb prodáno 20 kg kuřat a 8 hus. Ke krmení této drůbeže nemělo by zkrmené chlebové obilí i se zadinou přesahovat 5 q.

Za tohoto předpokladu by se jevila největší potřeba 15 q chlebového obilí pro samozásobení čtyřčlenné družstevnickovy rodiny k samozásobení moukou, drůbežím masem a vejci a k plnění dodávek. Při této úvaze vychází se z nutnosti co nejmenšího zkrmování chlebového obilí, to znamená, že by chlebové obilí, nemělo být zkrmováno jiným hospodářským zvířectvem, kromě slepic.

Neuvažujeme-li, zda četnost rodin ve všech námi vytvořených skupinách podle množství chlebového obilí obdrženého na *PJ* byla stejná, pak množství chlebového obilí, přesahující 15 q, je nadměrné. Takové rodiny jsou zastoupeny v našem souboru 55 %, to znamená, že většina rodin družstevníků dostává větší množství chlebového obilí na *PJ*, než potřebuje. Neuvažujeme přitom ani vlastní výrobu chlebového obilí, která v průměru činí 1,8 q na jednu rodinu.

Ve skupinách je ve skutečnosti četnost rodin družstevníků i množství naturálií na jednu *PJ* různé.

Třídění rodin družstevníků podle množství naturálií na pracovní jednotky v českých krajích v roce 1956 ukazuje tabulka XVIII.

XVIII. Množství chlebového obilí získané rodinou družstevníka na *PJ*

	Skupiny				
	do 10 q	od 10 do 15 q	od 15 do 20 q	od 20 do 25 q	nad 25 q
Počet členů rodiny	3,3	3,8	4,1	4,4	5,0
Počet pracujících osob	1,6	1,9	2,1	2,2	2,5
Počet <i>PJ</i> na rodinu	441	719	940	1129	1289
Počet <i>PJ</i> na 1 pracujícího	276	378	448	513	516
Chlebové obilí na 1 <i>PJ</i>	1,6	1,8	1,8	2,0	2,3
Chlebové obilí z JZD	696	1270	1715	2251	2971
Chlebové obilí na 1 žijícího člena rodiny	211	334	418	512	594
Prodej chlebového obilí	45	45	37	92	94
Rozdíl zásob chlebového obilí	-162	-52	+20	+98	+567
Živočišná produkce	5429	6346	7283	8424	8258
Osobní důchod z doplňkového hospodářství na rodinu	4765	4751	5351	6321	5776
Na 1 pracujícího člena rodiny	2978	2501	2548	2873	2310
Osobní důchod z JZD na rodinu	9409	15212	20092	24426	28187
Na 1 pracujícího člena rodiny	5881	8006	9568	11103	11275

Údaje v tabulce XVIII ukazují, že větší množství chlebového obilí na *PJ* pro rodinu získávají početnější rodiny s větším počtem pracujících členů. Současně od první k páté skupině se zvyšuje množství chlebového obilí, vydávaného na každou odpracovanou *PJ*. Zvyšuje se také počet odpracovaných *PJ* rodinou družstevníka, roste rovněž výroba a důchody z osobních doplňkových hospodářství.

V rodinách, které obdržely na pracovní jednotky v JZD větší množství chlebového obilí, byl větší počet pracujících členů a kromě toho každý z nich odpracoval větší počet *PJ*.

Od první k páté skupině stoupá výroba, vyjádřená rozsahem hrubé výroby ve stálých cenách, a osobní důchod z osobních doplňkových hospodářství zhruba o 30 %, naproti tomu osobní důchod z JZD stoupá na trojnásobek. V přepočtu na jednoho pracujícího člena družstevnickovy rodiny nevykazuje osobní důchod z doplňkového hospodářství výraznější tendenci a je ve všech skupinách přibližně stejný.

Potřebu chlebového obilí kryla rodina pro samozásobení i krmení v prvních dvou skupinách částečně ze zásob předcházejícího roku. Ve třetí skupině rodin byla chlebovým úsilím z JZD na pracovní jednotky kryta potřeba v samozásobení i krmení z naturálií běžného roku, (při potřebě 4 q obilí na 1 člena rodiny pro stravu a krmení). V obou ostatních skupinách bylo nadbytečné množství tohoto obilí, takže kromě poskytnutých darů a prodeje narůstaly i zásoby.

Mezi jednotlivými JZD jsou značné rozdíly v množství chlebového obilí vydávaného na jednu *PJ*.

Ze šetřeného souboru 273 osobních doplňkových hospodářství získávalo chlebové obilí za jednu *PJ*:

do 1,5 kg	19 % družstevníků
od 1,5 do 2 kg	49 % družstevníků
od 2 do 2,5 kg	22 % družstevníků
nad 2,5 kg	10 % družstevníků

Těmito naturálními odměnami vznikly v některých rodinách družstevníků značné přebytky. Osvětluje to třídění rodin družstevníků podle množství přiděleného chlebového obilí v tabulce XIX.

XIX. Třídění doplňkových hospodářství podle množství přiděleného chlebového obilí v kg na rodinu podle počtu členů rodiny

	Skupiny			
	I.	II.	III.	IV.
	do 15 q		nad 15 q	
	do 3 ¹ / ₂ osob	nad 3 ¹ / ₂ osob	do 3 ¹ / ₂ osob	nad 3 ¹ / ₂ osob
Počet případů v %	25	20	19	36
Počet členů rodiny	2,4	5,1	2,7	5,3
Počet pracujících osob	1,7	1,8	2,1	2,3
Počet <i>PJ</i> na rodinu	577	669	1030	1103
Počet <i>PJ</i> na 1 pracujícího	339	372	490	479
Chlebové obilí na 1 <i>PJ</i>	1,8	1,7	2,0	2,0
Chlebové obilí z JZD celkem	1011	1119	2043	2225
Chlebové obilí z JZD na 1 člena rodiny	421	219	757	420
Prodej chlebového obilí	37	55	84	58
Hrubá produkce	8472	9085	9454	11023

Podle tohoto třídění, dostává jedna pětina rodin družstevníků téměř 8 q chlebového obilí na jednoho člena.

V I. a IV. skupině připadá na jednoho člena rodiny takové množství, které odpovídá zhruba potřebě vypočítané na jednu osobu (4 q včetně krmení), třebaže i zde jsou určité přebytky. Ve II. skupině je zásobování chlebovým obilím nižší, než námi předpokládaná potřeba. Nadbytek chlebového obilí ve III. skupině a částečně v I. a IV. skupině vede k vytváření zásob, k prodejům, k možnému mrhání v krmení, k poskytování darů a podobně. Na příklad v rodinách družstevníků, které dostaly nad 20 q chlebového obilí na PJ, zvýšily se zásoby až o 6 q a prodej činil v průměru jeden cent. Přitom produkce v osobním hospodářství byla asi o 20 % vyšší, než v ostatních skupinách.

Z uvedeného vyplývá, že množství chlebového obilí na pracovní jednotky pro čtyřčlennou rodinu k samozásobení a ke krmení by nemělo přesahovat 4 q na každého člena rodiny.

Závěrem je možno říci, že ekonomické vztahy mezi osobním a společným hospodářstvím družstevníka z hlediska výše a struktury osobních důchodů družstevníkovy rodiny, se vyvíjí příznivě. Při absolutním zvyšování osobních důchodů družstevníků, zvyšuje se relativně nejvíce osobní důchod ze společného hospodářství, zatímco osobní důchod z osobního hospodářství roste pomaleji. Příznivý vývoj osobních důchodů je z části důsledkem postupně se snižující výměry záhumenku na hranici doporučenou vzorovými stanovami a z části stoupající pracovní účasti družstevníků ve společné výrobě.

Zvyšování výměry záhumenek nad hranici stanovenou vzorovými stanovami, které poškozuje společné i osobní zájmy družstevníků, se neprojevuje, ba naopak dochází k postupnému klesání průměrné výměry záhumenek. V některých družstvech se hledají nové formy společného obdělání záhumenek, které by jednak zabezpečily dodržení stanovené výměry záhumenek a jednak snížily potřebu práce družstevníka v osobním hospodářství.

Škodlivost vyšších stavů zvířat v osobním hospodářství družstevníků nad hranici stanovenou vzorovými stanovami, jež se stále ještě projevuje, působí především k soustavnému tlaku na zvyšování naturálních odměn na PJ a tím na zkracování společných krmivových fondů a omezování centrálních fondů, zejména obilovin. Přitom se však v každém případě nemusí projevit nepříznivě na pracovní účasti družstevníků ve společné výrobě (např. žijí-li v jeho domácnosti přestarlé osoby, jež na záhumenku pracují).

Kromě vlastní výroby chlebového obilí na záhumenku, dostávají družstevníci v převážné míře větší množství chlebového obilí na PJ, než činí jejich odůvodněná potřeba pro rodinu a tak ve značné míře dochází k jeho zkrmování. To se týká zhruba poloviny sledované skupiny družstevníků.

Pro upevňování vztahů mezi osobním a společným hospodářstvím družstevníků je třeba soustavně evidovat půdní fond JZD a sledovat stavy záhumenkového zvířectva ve smyslu dodržování vzorových stanov. V družstvech, kde vydávané naturálie na pracovní jednotky přesahují potřebu pro samozásobení družstevníkovy rodiny, uvážit možnost proplácet nadměrné naturálie v penězích.

Динамика развития некоторых главных показателей отношений личного подсобного хозяйства и общественного хозяйства членов сельскохозяйственных кооперативов

Сочетание личных и общественных интересов членов кооперативов основывается прежде всего на правильных экономических отношениях между их личным подсобным хозяйством и хозяйством общественным. Для установления правильных отношений необходимо систематически исследовать различные показатели и проявления этих отношений, анализировать их причины для того, чтобы сделать соответствующие выводы. Одним из показателей сочетания личных интересов членов кооперативов и их общественных интересов является размер и структура личного дохода семьи кооператора. В этом отражается распределение трудового участия членов семьи кооператора и источники обеспечения ее существования. Личные доходы семей кооператоров имеют несколько источников. Первым и главным из них является личный доход, поступающий из ЕСХК, который семья получает за произведенные работы в кооперативе в зависимости от числа отработанных трудодней (включая дополнительные начисления за перевыполнение урожайности культур и продуктивности скота). Небольшое личное хозяйство, которое служит прежде всего покрытию собственных потребностей, является вторым источником личного дохода семьи кооператора. Кроме того работники кооперативов или члены их семей могут получать еще и другие доходы (инвалидные, для престарелых, зарплату за работы на стороне и т. п.).

Дальнейшим важным показателем экономических отношений между личным и хозяйством и общественным хозяйством является последовательное соблюдение Примерного устава с.-х. кооператива, особенно его статей, касающихся площади подсобного хозяйства, численности приусадебного скота, доли натуральной оплаты по трудодням в кооперативных фондах и т. п.

Согласно особому исследованию, произведенному Научно-исследовательским институтом экономики сельского хозяйства Чехословацкой академии сельскохозяйственных наук, экономические отношения между личным и общественным хозяйством членов кооператива с точки зрения размера и структуры личного дохода семьи кооператора развиваются благоприятно. При абсолютном росте личных доходов кооператоров больше всего растут личные доходы от общественного хозяйства, между тем как доход от личного подсобного хозяйства растет медленнее. Благоприятный рост личных доходов частично является следствием постепенно уменьшающейся площади личного подсобного хозяйства в пределах, рекомендованных Примерным уставом с.-х. кооператива и частично следствием повышающегося трудового участия кооперативов в общественном производстве.

Увеличение площади приусадебного хозяйства сверх пределов, установленных Примерным уставом, которое наносит вред общественным и личным интересам кооператоров, не наблюдается, наоборот, — средняя площадь приусадебного хозяйства постепенно понижается. В некоторых кооперативах занимаются поисками новых форм совместной обработки приусадебных участков, которые обеспечили бы соблюдение их установленного размера и которые привели бы к снижению потребности труда кооператоров в личном подсобном хозяйстве.

Ущерб, наносимый вследствие все еще иногда наблюдающегося завышенного поголовья скота в личном хозяйстве кооператоров (сверх пределов, установленных Примерным уставом единых сельскохозяйственных кооперативов), приводит прежде всего к систематическому стремлению повышать натуральную оплату по трудодням и тем самым приводит к сокращению кормовых фондов и ограничению централизованных фондов, особенно зерна. При этом, однако, в каждом случае это может

отражаться неблагоприятно в трудовом участии членов кооператива в общественном производстве (например, тогда, когда в семье живут престарелые лица, работающие в приусадебном хозяйстве).

Кроме собственного производства продовольственного зерна в личном хозяйстве члены кооператива получают большее количество зерна по трудодням, чем полагается по обоснованной потребности хлеба для их семьи. Это приводит в значительной мере к скармливанию продовольственного зерна. Это касается приблизительно половины обследованной группы кооператоров.

Для укрепления отношений между личным и общественным хозяйством кооператоров, необходимо в целях соблюдения Примерного устава единого сельскохозяйственного кооператива проводить систематический учет земельного фонда ЕСХК и поголовья приусадебного скота. В кооперативах, где натуральная оплата по трудодням превышает потребности семьи кооператора, необходимо обсудить возможность оплачивать часть натуральной оплаты по трудодням в деньгах.

Entwicklung einiger Hauptkennziffern der Beziehungen zwischen der individuellen Haus- und der gemeinschaftlichen Wirtschaft der Genossenschaftsbauern

Der Einklang der persönlichen und der gemeinschaftlichen Interessen der Genossenschaftsbauern beruht vor allem auf den richtigen ökonomischen Beziehungen zwischen ihrer persönlichen Haus- und der gemeinschaftlichen Wirtschaft.

Um richtige Maßnahmen treffen zu können, ist es daher unerlässlich, verschiedene Kennziffern dieser Beziehungen und die damit verbundenen Erscheinungen zu verfolgen, ihre Ursachen zu analysieren und aus diesen die entsprechenden Schlüsse zu ziehen. Eine der Kennziffern des Einklangs der persönlichen Interessen der Genossenschaftsbauern mit den gemeinschaftlichen Interessen ist die Höhe und Zusammensetzung des persönlichen Einkommens der genossenschaftsbäuerlichen Familie. In diesem spiegeln sich die Aufteilung der Arbeitsbeteiligung der genossenschaftsbäuerlichen Familie und die Quellen zur Sicherstellung ihres Unterhaltes wider. Die persönlichen Einkünfte der Familie des Genossenschaftsbauern stammen aus einigen Quellen. Die erste und hauptsächlichste Quelle des persönlichen Einkommens der genossenschaftsbäuerlichen Familie ist das persönliche Einkommen aus der eigenen JZD (LPG), das sie für die in der Genossenschaft durchgeführte Arbeit nach der Anzahl der geleisteten Arbeitseinheiten (einschließlich der zusätzlichen Entlohnung für die Überschreitung der Hektarerträge und der Produktivität der landwirtschaftlichen Nutztiere) erhält. Die kleine individuelle Hauswirtschaft, die vor allem zur Deckung des Eigenbedarfs dient, ist die zweite Quelle des persönlichen Einkommens der Familie der Genossenschaftsbauern. Außerdem können die Genossenschaftsbauern oder die Mitglieder ihrer Familien noch andere Einkünfte beziehen (Invalidenrente, Altersrente, Lohn für gelegentliche Arbeiten usw.).

Weitere Kennziffern der ökonomischen Beziehungen zwischen der persönlichen und der gemeinschaftlichen Wirtschaft der Genossenschaftsbauern sind die konsequente Einhaltung des Musterstatus in bezug auf das Flächenausmaß der individuellen Hauswirtschaft und auf den Umfang der Nutztierhaltung, die geringere Entnahme von Naturalien aus den genossenschaftlichen Fonds für Arbeitseinheiten u. dgl. m.

Nach einer speziellen Untersuchung des Forschungsinstitutes für Agrarökonomik der ČSAZV (ČSAL) entwickeln sich die ökonomischen Beziehungen zwischen der individuellen und gemeinschaftlichen Wirtschaft der Genossenschaftsbauern — vom Gesichtspunkt der Höhe und Struktur der persönlichen Einkünfte der genossenschaftsbäuerlichen Familie — recht günstig. Bei absoluter Erhöhung der per-

sönlichen Einkünfte der Genossenschaftsbauern steigert sich das persönliche Einkommen aus der gemeinschaftlichen Wirtschaftsführung relativ am stärksten, während das persönliche Einkommen aus der individuellen Hauswirtschaft langsamer anwächst. Die günstige Entwicklung der persönlichen Einkünfte ist zum Teil eine Folge des sich fortschreitend verringernden Ausmaßes der Bodenfläche der individuellen Hauswirtschaft bis auf die vom Musterstatut empfohlene Grenze und teilweise auch die wachsende Arbeitsbeteiligung der Genossenschaftsbauern an der gemeinschaftlichen Produktion.

Die Erweiterung des Flächenausmaßes der individuellen Hauswirtschaft über die vom Musterstatut festgelegte Grenze hinaus, die die gesellschaftlichen und persönlichen Interessen der Genossenschaftsbauern schädigt, tritt nicht in Erscheinung, sondern es erfolgt im Gegenteil eine fortschreitende Verminderung des durchschnittlichen Flächenausmaßes der individuellen Hauswirtschaft. In einigen Genossenschaften werden neue Formen der gemeinschaftlichen Bearbeitung des Bodens in der individuellen Hauswirtschaft gesucht, die einmal die Einhaltung des festgelegten Flächenausmaßes sichern und zum andern Mal den Arbeitsbedarf der Genossenschaftsbauern in der individuellen Hauswirtschaft herabsetzen sollen.

Die schädlichen Folgen höherer Nutztierbestände in der individuellen Hauswirtschaft der Genossenschaftsbauern, die die vom Statut festgelegte Grenze überschreiten und die immer noch in Erscheinung treten, bewirken vor allem einen systematischen Druck zur Erhöhung des Naturalentgelts je Arbeitseinheit und tragen auf diese Weise auch zur Verminderung des gemeinschaftlichen Futtermittelfonds und zur Beschränkung der zentralen — insbesondere Getreidefonds bei. Sie müssen sich jedoch nicht in allen Fällen ungünstig auf die Arbeitsbeteiligung der Genossenschaftsbauern in der gemeinschaftlichen Wirtschaft auswirken (z. B. wenn in ihrem Haushalt überalterte Personen leben, die in der individuellen Hauswirtschaft arbeiten).

Außer der eigenen Brotgetreideproduktion in der individuellen Hauswirtschaft erhalten die Genossenschaftsbauern in überwiegendem Maße größere Futtergetreidemengen je Arbeitseinheit, als ihr begründeter Verbrauch je Familie ausmacht und so wird das Brotgetreide zum großen Teil verfüttert. Dies betrifft rund die Hälfte der untersuchten Gruppen der Genossenschaftsbauern.

Für die Festigung der Beziehungen zwischen der persönlichen Haus- und der gemeinschaftlichen Wirtschaft der Genossenschaftsbauern ist es notwendig, eine systematische Erfassung des Bodenfonds der JZD vorzunehmen, die Höhe der Viehbestände in der individuellen Hauswirtschaft im Sinne der Einhaltung des Statuts zu verfolgen und in Genossenschaften, wo die ausgefolgten Naturalien je Arbeitseinheit den Bedarf für die Selbstversorgung der genossenschaftsbäuerlichen Familie überschreiten, die Möglichkeit der Auszahlung übermäßiger Naturalien in Geldform zu erwägen.

O vlivu některých faktorů na výsledky STS

Dílčí studie

К изучению влияния некоторых факторов на результаты работы МТС

Über den Einfluß einiger Faktoren auf die Ergebnisse der STS (MTS)

Inž. L. SKLENÁŘ, inž. O. MALÝ

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Došlo dne 24. VI. 1958

Jedním z úkolů Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky bylo vypracovat ekonomické hodnocení provozních i finančních ukazatelů v hospodaření STS. Byly zkoumány přírodní i ekonomické podmínky, v nichž stanice pracují, a hlavně pak, jaké vlivy vznikají v jednotlivých úsecích hospodářské činnosti a jak vzájemně na sebe působí. K průzkumu bylo vybráno 29 STS, pracujících v různých výrobních oblastech s různým stupněm združstevnění, s různou velikostí obvodu a s různým strojním vybavením, ve vnitrozemí i v pohraničí.

Základem činnosti stanic jsou odpovědně vypracované plány. Cílem plánování je odhadnout a rozprostřít síly podniku do jednotlivých výrobních etap tak, aby všechny výrobní prostředky byly dokonale využity a jednotlivé úseky činnosti vzájemně sladěny. Dobře naplánovat celoroční provoz stanice, to znamená uvědomit si všechny faktory a vztahy, pojící JZD na jedné a STS — jakožto výrobního a organizačního pomocníka — na straně druhé.

Na jakosti rozpracování plánů závisí do značné míry další utváření činnosti celé stanice i jednotlivých pracovníků. Každoročně zvyšované nároky družstevníků na pomoc STS vyžadují neustále většího objemu i počtu prací. Tak například plán veškerých prací ve sledovaných STS stoupl v roce 1956 v porovnání k roku 1953 v kukuřičné výrobní oblasti o 38,9 %, v řepařské o 46,6 % a v bramborářské o 31,6 %. Tomuto zvýšení plánu byly úměrné i výkony: stanice v kukuřičné oblasti je zvýšily o 25,6 %, v řepařské o 59,9 % a v bramborářské o 45,2 %, takže od roku 1953 zvětšila každá ze zkoumaných stanic celkový výkon v průměru o 18 600 ϕ ha.

Správné rozložení plánu do jednotlivých období je podmínkou pro další rozpracování plánu na měsíce, týdny, stroje a traktoristy. Jak se tohoto úkolu zhostili plánovači v STS, ukazuje tabulka I, jejíž data představují součty tří stanic v kukuřičné, jedenácti stanic v řepařské a patnácti stanic v bramborářské výrobní oblasti.

Probereme si nejprve poměrné zastoupení objemu prací podle sezón. V kukuřičné oblasti byl plánován na jaro a na podzim téměř stejný počet průměrných hektarů (28,6 % a 31,8 %), kdežto na žňové práce připadlo 39,6 %. Plánu odpovídají též výkony. Pokud se týče smluv, byly uzavřeny na největší plochu až v pod-

I. Plnění plánu a smluv v polních pracích

Sezóna	Ukazatel	Oblast						Celkem	
		kukuřičná		řepařská		bramborářská			
		Ø ha	%	Ø ha	%	Ø ha	%	Ø ha	%
jarní práce	plán	103.680	28,6	180.161	30,5	133.784	30,3	417.625	29,9
	smlouvy	99.308	28,1	171.408	30,8	130.628	31,1	401.344	30,2
	výkony	113.197	29,2	195.752	32,1	138.712	31,1	447.661	31,0
	% plnění plánu	109,2	x	108,7	x	103,7	x	107,2	x
	% plnění smluv	114,0	x	114,1	x	106,2	x	111,5	x
žňové práce	plán	143.800	39,6	209.472	35,5	150.741	34,2	504.013	36,2
	smlouvy	117.039	33,1	175.968	31,6	122.306	29,1	415.313	31,2
	výkony	154.686	39,9	226.767	37,2	153.802	34,5	535.255	37,1
	% plnění plánu	107,6	x	108,3	x	102,0	x	106,2	x
	% plnění smluv	132,2	x	128,9	x	125,8	x	128,8	x
podzimní práce	plán	115.520	31,8	201.127	34,0	156.505	35,5	473.152	33,9
	smlouvy	137.016	38,8	209.484	37,6	167.217	39,8	513.717	38,6
	výkony	119.973	30,9	186.543	30,7	153.580	34,4	460.096	31,9
	% plnění plánu	103,9	x	92,7	x	98,1	x	97,2	x
	% plnění smluv	87,5	x	89,0	x	91,8	x	89,5	x
celkem polní práce	plán	363.000	100,0	590.760	100,0	441.030	100,0	1,394.790	100,0
	smlouvy	353.363	100,0	556.860	100,0	420.151	100,0	1,330.374	100,0
	výkony	387.856	100,0	609.062	100,0	446.094	100,0	1,443.012	100,0
	% plnění plánu	106,8	x	103,1	x	101,1	x	103,5	x
	% plnění smluv	109,8	x	109,4	x	106,2	x	108,5	x

zimních pracích, ve kterých převládají operace těžké, jako např. orba, vyorávání okopanin, a na něž nestačí běžné prostředky JZD. Proto také v tomto období byly smlouvy splněny jen na 87,5 %. Plán polních prací byl splněn ve všech obdobích jen v kukuřičné oblasti.

Plán a výkon v poměru jednotlivých sezón v řepařské oblasti byl podobný jako u předcházející skupiny: nejzatíženějším obdobím jsou opět žně, potom podzim a jaro, pokud jde o plán a výkon. Také v objemu uzavřených smluv je řepařská podobná kukuřičné s 37,6 % všech smluv uzavřených na podzim. Pokud jde však o plnění plánu prací, zůstaly řepařské STS v podzimním plánu daleko za určenými limity tím, že je splnily jen na 92,7 %. V celoročním průměru splnily plán na 103,1 %.

Poněkud jinak uspořádaly plán stanice v bramborářské oblasti. Nejvíce průměrných hektarů mají soustředěno v podzimních pracích (35,5 %), i když výkon vykazují prakticky stejný jako ve žňových pracích. V podzimním období však stanice nesplnily ani plán smlouvy, podobně jako v řepařské oblasti.

Skutečnost, že těžiště prací v kukuřičné a řepařské oblasti spadá do žní a v bramborářské do podzimu, odpovídá plně struktuře pěstovaných plodin. V prvních dvou oblastech je to sklizeň obilovin s podmínkou a setím strniskových plodin, v bramborářské oblasti to je 17 % brambor a 26 % krmivové základny na orné půdě, které strhávají největší váhu operací do podzimních prací.

Celková výše plánu, jeho plnění a uzavírání smluv, i když se jeví příznivě, nemusí být ještě vizitkou dobré práce stanic. Jde o to, aby STS vykonávaly takové operace v předepsaném rozsahu a kvalitě, jak je vyžadují družstevníci. V dalších odstavcích se budeme zabývat těmi pracemi, které mají podstatný vliv na důchody JZD. Jsou seskupeny v tabulce II.

II. Přehled plnění plánu a smluv u jednotlivých druhů prací

Druh práce	Plánováno z celkové potřeby v %	Smluvní zajištění plánu v %	% plnění		Zvýšení celko- vých výkonů STS proti r. 1952 v %
			plánu	smluv	
celková orba	84,1	112,1	120,8	107,7	172,0
setí	71,6	105,2	104,5	99,4	216,1
kultivace	49,5	108,1	108,6	100,5	4.263,4
sklizeň lnu	81,0	134,6	119,1	88,5	135,9
sklizeň zrnin	84,5	102,2	109,8	107,4	—
sklizeň cukrovky	85,7	97,7	99,8	102,1	361,8
sklizeň brambor	41,1	115,9	118,0	101,8	1.719,2

První sloupec tabulky II „plánováno z celkové potřeby v procentech“ vyjadřuje poměr plánu k celkové potřebě prací, které by měly být vykonány při stoprocentní mechanizaci. Potřeba prací byla stanovena podle příslušné agrotechniky jednotlivých plodin. Druhý sloupec tabulky ukazuje poměr velikosti smluvního zajištění k plánu příslušné plodiny. Smluvní zajištění i plán je vyjadřován v průměrných hektarech, poměr mezi nimi v procentech.

Celková orba zahrnuje běžně konané druhy oreb, vyjma speciální s koeficientem vyšším než 1,4. Plán z celkové potřeby práce dosáhl 84,1 %, na čemž se nejvíce podílejí kukuřičné stanice (95,7 %), a nejméně řepařské (77,4 %). Smluvní zajištění — druhý sloupec — přesahuje plán, což svědčí, že JZD mají zájem, aby tato práce byla konána traktoristy STS. Nutí je k tomu i ta okolnost, že k této, na motorickou sílu náročné práci nemají buď žádné nebo naprosto nedostatečné mechaniza-

ni prostředky. Dosaženými výkony v orbě překročily pak STS nejen plán, ale i množství uzavřených smluv. V porovnání k roku 1952 se v roce 1956 zvětšil objem oreb o 72 %.

Setí řepky a jarních i ozimých obilovin, pokud se týká výše plánu v porovnání k celkové potřebě i pokud jde o smluvní zajištění plnění plánu a smluv, bylo poněkud méně úspěšné. Tento stav je zaviněn skutečností, že na každém JZD je určitý počet secích strojů, které se snaží družstevníci co nejlépe využít svými potahovými prostředky. Přesto, jak je zřejmé z posledního sloupce, zaznamenala tato práce od roku 1952 velký vzestup.

Meziřádková kultivace je pozoruhodná ze dvou hledisek. Jednak proto, že je prací dosud nejméně mechanizovanou, ale současně i proto, že zaznamenává nejvyšší vzestup výkonů od roku 1952. Z toho je vidět, že družstevníci si plně uvědomili význam meziřádkové kultivace pro zvýšení výnosů. Rozmach této operace byl způsoben novými, speciálně konstruovanými traktory s úzkými koly nebo pásy, které nepoškozují vegetaci a jsou schopny používat širokého agregátu dokonalejších plečků, prosekávačů a oborávačů. Většina těchto strojů a nářadí v roce 1952 buď chyběla nebo byla zastaralá. Meziřádková kultivace je tvořena ze 42,2 % plečkováním řepy, potom oborávkou brambor 25,1 %, plečkováním brambor 8,2 %, a prosekáváním řepy, které se dosud masově neujalo, jen 1,7 %. Zbytek připadá z největší části na kultivaci kukuřice.

Trhání lnu bylo ve zkoumaných STS nejvíce zmechanizováno (96,4 %). Smlouvy překrývaly plán o 34,6 %, plnění plánu bylo též překročeno, ale plnění smluv — vzhledem k jejich výši — dosáhlo jen 88,5 %. Úspěch v pokročilé mechanizaci sklizně lnu spočívá v použitých trhačích ať již potahových, traktorových nebo velmi dobře pracujících lnových kombajněch, kteréžto stroje mají na podhorských lánech svoji tradici a družstevníci se na ně mohou kdykoli spolehnout. Proto také objem prací při trhání lnu se zvýšil od roku 1952 jen o 35,9 %, tj. nejméně z porovnávaných prací.

Sklizeň zrnin zahrnuje současně sklizeň samovazači i kombajny. Z celkové plochy posekaných obilovin sklídily kombajny ve zkoumaných stanicích 31 %. Plán sklizně zrnin dosáhl 84,5 % z celkové potřeby. Plán byl tedy dosti vysoký a přesto byl splněn na 109,8 %. Také smluvní zajištění plánu a plnění smluv přesáhlo 100 %.

Sečení a mlácení obilovin jsou namáhavé a obtížné práce, které v době špičky vyžadují značný počet pracovních sil. Spočítáme-li spotřebu lidské práce při různém způsobu sklizně obilovin, zjistíme, že na posečení a vyláčení obilí z jednoho hektaru je třeba při ručním sečení 127 hodin, žacíím strojem 95 hodin, samovazačem 70 hodin a kombajnem 37 hodin (včetně sběru slámy po kombajněch). Při sklizni obilovin kombajnem se tedy uspoří proti ruční práci devět pracovníků, proti sečení žacíím strojem šest a proti sečení samovazačem tři pracovníci. Úspora pracovních sil při kombajnové sklizni vzniká proto, že zde odpadá mnoho prací, které při jiných způsobech sklizně jsou vykonávány ručně. Pomoc STS jednotným zemědělským družstvům při sklizni obilovin nám rovněž vynikne, vyjádříme-li v Kčs náklady JZD na sklizeň jednoho hektaru obilovin při různých způsobech. Tak při sečení žacíím strojem činí náklady 452 Kčs, při sečení samovazem 404 Kčs a při kombajnové sklizni 284 Kčs. Tato úspora, vyjádřená pak v rozsahu celého družstva, přináší ve své hodnotě značnou částku. Rychle provedené sklizeň umožní zkrátit agrotechnické termíny, což se odrazí i ve vyšší výnosu v dalším sklizňovém roce.

Sklizeň cukrovky, popsána v tabulce II, obsahuje sklizeň vyorávači a jen z 5,4 % též sklizeň kombajny. Nedůvěra ke kombajnu SKEM-3 způsobila, že typové smlouvy nebyly uzavřeny ani na takovou výši, kterou předepisoval plán. Také plnění plánu

bylo touto skutečností ovlivněno. Přesto však mechanizovaná sklizeň cukrovky stoupla od roku 1952 na 361,8 %. Vyřešením mechanizace sklizně cukrovky při správném okleštění za nejnižších ztrát bude v podzimním období značně snížena potřeba pracovních sil, které by se mohly věnovat agrotechnickým zásahům na jiných plodinách.

Sklizeň bramborů je jednou z prací, která je nejméně mechanizována. Přispěl k tomu do nedávna velmi rozšířený VB-11, jehož pracovní nasazení znamenalo vždy více poruch než čisté práce. Částečná náprava byla učiněna rozšířením vyorávače TEK-2, který ve většině podmínek dobře pracuje. Vyorávání brambor je práce, u níž plán výkonů dosáhl nejnižší hodnoty, vzhledem k potřebě uvedených operací. Proto jak smluvní podložení plánu, tak i plnění plánu a uzavřených smluv převýšilo 100 %.

V těchto základních pracích udělaly STS značný krok kupředu. Měly k tomu také všechny předpoklady, z nichž nejdůležitějším byl státem organizovaný neustálý přísun nových traktorů a závěsného nářadí. Důkazem nám buďtež čísla o množství traktorových jednotek na zkoumaných STS v roce 1952 i to, jak vzrostly v roce 1956. Za toto období stouplo množství TJ o 81,4 %, z čehož kolové TJ o 23,8 % a pásové TJ o 264,6 %. Traktorové stanice v různých výrobních oblastech se podílely na celkovém růstu takto: v kukuřičném typu stoupl počet TJ o 53,2 %, v řepářském o 105,7 % a v bramborářském o 77,9 %. I když stanice v kukuřičné oblasti mají nejnižší přírůstek, přece tam připadá na jednu STS největší počet traktorových jednotek.

Odezvou na rozšiřování strojního a traktorového parku je stupeň mechanizace, jehož bylo dosaženo v roce 1956 u JZD a v krajsky plánovaných závodech. Přesvědčuje nás o tom tabulka III.

III. Stupeň mechanizace hlavních polních prací v procentech v roce 1956

Druh práce	Výrobní oblast						Úhrnem		
	kukuřičná		řepářská		bramborář.		KZP JZD		
	KZP	JZD	KPZ	JZD	KPZ	JZD			
smykování	87,1	98,6	55,9	89,8	27,8	76,0	51,0	95,8	
vláčení	85,6	94,2	40,4	66,3	31,1	80,2	42,6	77,0	
válení	82,3	99,2	25,2	47,1	11,7	33,9	32,0	63,7	
kultivátorování	46,6	53,3	43,4	67,9	32,6	78,8	39,1	68,7	
orba celkem	69,8	94,5	55,5	90,9	47,3	83,4	59,8	87,4	
z toho hluboká	78,2	98,6	57,6	91,2	51,3	88,6	66,0	94,2	
orba stř. s předradličkou	83,4	89,1	57,2	83,2	58,2	76,4	61,7	93,0	
setí	75,8	98,3	35,2	69,5	26,0	60,9	38,1	74,8	
výsadba brambor	33,3	64,1	27,8	59,3	15,3	55,5	19,7	57,6	
rozmetání mrvy	13,6	16,2	17,5	23,9	24,8	59,5	20,5	34,9	
rozmetání strojených hnojiv	39,5	50,6	25,4	47,1	11,3	29,0	20,3	41,1	
meziřádk. kult. celkem	40,2	54,0	32,7	58,7	13,6	41,7	26,2	53,8	
z toho {	prosekávání řepy	2,4	3,4	7,3	17,9	0,5	—	6,6	15,0
	plečkování řepy	3,7	5,3	39,3	63,8	24,1	53,1	31,6	53,4
	plečkování brambor	16,0	30,8	13,6	24,9	56,8	62,1	23,8	45,7
	oborávka brambor	4,7	11,4	25,9	53,8	9,8	43,2	14,0	46,2
sečení píce na orné půdě	32,5	51,9	23,0	45,0	10,3	20,1	20,5	40,0	
sečení zrnin	65,9	90,1	56,8	91,0	41,6	97,0	51,0	92,8	
podmítka	86,9	116,2	51,1	83,6	29,7	71,6	46,7	87,2	
trhání lnu	63,9	75,5	—	—	47,0	94,1	49,0	96,4	
vyorávání řepy	77,2	96,4	44,1	83,4	27,2	73,3	45,2	85,5	
vyorávání brambor	25,2	48,9	26,5	54,0	13,5	43,9	17,9	48,5	
polní práce celkem ø ha	54,3	70,0	39,0	71,0	33,9	77,0	38,6	72,0	

Z tabulky III poznáváme, že práce spojené s přípravou půdy a setím jsou na poměrně vysokém stupni mechanizace; zvláště u jednotných zemědělských družstev. Tak například u smykování bylo dosaženo v průměru 95,8 % mechanizace u JZD a 51,0 % u KPZ, setí u JZD bylo mechanizováno v oblasti kukuřičné na 98,3 %, v řepařské na 69,5 % a v bramborářské na 60,9 %. Hluboká orba byla v průměru u JZD zmechanizována na 94,2 %, střední orba na 93,0 % apod. Na nízké úrovni mechanizace zůstávají veškeré práce kultivační, jako např. prosekávání řepy, které bylo zmechanizováno u JZD na 15,0 % a v KPZ na 6,6 %, dále pak rozmetání mrvy, kde činila mechanizace u JZD 34,9 % a u KPZ 20,5 %, rozmetání strojených hnojiv 41,1 % u JZD a 20,3 % u KPZ a pod. Značné úrovně mechanizace bylo dosaženo u některých prací sklizňových, například u obilovin činila mechanizace 92,8 % u JZD a 51,0 % u KPZ a u trháni lnu bylo dosaženo dokonce 96,4 % u JZD. Zde došlo již v roce 1956 k splnění směrnic X. sjezdu KSČ, které stanovily zvýšit mechanizaci u JZD do roku 1957 na 92 %. I když došlo k značnému vzrůstu stupně mechanizace u některých operací, přece jsou ještě značné nedostatky v efektivnosti použitých mechanizačních prostředků. Tak například při vyorávání řepy bylo dosaženo 85,5 % mechanizace u JZD a 45,2 % u KPZ dokonce pomocí méně výkonných strojů, jako jsou obyčejné vyorávače. Řepné kombajny SKEM-3 se plně neuplatňují, o čemž svědčí ta skutečnost, že průměrný výkon na jeden stroj činil 3,5 *ha*. Stupeň mechanizace jak u JZD, tak u KPZ je tedy závislý na množství a stavu strojů, které STS mají k dispozici.

V úzké souvislosti s mechanizací jednotlivých prací je využití traktorů během roku. Mohou být využity v poli, v dopravě nebo mohou prodlévat v opravě a konečně v klidu. O procentickém poměru mezi těmito kategoriemi pojednává tabulka IV.

IV. Použití traktorů podle výrobních oblastí od roku 1952

Výrobní oblast	Rok	Použití traktorů v %							
		polní práce	index	do-prava	index	oprava	index	klid	index
kukuřičná	1952	57,7	100,0	12,3	100,0	12,7	100,0	17,3	100,0
	1953	58,0	100,5	10,7	87,0	14,0	110,2	17,3	100,0
	1954	59,0	102,3	11,3	91,9	11,3	89,0	18,4	106,4
	1955	62,3	108,0	9,3	75,6	10,0	78,7	18,4	106,4
	1956	54,0	93,5	13,0	105,6	7,0	55,1	26,0	150,2
řepařská	1952	41,7	100,0	20,0	100,0	16,4	100,0	21,9	100,0
	1953	49,8	119,4	15,6	78,0	17,0	103,7	17,6	80,4
	1954	49,5	118,7	11,6	58,0	12,4	75,6	26,5	121,0
	1955	51,3	123,0	12,9	64,5	10,7	65,2	25,1	114,6
	1956	43,9	105,2	13,4	67,0	8,8	53,6	33,9	192,6
bramborářská	1952	37,0	100,0	24,4	100,0	15,4	100,0	23,2	100,0
	1953	45,1	121,9	20,5	84,0	11,7	76,0	22,7	97,8
	1954	45,0	121,6	15,5	63,5	10,2	66,2	29,3	126,3
	1955	48,7	131,6	15,9	65,2	7,2	46,8	28,2	121,6
	1956	40,8	110,3	19,6	80,3	8,0	51,9	31,6	136,2
průměr	1952	41,8	100,0	21,0	100,0	15,4	100,0	21,8	100,0
	1953	48,6	116,3	17,3	82,4	14,1	91,6	20,0	91,7
	1954	48,3	115,6	13,5	64,3	11,2	72,7	27,0	123,9
	1955	51,2	122,5	14,1	67,1	8,8	57,1	25,9	118,8
	1956	43,3	103,6	16,6	79,0	8,2	53,2	31,9	146,3

Ve využití traktorového parku hraje důležitou úlohu výrobní oblast, protože vegetační údobí a období pro možnost provádění polních prací je v oblastech různě dlouhé. Tuto skutečnost nám dokazují výsledky zkoumaných pěti let v tabulce IV, kde v kukuřičné oblasti se jeví průměrné použití traktorů v polních pracích za tuto dobu 58,2 %, v řepařské byly traktory využity v polních pracích průměrně na 47,2 % a v bramborářské na 43,3 %. Pětiletý průměr v použití traktorů k polním pracím u všech zkoumaných oblastí činí 46,6 %. Podíl dopravy na celkovém počtu traktorových dní činil v roce 1956 v průměru všech oblastí 16,6 % a je nejvyšší ve výrobní oblasti bramborářské, kde činí v roce 1956 19,6 % v důsledku menších možností v polních pracích proti řepařské a zvláště kukuřičné oblasti. Při sledování opravnosti traktorů zjišťujeme potěšitelný značný pokles oprav ve všech výrobních oblastech jako důsledek řady organizačních a provozních zlepšení v STS, hlavně však zásluhou nových a dokonalejších strojů a vyšší kvalifikace traktoristů i opravářů. Opravnost v kukuřičné výrobní oblasti klesla v roce 1956 proti roku 1952 o 44,9 %, v řepařské o 46,4 % a v bramborářské o 48,1 %. V průměru sledovaného souboru STS činila opravnost v roce 1956 8,2 %, takže proti roku 1952 bylo dosaženo snížení o 46,8 %. Na druhé straně vzrůstající počet strojů v STS a snižování opravnosti má pochopitelně vliv na prostoje strojů. Jde hlavně o dobu vegetačního klidu, kdy stroje nemohou být plně využity, avšak stojí připraveny k práci. Zde se rovněž uplatňuje výrobní oblast s kratším zimním obdobím, jako je oblast kukuřičná, kde na dobu klidu traktorů připadá nejnížší podíl, který činí 26,0 %, v řepařské výrobní oblasti 33,9 % a v bramborářské 31,6 %. V průměru všech STS činí prostoje traktorů 31,9 %.

Nikdo nepochybuje o tom, že čím je průměrné použití traktorů v poli vyšší, vzhledem k ostatním kategoriím (doprava, oprava, klid), tím získává stanice příznivější výsledky v některých konečných ukazatelích. Průzkum v tomto směru ukázal určitou souvislost mezi použitím strojů v polních pracích na jedné straně a výkonem na jednu TJ, procentem plnění plánu polních prací a spotřebou pohonných hmot na straně druhé, jak dokazuje tabulka V.

V. Vliv použití traktorů v polních pracích na některé ukazatele

Skupiny STS podle použití traktorů v polních pracích v %	Počet STS	Ø použití traktorů v %	Výkon v Ø ha na 1 TJ v polních pracích	% plnění plánu v polních pracích	Spotřeba PH v litrech na 1 Ø ha
do 35	8	33,2	318	96,1	12,41
36—45	12	41,0	327	102,4	11,74
nad 45	9	55,4	421	107,5	11,46
součet — průměr	29	43,3	363	103,5	11,84

Každý z těchto tří uvedených konečných ukazatelů působí jednotlivě i skupinově na výši nákladů na jeden průměrný hektar. Ukažme si jen na příkladu čtrnácti STS kukuřičné i řepařské oblasti, jak působí vyšší nebo nižší výkon na jednu TJ na náklady (tab. VI).

Stanice jsme zde rozdělili do tří skupin podle výše výkonu na jednu TJ. Z tabulky VI je zřejmé, že náklady na jeden průměrný hektar ve stanicích kukuřičné a řepařské oblasti jsou daleko víc ovlivňovány výší výkonu na jednu TJ, než je tomu ve stanicích oblasti bramborářské. To je způsobeno hlavně tím, že stanice bramborářské oblasti mají vyrovnanější obtížnostní podmínky.

VI. Vliv výkonu na jednu TJ na vlastní náklady v Kčs na 1 $\varnothing$ ha

Skupiny STS podle ročního výkonu na 1 TJ v pol. pracích	Výrobní oblast kukuřičná a řepařská				Výrobní oblast bramborářská			
	počet STS ve skupině	$\varnothing$ výkon na 1 TJ v polních pracích	průměr vlastních nákladů na 1 $\varnothing$ ha		počet STS ve skupině	$\varnothing$ výkon na 1 TJ v polních pracích	průměr vlastních nákladů na 1 $\varnothing$ ha	
			v Kčs	v %			v Kčs	v %
do 300	1	258	164	100,0	8	274	155	100,0
301—360	7	341	138	84,1	5	334	153	98,7
nad 360	6	453	113	69,1	2	374	152	98,1
$\varnothing$	14	398	129	78,8	15	302	154	99,4

Zvyšování využití traktorů a výkonů na jednu TJ jsou i v různorodých podmínkách cestami k snižování vlastních nákladů v STS.

Tabulky VII a VIII pojednávají o vlivu velikosti orné půdy připadající na jednu traktorovou jednotku. V první z nich se manipuluje s ornou půdou JZD, ve druhé s ornou půdou celého obvodu, a obě se pohybují v rámci jedné traktorové brigády. V tabulce VII byly zpracovány údaje z 327 brigád, v osmé tabulce z 336, takže výsledné hodnoty jsou přesnější a dají se lépe zobecňovat.

Nejprve si v tabulce VII všimněme rozložení traktorových brigád. V první skupině (do 40 ha na jednu TJ) je čtyřicet brigád, z nichž pouze jedna je z kukuřičné oblasti, a nejvíc, dvacet, z oblasti bramborářské. Podle této a poslední skupiny, v níž naopak je nejvíce brigád z kukuřičné oblasti, si můžeme udělat představu o rozložení a příslušnosti brigád. Nejvíc traktorových středisek (109) je soustředěno do prostřední skupiny s rozmezím 55—75 ha na jednu TJ, to znamená, že nejobvyklejší výměra orné půdy JZD, připadající v brigádách na jednu TJ, je 55—75 ha.

Je dokázáno, že rozloha půdy, ať již absolutní nebo v přepočtu na nějakou jednotku, podstatně ovlivňuje výkon na jednu TJ. S tímto faktem se setkáváme i zde: data ve sloupci „Výkon na jednu TJ v polních pracích“ stoupají pravidelně od první k poslední skupině. Stoupající tendence se však jeví i uvnitř skupiny, a to od bramborářských brigád ke kukuřičným. Tento stav je pravidelný ve všech skupinách, takže se dostáváme k dalšímu závěru, že výkon na jednu TJ není ovlivňován jen velikostí plochy, připadající na jednu TJ, ale i příslušností k výrobní oblasti.

Na spotřebu pohonných hmot nemá rozloha půdy, připadající na jednu TJ, sama o sobě výrazný vliv. Její výše, jak je z tabulky VII vidět, v jednotlivých skupinách nepravidelně kolísá. Uvnitř skupin, v typech, se již jeví určitá zákonitost; zde stoupá spotřeba pohonných hmot od kukuřičných brigád přes řepařské k bramborářským úplně pravidelně s výjimkou první skupiny, kde jediná brigáda z kukuřičné oblasti má spotřebu PH přes 12 litrů.

Obdobné poznatky platí i pro další ukazatel „přímé náklady v Kčs na jeden $\varnothing$ ha“. V první skupině vykazuje kukuřičná brigáda náklad 129,10 Kčs a v poslední 79,24 Kčs. Opačně je tomu u brigád bramborářských.

Zajímavé je též působení výměry orné půdy (tab. VII), připadající na jednu TJ, a to na počet průměrných hektarů vykonaných na jeden skutečný hektar obvodu traktorového střediska. Zvětšující se výměrou orné půdy JZD stoupá též množství průměrných hektarů na jednotku plochy; čili stoupá intenzita práce. Uvnitř skupin, v typech, je intenzita největší v kukuřičné oblasti a klesá přes řepařskou k brambo-

VII. Vliv výměry orné půdy JZD připadající na jednu TJ v traktorové brigádě na výkony a náklady na jeden průměrný hektar

Skupiny velikosti orné půdy JZD připadající na 1 TJ	Počet TB			Výkon na 1 TJ v polních pracích		Spotřeba PH na 1 σ ha		Přímé náklady na 1 σ ha v Kčs		Počet σ ha na 1 skut. ha orné půdy v obvodu		σ obtížnostní skupina
	v typu		ve skup.	v typu	ve skupině	v typu	ve skupině	v typu	ve skupině	v typu	ve skupině	
do 40,0	kukuřičná řepařská bramb.	1 19 20	40	344,3 289,7 248,0	273,4	12,1 11,9 11,6	11,7	129,10 103,64 108,71	106,81	1,55 1,90 1,79	1,84	3,00 3,97 3,99
40,1—55,0	kukuřičná řepařská bramb.	— 26 25	51	— 330,3 257,1	299,4	— 10,6 13,7	12,1	— 110,61 112,85	111,71	— 2,15 2,15	2,15	— 3,51 3,91
55,1—75,0	kukuřičná řepařská bramb.	8 52 49	109	482,3 351,8 322,9	349,2	10,7 11,9 12,1	11,9	103,26 110,52 126,74	117,28	3,87 3,61 2,31	3,01	1,98 3,50 3,54
75,1—95,0	kukuřičná řepařská bramb.	13 30 30	73	530,0 353,8 329,0	381,7	11,2 12,2 12,7	12,2	98,10 103,89 124,53	111,34	4,96 3,42 2,26	3,21	1,75 3,33 3,48
nad 95,0	kukuřičná řepařská bramb.	32 3 19	54	661,0 420,1 347,5	559,6	10,6 12,8 12,3	11,3	79,24 125,31 122,14	98,74	4,98 2,85 1,88	3,73	1,58 3,17 3,62
σ	kukuřičná řepařská bramb.	54 130 143	327	596,3 342,4 307,6	374,9	10,8 11,7 12,4	11,9	90,11 108,34 120,72	110,74	4,74 2,88 2,14	2,86	1,71 3,52 3,66

rářské. Výjimku tvoří první skupina s nejmenším rozsahem orné půdy JZD na jednu TJ.

Pro dokreslení pohledu na tabulku VII uvádíme ke každé velikostní kategorii průměrné otížitostní skupiny, které stoupající tendenci k bramborářským oblastem jsou přímo úměrné k nákladům a částečně i spotřebě pohonných hmot, a nepřímo úměrné výkonu na jednu TJ a počtu průměrných hektarů vykonaných na jeden skutečný hektar. Vliv velikosti orné půdy na jednu TJ je tedy podporován vahou obtížnostní skupiny, která společně s výrobní oblastí podstatně působí na ostatní ukazatele.

VIII. Vliv výměry orné půdy obvodu, připadající na jednu TJ v traktorové brigádě na výkony, náklady a spotřebu PH

Skupiny veli- kosti orné půdy obvodu přípa- dající na jednu Tj	Počet TB			Výkon na jednu Tj v polních pracích	Spotřeba PH na jeden Ø hektar	Přímé ná- klady na 1 Ø hektar v Kčs
	v typu		ve skupině			
do 90,0	kukuřičný řepařský bramborářský	4 24 17	45	336,9	11,6	105,81
90,1 – 120,0	kukuřičný řepařský bramborářský	20 51 23	94	398,0	12,4	98,06
120,1 – 180,0	kukuřičný řepařský bramborářský	23 29 36	88	408,7	11,8	113,41
180,1 – 250,0	kukuřičný řepařský bramborářský	5 19 30	54	353,1	11,9	113,57
nad 250,0	kukuřičný řepařský bramborářský	3 7 45	55	296,3	11,7	128,45
průměr	kukuřičný řepařský bramborářský	55 130 151	336	374,7	11,8	114,60

Při pozorování závislosti v tabulce VIII, jejímž základem je výměra orné půdy obvodu na jednu TJ, si musíme nejprve ujasnit rozdíl proti předcházející tabulce. U těch traktorových brigád, které jsou umístěny v oblastech s vysokým stupněm združstevnění, se příslušná výměra půdy na jednu TJ příliš nezměnila. Jinak je tomu u brigád, v jejichž obvodu je málo družstev. Zde se půdní výměra na traktorovou jednotku někdy až ztrojnásobila. Protože víme, že stupeň združstevnění je nejvyšší v kukuřičné a nejnižší v bramborářské oblasti, bude pro nás samozřejmé, že v tabulce VIII nastal přesun kukuřičných brigád ze skupiny s největší výměrou na TJ do skupiny první, kdežto u traktorových středisek bramborářských oblastí nastal přesun opačným směrem. Můžeme tedy říci, že s velikostí výměry orné půdy obvodu, připadající na jednu TJ, se ztotožňuje i stupeň združstevnění.

Porovnáme-li výsledné ukazatele tabulky VIII, to znamená výkon na jednu *TJ*, spotřebu pohonných hmot a přímé náklady, tj. náklady na naftu, mzdy a opravy, můžeme určit, která skupina svou výměrou odpovídá ekonomickým podmínkám provozu. Pokud jde o výkon na jednu *TJ* a spotřebu pohonných hmot, je nejvýhodnější prostřední skupina se 120—180 *ha* orné půdy na jednu *TJ* (tedy nejrozšířenější skupina). Bereme-li v úvahu finanční nákladovou stránku, bylo nejlepších výsledků dosaženo tam, kde na jednu *TJ* připadá 90—120 *ha* orné půdy celkového obvodu.

Toto je tedy působení vlivu vzniklého z různé velikosti orné půdy, připadající na jednu traktorovou jednotku. Dále se budeme zabývat výměrou orné půdy, příslušející k jedné traktorové brigádě. Budeme si všimnout objevivších se vlivů a pokusíme se najít optimální velikost traktorové brigády co do rozlohy půdy.

Abychom mohli určit optimální plochu orné půdy, na které pracuje jedna traktorová brigáda, je třeba se seznámit s obsahem tabulek IX a X, které ukazují výsledky 337 středisek traktorových brigád z různých výrobních oblastí. První z nich je stavěna na rozdělení traktorových brigád do pěti skupin, jejichž dělicím měřítkem je orná půda obvodu. U provozních ukazatelů, vztahujících se k tomuto dělení, to znamená k výkonu na jednu *TJ* celkových prací k spotřebě pohonných hmot a výkonu na traktoristu, nenacházíme ani vzestupné ani sestupné směřovací tendence.

IX. Vliv celkové výměry orné půdy v obvodu středisek traktorových brigád na výkony, spotřebu pohonných hmot a náklady na jeden průměrný hektar

Skupiny výměry o. půdy v obvodu TB	Počet TB			Výkon na 1 <i>TJ</i> v $\varnothing$ ha celk. prací		Spotřeba PH na 1 $\varnothing$ ha		Přímé náklady na 1 $\varnothing$ ha v Kčs		Výkon na 1 traktoristu v $\varnothing$ ha celkových prací	
	v typu	ve skup.		v typu	ve skup.	v typu	ve skup.	v typu	ve skup.	v typu	ve skup.
do 900	kukuřičném 8 řepařském 7 bramborář. 23	38		650,0 360,6 444,0	462,5	10,6 8,4 12,9	11,6	88,39 96,08 127,29	113,35	671,3 583,6 561,8	588,9
901 — 1.300	kukuřičném 14 řepařském 34 bramborář. 40	88		665,8 400,8 393,9	439,9	10,7 11,4 12,9	12,0	96,04 106,82 126,71	114,15	678,4 635,7 557,5	607,0
1.301 — 1.900	kukuřičném 21 řepařském 57 bramborář. 33	111		697,9 398,4 369,7	446,5	10,8 12,1 12,3	11,9	85,51 111,74 121,45	109,66	738,8 571,7 502,5	582,7
1.901 — 2.700	kukuřičném 6 řepařském 23 bramborář. 36	65		591,1 402,7 397,4	417,2	11,1 9,8 12,0	11,7	95,80 104,28 116,01	110,00	629,4 550,0 535,7	549,4
nad 2.700	kukuřičném 6 řepařském 9 bramborář. 20	35		643,1 437,0 444,9	476,8	11,0 13,8 11,3	11,9	95,75 101,40 161,77	134,92	684,7 525,7 546,7	565,0
$\varnothing$	kukuřičném 55 řepařském 130 bramborář. 152	337		665,2 397,7 403,8	444,1	10,8 11,7 12,3	11,8	90,85 107,57 127,74	113,94	695,8 582,1 539,6	581,5

X. Třídění středisek traktorových brigád z hlediska výměry orné půdy JZD podle výrobních oblastí

Výrobní oblast	Skupiny podle výměry orné půdy JZD na 1 TB	Počet TB	Výkon v $\varnothing$ ha		Počet Tř		Výměra orné půdy JZD v ha		Počet $\varnothing$ ha na 1 ha orné půdy celkem	Výkon na 1 Tř $\varnothing$ ha	Náklady na 1 $\varnothing$ ha v Kčs
			celkem na 1 středisko	na 1 traktoru	na 1 středisko	na 100 ha orné půdy JZD	na 1 středisko	na 1 Tř			
kukuřičná	do 500 ha	2	3.686	491	7,0	2,91	240	34,36	2,45	527	120,70
	500—1.000	19	5.564	669	8,5	1,14	748	87,64	4,58	652	94,83
	nad 1.000	34	8.818	707	13,4	0,94	1.418	105,89	4,86	658	86,87
	$\varnothing$	55	7.507	692	11,5	1,00	1.144	99,62	4,70	654	90,85
řepařská	do 500 ha	28	3.493	491	9,0	2,72	331	36,69	1,95	388	105,67
	500—1.000	64	5.098	594	12,4	1,62	763	61,68	3,39	412	110,94
	nad 1.000	38	6.159	614	15,7	1,27	1.237	78,80	3,74	392	105,93
	$\varnothing$	130	5.063	583	12,6	1,56	809	64,06	3,15	401	108,34
bramborářská	do 500 ha	59	3.195	527	7,7	2,60	295	38,48	1,82	416	133,80
	500—1.000	79	3.642	557	9,4	1,32	709	75,66	2,17	384	136,43
	nad 1.000	11	5.119	569	12,5	1,01	1.234	99,03	2,97	411	126,66
	$\varnothing$	149	3.574	547	8,9	1,53	584	65,42	2,09	400	132,30
K+Ř+B	$\varnothing$	334	4.801	594	10,8	1,41	764	70,79	2,91	445	110,49

Můžeme jen určit, že střední hodnoty, blíží se nejtěsněji k průměru všech skupin, jsou v kategorii výměry od 1300 do 1900 *ha*. (Výkon na jednu *TJ* = 446,5 *ha*, spotřeba *PH* = 11,9 litrů, výkon na traktoristu = 582,7 *ha*). V ukazateli, hodnotícím přímé náklady na jeden průměrný hektar v Kčs, je právě v této kategorii náklad na průměrný hektar nejnižší (109,66).

Zatímco ve výkonu na jednu *TJ* a spotřebě pohonných hmot nenalézáme markantního působení výrobních oblastí, je tento vliv velmi dobře patrný v nákladech na průměrný hektar. Zde totiž v kukuřičné oblasti mají traktorové brigády vždy nižší náklady než brigády řepařské, a tyto opět nižší než bramborářské v téže skupině. Podobné odstupňování mezi kukuřičnými, řepařskými a bramborářskými středisky traktorových brigád (ve skupině), ovšem ve smyslu opačném, je též u výkonu na traktoristu.

V tabulce X jsou brigády diferencovány podle výrobních oblastí, z nichž každá obsahuje tři skupiny podle velikosti výměry orné půdy JZD, připadající na jednu traktorovou brigádu. Čím je větší rozloha orné půdy JZD, tím příznivěji působí na ukazatele uvedené v této tabulce. Absolutní výkon v průměrných hektarech na jedno středisko se v kukuřičné oblasti mezi první až třetí skupinou více jak zdvojnásobil, v řepařské oblasti téměř zdvojnásobil, a u bramborářů je výkon o polovinu vyšší. Stejně odstupňování v jednotlivých velikostních třídách najdeme též u výkonu na jednoho traktoristu, u výkonu na jednu *TJ* a u počtu hektarů, které byly konány na jeden skutečný hektar přesto, že na 100 *ha* orné půdy JZD připadá vždy nejméně traktorových jednotek právě v největší velikostní kategorii. Také náklady na jeden průměrný hektar jsou nejnižší tam, kde traktorové brigády pracují na rozloze větší než 1000 *ha* orné půdy JZD.

Při hledání optimální výměry orné půdy JZD, jakou má obsluhovat jedna traktorová brigáda, se vrátíme opět k tabulce IX, kde všechny ukazatele směřovaly k hranici s průměrem 1600 *ha*, a k tabulce X, v níž jsme se přesvědčili, že nejlepší výsledky bylo dosaženo u brigád s obvodem půdy JZD nad 1000 *ha*. Průzkum tedy ukázal, že nejvhodnější velikost jedné traktorové brigády v orné půdě JZD je 800 až 1000 *ha* a v orné půdě obvodu 1500 až 1700 *ha*.

Bylo již uvedeno, že obtížnostní skupiny s výrobní oblastí mají základní význam při utváření konečných provozních i finančních ukazatelů práce STS. Na příkladě 336 traktorových brigád si ukážeme vliv obtížnostních skupin číselně.

Obtížnostní skupiny, zařazené do směnových výkonových norém STS, jsou ukazatelem namáhavosti zpracování pozemků za různých půdních a přírodních podmínek. Úkolem obtížnostních skupin je tedy vyrovnat rozdílnost při obdělávání půdy těžké nebo lehké, v rovině či ve svahu.

XI. Vliv obtížnostních skupin v traktorových brigádách na výkony, spotřebu pohonných látek a přímé náklady

Rozmezí obtížnostních skupin	Počet brigád	Výkon celk. prací v $\varnothing$ <i>ha</i> na 1 traktoristu	Spotřeba pohonných hmot na 1 $\varnothing$ <i>ha</i>	Přímé náklady na 1 $\varnothing$ <i>ha</i> v Kčs	Výkon celk. prací na 1 <i>Tj</i>
do 2,00	48	704,1	10,8	90,89	674,8
2,01 – 3,00	62	578,2	11,5	115,35	415,1
3,01 – 3,70	115	582,5	11,9	109,20	409,3
nad 3,71	111	530,7	12,6	127,80	393,6
$\varnothing$	336	581,4	11,8	114,02	407,4

V tabulce XI byl proveden pokus s rozdělením jednotlivých brigád do kategorií podle obtížnostních skupin, do nichž jsou zařazeny pozemky v jejich pracovním obvodu.

V první kategorii jsou traktorové brigády, které mají obtížnostní skupinu menší než 2,00. Jedná se výlučně o jihoslovenské brigády, které dosáhly nejlepších výsledků ve všech sledovaných ukazatelích: výkon na traktoristu, spotřeba pohonných hmot na jeden průměrný hektar, přímé náklady v Kčs na jeden průměrný hektar a konečně ve výkonu na jednu TJ. V dalších skupinách s přibývajícím obtížností klesají výkony a stoupá spotřeba pohonných látek spolu s přímými náklady. Nejhorších provozních a finančních výsledků bylo dosaženo ve čtvrté skupině s obtížností nad 3,71, což je přirozený důsledek těžších pracovních podmínek. V této skupině je 33 % brigád.

Z hlediska budoucího funkčního významu traktorových stanic je nutno si dobře všimnout nákladů na opravy traktorů, kterážto položka zaujímá celou třetinu v celkových vlastních nákladech po přepočtu na jeden průměrný hektar prací.

Opravy strojů si probereme podrobněji z hlediska jednotlivých strojů a z hlediska oblastí v tabulce XII.

Z kolových traktorů měl nejvyšší náklady na opravy Š-30 (v průměru u 746 strojů 15.938 Kčs), protože je to stroj nejstarší a také univerzálně používaný téměř pro všechny druhy prací. Na druhém místě je Z-25, dnes nahrazovaný Zetorem 25K, s průměrem u 446 strojů 11.083 Kčs, následuje Z-25K (průměr u 814 strojů 9.067 Kčs) a s nejnižšími náklady Z-35K, které jsou v provozu na zkoumaných stanicích jeden rok, takže dosud nebyly v generální opravě.

Z hlediska oblastí jsou největší náklady na opravy u kolových strojů ve stanicích kukuřičných, nejnižší v bramborářských. Výjimku tvoří Z-25K. Na opravách se nejvíce podílí oprava generální, potom běžná a nejméně technická údržba.

U pásových traktorů jsou nejdražší opravy traktoru DT-54, kde u 449 strojů bylo na každý stroj vynaloženo průměrně 33.143 Kčs. Na dalším místě je KD a KDP-35 s průměrným nákladem na opravy u 388 strojů 17.390 Kčs. Nižší náklady na opravy u KD-35 jsou způsobeny jejich menším použitím v průběhu roku v důsledku jejich nižších výkonů. Přepočet nákladů na výkony nám tuto skutečnost dokazuje v tabulce XIII a XIV. Podle oblastí jsou opravami u DT-54 nejvíce zatíženy STS kukuřičné oblasti a nejméně bramborářské, u KD opět nejvíce stanice kukuřičné oblasti a nejméně řepářské, které jsou téměř o polovinu nižší.

Podle průměru všech značek traktorů si můžeme udělat obrázek o nákladovosti v oblastech. Nejdražší jsou v kukuřičné zóně a klesají přes řepářskou do bramborářské. V průměru traktorů pásových i kolových je tato struktura oprav:

celkem	GO = 43 %	BO = 34 %	TÚ = 23 %
kolové	GO = 40 %	BO = 35 %	TÚ = 25 %
pásové	GO = 47 %	BO = 32 %	TÚ = 21 %

Z tabulky XII je zřejmé, že nejnižší náklady v průměru na jeden stroj jsou v bramborářské oblasti. Přepočteme-li náklady na jeden průměrný hektar výkonů, pak se výsledky ve většině případů změni ve prospěch kukuřičných stanic, protože vykonaly největší objem prací. Převědeme-li náklady na opravy na počet odpracovaných směnových norem, objeví se další seskupení. Pro ilustraci předkládáme tabulky XIII a XIV.

Zvýšení nákladů na opravy v přepočtu na jednotku výkonu v oblasti řepářské a bramborářské proti oblasti kukuřičné je způsobeno hlavně těžšími půdními podmínkami u těchto oblastí a tudíž i nižšími výkony při vyšší opravnosti.

XII. Náklady na opravy jednotlivých druhů strojů (v přepočtu na jeden stroj)

Ob- last	Z - 25				Z - 25 k			
	celkem	z toho			celkem	z toho		
		GO	BO	TÚ		GO	BO	TÚ
kukuř.	14318	5543	6068	2707	10129	3733	3843	2553
řepař.	8953	2140	3511	3302	9463	2262	3711	3490
bramb.	12497	5997	3864	2636	8043	3860	2487	1696
=	11083	4264	3885	2934	9067	3468	3178	2401

Ob- last	Š - 30				Z - 35 K			
	celkem	z toho			celkem	z toho		
		GO	BO	TÚ		GO	BO	TÚ
kukuř.	17480	6020	7412	4048	1757	—	104	1653
řepař.	16195	5458	5694	5043	4565	—	1165	3400
bramb.	15317	7014	5128	3175	3571	—	2222	1349
=	15938	6241	5631	4066	3660	—	1413	2247

Ob- last	Z - 35 P				KD - KDP - 35			
kukuř.	4191	—	4191	—	28249	15268	7885	5096
řepař.	5437	—	2360	3077	14893	6377	4812	3704
bramb.	3626	—	1943	1683	19278	11490	5200	2588
=	4149	—	2328	1821	17390	8619	5358	3413

Ob- last	DT - 54				Průměr			
kukuř.	48187	29543	11101	7543	21609	10273	6772	4564
řepař.	31713	13203	10357	8153	13295	5787	4456	3052
bramb.	30472	12788	12171	5513	13278	5801	4632	2845
=	33143	14981	11244	6918	14708	6311	5005	3392

Přepočet nákladů na výkony je směrodatnějším ukazatelem pro porovnání jednotlivých značek traktorů, neboť vychází ze zatížení stroje, které na jedné straně přináší pracovní výsledky a na druhé straně zvyšuje opotřebení a opravnost. Výsledky z tohoto hlediska zpracované nám názorně ukazují tabulky XIII a XIV.

XIII. Náklady na opravy jednotlivých značek traktorů na jeden průměrný hektar prací podle výrobních oblastí

Výrobní oblast	Z-25	Z-25K	Š-30	Z-35K	Z-35P	KD-KDP 35	DT-54	Ø
kukuřičná	33,89	23,02	29,17	4,59	13,79	61,90	48,54	34,41
řepařská	37,19	28,39	49,34	11,73	12,79	56,36	42,42	36,10
bramborářská	53,11	37,56	50,70	11,59	9,98	88,63	43,91	39,09
Průměr	44,49	30,32	45,67	9,92	11,18	70,00	44,35	37,16

XIV. Náklady na opravy jednotlivých značek v přepočtu na jednu odpracovanou směnovou normu

Výrobní oblast	Z-25	Z-25K	Š-30	Z-35K	Z-35P	KD-KDP 35	DT-54	Ø
kukuřičná	65,68	46,46	72,83	12,03	29,72	180,70	173,33	94,92
řepařská	55,28	44,18	78,02	21,59	41,34	128,29	98,68	64,76
bramborářská	65,77	45,97	79,78	14,89	25,25	209,99	126,39	62,56
Průměr	62,83	45,58	78,08	16,22	29,59	170,94	123,37	69,31

Mzdy provozních dělníků, spolu s platy správních a technických zaměstnanců, obnášejí 37 % z celkových nákladů na jeden průměrný hektar, z čehož mzdy provozních dělníků 21 % a mzdy technických a správních zaměstnanců 16 %. Průzkumem získaný číselný materiál nám dovoluje porovnávat vývoj mezd u jednotlivých zaměstnaneckých kategorií v průběhu pěti let. Seřadili jsme jej do tabulky XV.

Jaký je vývoj mezd a platů včetně prémie od roku 1952 s přihlédnutím na jednotlivé oblasti? Všeobecně lze říci, že nejvyšší průměr měsíčních platů mají ve všech oblastech zaměstnanci techničtí (1623 Kčs v roce 1956), po nich následují opraváři (1541 Kčs) s výjimkou posledního roku u řepařů, kde měli traktoristé vyšší průměr. Na třetím místě jsou traktoristé (1425 Kčs), kteří však v kukuřičné oblasti se na toto místo dostali až v posledním roce. Jinak měli nižší mzdy než administrativní, která svým průměrem 1101 Kčs je na posledním místě z uvedených zaměstnaneckých kategorií.

Porovnáváme-li oblasti, pak nejvyšší platy v průměru kategorií vyplácely stanice bramborářské, jen o málo méně stanice řepařské a nejméně stanice kukuřičné přesto, že v této zóně, vzhledem k roku 1952, platy a mzdy nejvíce stouply; u traktoristů na 154 %, u opravářů na 191 %, u technických zaměstnanců na 146,6 % a u administrativních na 126,2 %. Nejméně stouply mzdy v bramborářské oblasti. Tím se postupně vyrovnávají rozdíly mezi kukuřičnou a bramborářskou zónou.

Růst výdělků pracovníků na STS je třeba posuzovat ve spojitosti s produktivitou práce. V našem případě s výkony v přepočtu na jednoho traktoristu a jednoho zaměstnance v období jednoho roku, jak je uvedeno v tabulce XVI.

Protože úroveň výkonů ve sledovaných STS se od roku 1952 soustavně zvyšovala, a to nejen u traktoristů, ale i v přepočtu na jednoho zaměstnance, proto mohlo dojít k podloženému zvyšování mezd a platů. Tak například u traktoristů stouply výdělky v roce 1956 proti roku 1952 v průměru oblasti o 31,2 % a výkony za tutéž

XV. Průměrné měsíční mzdy

Oblast		Traktoristé					Opravitři				
		1952	1953	1954	1955	1956	1952	1953	1954	1955	1956
kukuř.	Kčs	844	860	948	865	1.300	815	933	1.319	1.137	1.558
	%	100,0	101,9	112,3	102,5	154,0	100,0	114,5	161,8	139,5	191,1
řepař.	Kčs	1.230	1.133	1.369	1.359	1.422	1.216	1.285	1.408	1.405	1.350
	%	100,0	92,1	111,3	110,5	115,6	100,0	105,7	115,8	115,5	111,0
bramb.	Kčs	1.039	1.094	1.285	1.263	1.453	1.142	1.264	1.342	1.419	1.531
	%	100,0	105,3	123,7	121,6	139,8	100,0	110,7	117,5	124,3	134,1
Celkem		1.086	1.113	1.282	1.258	1.425	1.136	1.246	1.365	1.384	1.541
	%	100,00	102,5	118,0	115,8	131,2	100,0	109,7	120,2	121,8	135,7
Oblast		Techničtí zaměstnanci					Administrativní zaměstnanci				
		1952	1953	1954	1955	1956	1952	1953	1954	1955	1956
kukuř.	Kčs	1.077	1.541	1.201	1.357	1.579	862	905	1.579	1.048	1.088
	%	100,0	143,1	111,5	126,0	146,6	100,0	105,0	183,1	121,5	126,2
řepař.	Kčs	1.256	1.439	1.401	1.544	1.683	1.068	1.016	1.052	1.035	1.153
	%	100,0	114,6	111,5	122,9	134,0	100,0	95,1	98,5	96,9	108,0
bramb.	Kčs	1.252	1.319	1.282	1.409	1.587	989	913	1.011	1.020	1.065
	%	100,0	105,4	102,4	112,5	126,8	100,0	92,3	102,2	103,1	107,6
Celkem		1.239	1.326	1.319	1.455	1.623	1.009	948	1.036	1.029	1.101
	%	100,0	107,0	106,5	117,4	131,0	100,0	94,0	102,7	102,0	109,1

Výrobní oblast		Výkon na 1 traktoristu					Výkon na 1 zaměstnance				
		1952	1953	1954	1955	1956	1952	1953	1954	1955	1956
ku- kuř.	Ø ha %	507,8 100,0	645,6 127,1	585,0 115,2	691,1 136,1	895,5 176,3	269,5 100,0	317,4 117,8	292,5 108,5	323,1 119,9	302,3 112,1
řepař.	Ø ha %	467,6 100,0	526,5 112,6	559,7 119,7	512,3 109,6	719,2 153,8	185,9 100,0	234,0 125,9	239,6 128,9	227,8 122,5	257,8 138,7
bramb.	Ø ha %	397,3 100,0	488,8 123,0	455,2 114,6	415,6 104,6	587,1 147,8	168,6 100,0	190,0 112,7	172,2 102,1	154,9 91,9	197,1 116,9
Ø	Ø ha %	449,0 100,0	540,9 120,4	528,8 117,8	515,0 114,7	700,1 155,9	195,2 100,0	233,3 119,5	224,2 114,8	215,7 110,5	241,5 123,7

dobu byly zvýšeny o 55,9 %. Výkony na jednoho zaměstnance za stejnou dobu stouply v průměru o 23,7 %. Celkový objem prací vykonaných STS se zvýšil dokonce o 128,1 %. Vzájemným srovnáním výdělků a výkonů podle tabulky XV a XVI můžeme zjistit vcelku odpovídající relaci, což dokazuje, že se mzdovými fondy bylo odpovědně hospodařeno.

Souhrn

Práce je zaměřena na zjištění a zhodnocení některých činitelů, působících na činnost a výsledky hospodaření STS.

Důležitým pracovním úkonem, ladícím jednotlivé pracovní úseky a jejich vztahy do správných proporcí, je vypracování plánů v STS i brigádách. Plánování činnosti předpokládá důkladnou znalost všech faktorů a vztahů, pojících JZD na jedné a STS jakožto výrobního a organizačního pomocníka na straně druhé. Poměr mezi výší plánu a potřebou prací u jednotlivých STS a oblastí ukázal na značné rozdíly a rezervy, závislé hlavně na výrobním zaměření, stupni združstevnění a obtížnosti práce. V kukuřičné oblasti činil plán k celkové potřebě u KPZ 51,3 %, u JZD 65,0 %, v řepařské oblasti 43,9 % u KPZ a 67,7 % u JZD, a v bramborářské oblasti 29,5 % u KPZ a 71,2 % u JZD.

Využití strojů v průběhu let 1952 až 1956 bylo u jednotlivých výrobních oblastí značně odlišné. V kukuřičné oblasti byly traktory v polních pracích využity na 58,2 %, v řepařské na 47,2 % a v bramborářské na 43,3 %. STS v kukuřičné výrobní oblasti v důsledku delší vegetační doby dosáhly na jeden fyzický traktor v polních pracích 2106 pracovních hodin a naproti tomu STS řepařské oblasti 1540 pracovních hodin a v bramborářské 1400 pracovních hodin. Tato skutečnost se projevila i ve výkonech jednotlivých značek strojů, které jsou v oblasti řepařské o 8,9 % až 47,8 % a v oblasti bramborářské o 12,8 % až 53,7 % nižší než v oblasti kukuřičné.

Výměra orné půdy JZD, připadající na jednu TJ, zároveň s rozsahem použití traktorů v polních pracích jsou přímo úměrné výkonům na jednu TJ.

Počet TJ v STS má rovněž přímý vliv na zvýšení či snížení vlastních nákladů, které klesají při spolupůsobení ostatních činitelů pravidelně s jejich přibývajícím počtem.

Целkový rozsah orné půdy JZD v obvodu STS hraje podstatnou úlohu ve výsledcích STS. Provedené skupinové třídění podle tohoto hlediska ukázalo, že pět STS s průměrnou výměrou 18 532 *ha* orné půdy JZD dosáhlo ve svém obvodu o 116,3 % vyššího výkonu na jednu *TJ* a o 180,1 % na traktoristu, než sedm STS s průměrnou výměrou 2 762 *ha* orné půdy.

Výsledky, zpracované z 327 traktorových brigád a roztríděné do pěti skupin z hlediska výměry orné půdy JZD připadající na jednu *TJ*, ukázaly, že 54 traktorové brigády, kde na jednu *TJ* připadlo 95—100 *ha* orné půdy JZD, dosáhly na jednu *TJ* o 102,4 % vyšších výkonů a zdvojnásobily stupeň mechanizace, než 40 traktorových brigád, kde na jednu *TJ* připadlo 30—40 *ha* orné půdy. Náklady na jeden průměrný hektar a spotřeba pohonných hmot ukazují obdobnou tendenci. Kombinované třídění brigád ve všech skupinách k jednotlivým otázkám ukázalo téměř všude výhodnost brigád v kukuřičné výrobní oblasti, kde výsledky jsou všeobecně lepší než u brigád oblasti řepařské a bramborářské.

S různě velkou plochou obvodu traktorové brigády vzniká také řada závislostí, projevujících se v různých provozních i hospodářských výsledcích brigád i celých STS. Rozbor, konaný u 30 STS a 337 traktorových brigád z hlediska výrobních oblastí, výkonů na jednu *TJ*, výkonů na traktoristu, přímých nákladů na jeden průměrný hektar a spotřeby pohonných látek naznačil, že vhodná výměra pro obvod traktorové brigády je kol 1000 *ha* orné půdy JZD.

Rozbor ukázal, že vedle hlavních faktorů, působících na pracovní výsledky STS, jako jsou např. výrobní oblast, stupeň združstevnění, obtížnostní podmínky, velikost obvodu STS a brigád, se ještě uplatňuje celá řada vztahů, které někdy velmi podstatně ovlivňují celý pracovní proces. Je proto třeba ke všem zjištěným faktorům v mnohem větší míře přihlížet při vypracovávání všech složek plánů, při rozmístění strojů a hodnocení činnosti STS i brigád.

К изучению влияния некоторых факторов на результаты работы МТС

Работа направлена на установление и оценку некоторых факторов, обуславливающих деятельность и результаты хозяйствования МТС.

Важным мероприятием, придающим отдельным рабочим участкам и их взаимоотношению правильные пропорции, является разработка планов в МТС и бригадах. Планирование деятельности предполагает основательное знание всех факторов и отношений, соединяющих ЕСХК с одной стороны и МТС — их производственного и организационного помощника — с другой стороны. Отношение между высотой такого задания и потребностью в работах у отдельных МТС и областей обнаружило значительную разницу и резервы, зависящие главным образом от производственного направления, степени кооперирования и трудности проведения работ. В кукурузной области плановое задание составляло к общей потребности в предприятиях краевого подчинения*) 51,3 %, у ЕСХК 65,0 %, в свекловичной области соответственно 43,9 % и 67,7 % и в картофельной области — 29,5 % и 71,2 %.

Использование машин в годы 1952—1956 значительно отличалось по производственным областям. В кукурузной области тракторы в полевых работах были использованы на 58,2 %, в свекловичной области — на 47,2 % и в картофельной области — на 43,3 %. В МТС кукурузной производственной области вследствие более длительного вегетационного периода 1 физический трактор проработал в полевых работах 2 106 рабочих часов, между тем как в МТС свекловичной области на 1 фи-

*) т. е. ЕСХК и единоличные крестьяне.

зический трактор приходится 1 540 рабочих часов и в области картофельной — 1 400 рабочих часов. Этот факт проявился тоже в выработке отдельных марок тракторов, которая в свекловичной области ниже на 8,9 % — 47,8 % и в области картофельной на 12,8 — 53,7 % ниже чем в области кукурузной.

Размер пахотной земли ЕСХК, приходящийся на 1 условный трактор, так же как и мера употребления тракторов в полевых работах, прямо пропорциональны выработке на 1 условный трактор.

Численность условных тракторов в МТС имеет тоже прямое влияние на повышение или понижение себестоимости, которая снижается при совместном воздействии остальных факторов, как правило, всегда с ее увеличением.

Общий объем пахотной земли ЕСХК в районе МТС оказывает существенное влияние на результаты работ МТС.

Проведенная группировка в зависимости от этого показателя свидетельствует о том, что в 5 МТС, на которые в среднем приходится 18 532 га пахотной земли ЕСХК, достигли на 116,3 % более высокого уровня выработки в пересчете на 1 условный трактор и на 180,1 % в расчете на одного тракториста, чем в 7 МТС, где в среднем приходилось 2 762 га пахотной земли на 1 МТС.

Результаты анализа, обработанные по 327 тракторным бригадам и рассортированные в 5 групп в зависимости от размера пахотной земли ЕСХК, приходящегося на 1 условный трактор, показали, что 54 тракторных бригады, где на 1 условный трактор приходилось 95—100 га пахотной земли ЕСХК, достигли на 1 условный трактор на 102,4 % более высокой выработки, удвоив степень механизации, чем 40 тракторных бригад, где на 1 условный трактор приходилось 30—40 га пахотной земли ЕСХК. Расходы на 1 га мягкой пахоты и расход горючего показывают аналогичную тенденцию. Комбинационная группировка бригад во всех группах по отдельным вопросам показала почти везде выгоду бригад в кукурузной производственной области, где результаты вообще лучше, чем у бригад областей свекловичной и картофельной.

В зависимости от размера зоны деятельности тракторной бригады возникает тоже ряд обстоятельств, проявляющихся в разных хозяйственных результатах бригад и МТС.

Анализ 30 МТС и 337 тракторных бригад, произведенный в разрезе производственных областей в зависимости от выработки на 1 условный трактор и на тракториста, от прямых расходов на 1 га мягкой пахоты и от расхода горючего, показал, что наиболее целесообразный размер зоны деятельности тракторной бригады составляет около 1 000 га пахотной земли ЕСХК.

Анализ показал, что наряду с главными факторами, влияющими на деятельность МТС (как напр. производственная область, степень кооперирования, степень трудности проведения работ, размер зоны МТС и бригад), существует еще целый ряд отношений, которые очень существенно влияют на весь рабочий процесс. Поэтому необходимо в гораздо большей мере присматриваться ко всем установленным факторам при разработке всех составных частей планов, при размещении машин и при оценке деятельности МТС и бригад.

Über den Einfluß einiger Faktoren auf die Ergebnisse der STS (MTS)

Die vorliegende Arbeit ist auf die Ermittlung und Bewertung einiger Faktoren ausgerichtet, die die Tätigkeit und die Ergebnisse der Wirtschaftsführung der STS beeinflussen.

Eine wichtige Funktion, die die einzelnen Arbeitsabschnitte und ihre Beziehungen auf die richtigen Proportionen abstimmt, ist die Aufstellung der Pläne in den STS und Brigaden. Die Planung der Tätigkeit setzt eine gründliche Kenntnis aller Faktoren und Beziehungen voraus, die einerseits die JZD und andererseits die STS, als Helfer bei der Produktion und Organisation der genossenschaftlichen Landwirtschaftsbetriebe, verbinden. Das Verhältnis zwischen Planhöhe und Arbeitsbedarf in den einzelnen STS und Gebieten wies auf bedeutende Unterschiede und Reserven hin, die hauptsächlich von der Produktionsrichtung, dem Grad der Kollektivierung und der Beschwerlichkeit der Arbeit abhängen. Im Maisanbaugebiet belief sich der Plan des Gesamtbedarfs bei den KPZ 51,3 %, bei den JZD 65,0 %, im Rübenanbaugebiet bei den KPZ 43,9 % und bei den JZD 67,7 % und im Kartoffelanbaugebiet bei den KPZ 29,5 % und bei den JZD 71,2 %.

Die Auslastung der Maschinen war in den Jahren 1952–1956 in den einzelnen Produktionsgebieten sehr unterschiedlich. Im Maisanbaugebiet wurden die Schlepper bei den Feldarbeiten zu 58,2 % ausgelastet, im Rübenanbaugebiet zu 47,2 % und im Kartoffelanbaugebiet zu 43,3 %. Die STS im Maisanbaugebiet erzielten infolge der längeren Vegetationszeit bei den Feldarbeiten je physischer Traktor 2106 Arbeitsstunden, die STS im Rübenanbaugebiet dagegen 1540 Arbeitsstunden und im Kartoffelanbaugebiet 1400 Arbeitsstunden. Diese Tatsache gelangte auch in den Leistungen der einzelnen Maschinenmarken zum Ausdruck; erstere liegen im Rübenanbaugebiet um 8,9 % bis 47,8 % und im Kartoffelanbaugebiet um 12,8 % bis 53,7 % niedriger als im Maisanbaugebiet.

Das auf 1 TE entfallende Ackerflächenausmaß der JZD und zugleich auch der Umfang des Schleppereinsatzes bei den Feldarbeiten sind zu den Leistungen je TE direkt proportional.

Die TE-Anzahl in den STS übt ebenfalls auf die Steigerung oder Senkung der Selbstkosten einen direkten Einfluß aus, die unter gleichzeitiger Einwirkung der übrigen Faktoren mit der erhöhten Anzahl der TE regelmäßig absinken.

Das Gesamtausmaß der Ackerfläche der JZD im STS-Bereich spielt eine wesentliche Rolle in den Ergebnissen der STS. Die durchgeführte Gruppierung von diesem Blickwinkel zeigte, daß fünf STS mit einer durchschnittlichen Fläche von 18'532 ha Ackerbodens der JZD in ihrem Bereich eine um 116,3 % höhere Leistung je TE und eine um 180,1 % höhere Leistung je Traktorist erzielten, als sieben STS mit einer durchschnittlichen genossenschaftlichen Ackerfläche von 2762 ha.

Die aus 327 Traktorenbrigaden erarbeiteten Ergebnisse, die nach dem auf 1 TE entfallenden genossenschaftseigenen Ackerflächenausmaß in fünf Gruppen gegliedert wurden, wiesen darauf hin, daß 54 Traktorenbrigaden, in denen auf 1 TE 95–100 ha Ackerboden der JZD entfielen, je TE um 102,4 % höhere Leistungen erzielten und den Mechanisierungsgrad verdoppelten, gegenüber 40 Traktorenbrigaden, in denen auf 1 TE 30–40 ha genossenschaftlichen Ackerbodens entfielen. Die Kosten je ha mittleren Pflügens und der Treibstoffverbrauch weisen eine analoge Tendenz auf. Eine kombinierte Klassifikation der Brigaden aller Gruppen nach den einzelnen Problemen bewies beinahe überall die Vorzüge der Brigaden im Maisanbaugebiet, wo die Ergebnisse allgemein bessere sind als diejenigen der Brigaden im Rüben- und Kartoffelanbaugebiet.

Aus der unterschiedlichen Größe der Bodenfläche im Brigadebereich geht auch eine Reihe von Zusammenhängen hervor, die in den unterschiedlichen betrieblichen und wirtschaftlichen Ergebnissen der Brigaden und der gesamten STS zum Ausdruck gelangen. Eine in 30 STS und 337 Traktorenbrigaden vom Gesichtspunkt der Produktionsgebiete, der Leistungen je TE, der Leistungen je Schlepperfahrer, der direkten Kosten je ha mittleren Pflügens und des Treibstoffverbrauchs durchgeführte Analyse deutete darauf hin, daß rund 1000 ha Ackerbodens der JZD das geeignete Flächenausmaß für einen Brigadebereich darstellen.

Die Analyse wies ferner darauf hin, daß neben den die Arbeitsergebnisse der STS beeinflussenden Hauptfaktoren, wie es z. B. das Produktionsgebiet, der Kollektivierungsgrad, die Beschwerlichkeitsstufen, die Größe des STS und Brigadebereichs sind, noch eine ganze Reihe von Beziehungen zur Geltung gelangen, die den gesamten Arbeitsprozeß manchmal sehr wesentlich beeinflussen. Es ist daher notwendig, alle ermittelten Faktoren bei der Aufstellung aller Plankomponenten, bei der Bestimmung des Maschinenbesatzes und bei der Bewertung der Tätigkeit der STS und Brigaden in weitaus höherem Maße zu berücksichtigen.